



**PROPAGANDANIN STRATEJİK İSTİHBARAT VE KARŞI  
İSTİHBARAT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRK VE ABD  
İSTİHBARAT TOPLULUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

**MEHMET ŞENCAN**

**OCAK 2023**

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI  
SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROPAGANDANIN STRATEJİK İSTİHBARAT VE KARŞI İSTİHBARAT  
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRK VE ABD İSTİHBARAT  
TOPLULUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

MEHMET ŞENCAN

OCAK 2023

## ÖZET

### **“PROPAGANDANIN STRATEJİK İSTİHBARAT VE KARŞI İSTİHBARAT BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRK VE ABD İSTİHBARAT TOPLULUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI”**

ŞENCAN, Mehmet

Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Fatma Didem EKİNCİ

Ocak 2023, 147sayfa

Uluslararası ilişkiler, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte iki kutuplu ilişkilerden ziyade çok boyutlu ve çok kutuplu ilişkiler dahilinde ilerleyen bir seyir izlemektedir. Bu bağlamda bilginin elde edilmesi ve kullanımında da belli başlı değişiklikler olmuştur ki bunun etkilerini istihbarat ve propaganda arasındaki ilişkide görmek mümkündür. İstihbarat ve propaganda faaliyetlerinin arasında yer alan bağlantılı ilişki kavramı, 21. yüzyıl uluslararası ilişkilerini belirli bir düzene oturtmak adına istihbarat-propaganda temelinde bir örüntü sunmaktadır. Böylelikle, propaganda, stratejik istihbarat ve karşı istihbarat bağlamında kendini gösterebilen ve istihbarat topluluklarının ilgi alanına giren bir faaliyet olarak dikkat çekmektedir. Çalışma dahilinde, istihbarat ve propaganda ilişkisinin somutlandırılması, Türk-ABD istihbarat topluluklarının karşılaştırılması bağlamında ortaya konulmuştur. İki istihbarat topluluklarının en belirgin farkı teşkilatlanma şeklinde kendini göstermektedir ki bu teşkilatlanma şekillerinin yatay genişleme ve dikey genişleme modellerine uygun bir seyir ve evrim izlemesinin ardındaki siyasi kırılmalar ve eğilimler mevcuttur. Bu motivasyonların temelinde II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi olayları çok fazla etkilidir. ABD'nin Hong Kong (1950-1964), Tayvan (1954-1958) ve Kore Savaşı (1950-1953) faaliyetleri ve Türk istihbarat tarihinde müstesna

bir yere sahip olan Teşkilat-1 Mahsusa'nın Kafkasya, Afrika ve Türk istihbarat topluluğunun Kıbrıs faaliyetleri (1955-1974) bağlantılı ilişki bağlamında istihbarat ve propaganda arasındaki zorunlu ilişkinin örneklerini sunmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** İstihbarat, Propaganda, Türk İstihbarat Topluluğu, ABD İstihbarat Topluluğu, Bağlantılı İlişki

## **ABSTRACT**

### **“THE ANALYSIS OF PROPAGANDA IN THE CONTEXT OF STRATEGIC INTELLIGENCE AND COUNTER-INTELLIGENCE: A COMPARISON OF TURKISH AND US INTELLIGENCE COMMUNITIES”**

ŞENCAN, Mehmet  
M.A. in Political Science

Supervisor: Prof. Dr. Fatma Didem EKİNCİ

January 2023, 147 pages

Since the end of the Cold War, international relations have embarked on a multidimensional and multipolar course rather than a bipolar course. In this context, there have been certain changes in how information is acquired and used. So it can be analyzed its impact on the relationship between intelligence and propaganda in this manner. The concept of the interconnected relationship between intelligence and propaganda activities presents a pattern on the basis of intelligence and propaganda in order to regulate 21st century international relations in the world system experiencing multidimensional and multipolar relations. Thus, propaganda draws attention as an activity enacted in the context of strategic intelligence and counterintelligence and also is of interest to intelligence communities. Propaganda, therefore, can appear in the context of strategic intelligence and counterintelligence, gaining attention as an activity of interest to the intelligence communities. In order to embody the relationship between intelligence and propaganda, the comparison of Turkish and US intelligence communities makes sense in the 21st century’s international relations. In despite of the fact that there occur different models in the organisation style and different political motivations for the sake of evolution of both intelligence communities, the campaigns

of the USA in Hong Kong (1950-1964), Taiwan (1954-1958) and the Korean War (1950-1953) and campaigns of the Caucasus, African by Teşkilat-ı Mahsusa and the campaign of Turkish intelligence in Cyprus (1955-1974) reflect a series of analysis of the coerced relationship between intelligence and propaganda in the context of interconnected relation.

**Anahtar Kelimeler:** Intelligence, Propaganda, Turkish Intelligence Community, US Intelligence Community, Interconnected Relationship,

## TEŞEKKÜR

Akademik anlamda bana kazandırdığı disiplin ve bakış açısı nedeniyle değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Fatma Didem Ekinci'ye, yüksek lisans eğitimi boyunca derslerinden istifade ettiğim Hocalarıma ve tez savunmasındaki katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Akşemsettinolu ve Doç. Dr. Haluk Karadağ Hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

## İÇİNDEKİLER

|  |      |
|--|------|
| TEZDE İNTİHAL OLMADIĞINA DAİR BEYAN SAYFASI .....                                      | III  |
| ÖZET.....  | IV   |
| ABSTRACT .....   | VI   |
| TEŞEKKÜR.....  | VIII |
| İÇİNDEKİLER .....  | IX   |
| TABLolar LİSTESİ.....  | XII  |
| ŞEKİLLER LİSTESİ.....  | XIII |
| KISALTMALAR .....  | XIV  |
| GİRİŞ .....  | 1    |
| BÖLÜM I.....   | 8    |
| PROPAGANDA VE İSTİHBARAT KAVRAMLARININ KAPSAMI .....                                   | 8    |
| 1.1. PROPAGANDA KAVRAMININ KÖKENİ VE TANIMI.....                                       | 9    |
| 1.2. PROPAGANDANIN ÇEŞİTLERİ VE ETKİ ANALİZİ .....                                     | 13   |
| 1.2.1. Propagandanın Çeşitleri ve Sınıflandırılması .....                              | 13   |
| 1.2.2. Propagandanın Etki Analizi .....  | 15   |
| 1.3. İSTİHBARAT KAVRAMI.....   | 18   |
| 1.3.1. İstihbarat Çeşitleri ve Süreci .....  | 20   |
| 1.3.2. İstihbarat Topluluklarının Teşkilatlanma Modelleri .....                        | 24   |
| 1.3.2.1. Yatay Genişleme Modeli.....   | 25   |
| 1.3.2.2. Dikey Genişleme Modeli .....  | 26   |
| BÖLÜM II .....   | 28   |
| PROPAGANDANIN STRATEJİK İSTİHBARAT VE KARŞI İSTİHBARAT<br>BAĞLAMINDA İNCELENMESİ ..... | 28   |
| 2.1. STRATEJİK İSTİHBARAT VE KARŞI İSTİHBARAT<br>KAVRAMLARININ İNCELENMESİ.....        | 31   |
| 2.1.1. Stratejik İstihbarat .....  | 32   |
| 2.1.2. Karşı İstihbarat .....  | 33   |
| 2.1.3. Stratejik İstihbarat ve Karşı İstihbarat Arasındaki Etkileşim.....              | 35   |

|   |           |
|---|-----------|
| <b>2.2. PROPAGANDA VE İSTİHBARAT ARASINDAKİ BAĞLANTILI İLİŞKİ TEMELİ.....</b>   | <b>36</b> |
| 2.2.1. Propaganda – İstihbarat İlişkisi ve Bağlantılı İlişki .....  | 37        |
| 2.2.2. Propaganda ve İstihbarat İlişkisinin Bağlantılı İlişki Bağlamında Değerlendirilmesi.....                               | 41        |
| <b>BÖLÜM III.....</b>   | <b>44</b> |
| <b>TÜRK İSTİHBARAT TOPLULUĞU .....</b>  | <b>44</b> |
| <b>3.1. TÜRK İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ .....</b>  | <b>46</b> |
| <b>3.2. TÜRK İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN TEŞKİLATLANMA YAPISI. 49</b>   |           |
| 3.2.1. Millî İstihbarat Teşkilâtı Başkanlığı .....  | 50        |
| 3.2.2. Bakanlıkların Bünyesindeki İstihbarat Birimleri .....  | 54        |
| 3.2.3. Türk İstihbarat Topluluğunda Koordinasyon ve Eşgüdüm.....  | 56        |
| <b>3.3. TÜRK İSTİHBARAT TOPLULUĞU ÜZERİNE DEĞERLENDİRME ....</b>  | <b>57</b> |
| <b>BÖLÜM IV .....</b>   | <b>62</b> |
| <b>ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞU.....</b>  | <b>62</b> |
| <b>4.1. ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ .....</b>   | <b>64</b> |
| <b>4.2. ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞU TEŞKİLATLANMASI .....</b>  | <b>68</b> |
| 4.2.1. Dış İstihbarat: Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA).....  | 71        |
| 4.2.2. İç İstihbarat: Federal Soruşturma Bürosu (FBI).....  | 74        |
| 4.2.3. Askeri İstihbarat ve Sivil İstihbarat .....  | 75        |
| 4.2.4. Koordinasyon ve Eşgüdüm: Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI) .....  | 77        |
| <b>4.3. ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞU ÜZERİNE DEĞERLENDİRME .....</b>  | <b>78</b> |
| <b>BÖLÜM V.....</b>   | <b>83</b> |
| <b>TÜRK VE ABD İSTİHBARAT TOPLULUKLARININ PROPAGANDA VE İSTİHBARAT TEMELİNDE KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ .....</b> | <b>83</b> |
| <b>5.1. İSTİHBARAT TOPLULUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....</b>   | <b>84</b> |
| 5.1.1. İstihbarat Topluluklarının Şekillenmesindeki Eğilimler ve Siyasi Kırılmalar .....                                      | 85        |
| 5.1.1.1. ABD İstihbarat Topluluğunda Eğilimler ve Siyasi Kırılmalar .....   | 85        |
| 5.1.1.2. Türk İstihbarat Topluluğunda Eğilimler ve Siyasi Kırılmalar .....  | 89        |
| 5.1.2. İstihbarat Topluluklarının Teşkilatlanması .....   | 92        |
| <b>5.2. PROPAGANDANIN İSTİHBARAT TOPLULUĞUNDAKİ YERİ .....</b>  | <b>93</b> |

|   |            |
|---|------------|
| 5.2.1. ABD İstihbaratının Hong Kong (1950-1964) ve Tayvan (1954-1958) Faaliyetleri..... | 95         |
| 5.2.2. ABD İstihbaratının Kore Savaşı Faaliyetleri (1950-1953) .....                    | 99         |
| 5.2.3. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya ve Afrika'daki Faaliyetleri .....                | 101        |
| 5.2.4. Türk İstihbarat Topluluğunun Kıbrıs Faaliyetleri (1955-1974).....                | 104        |
| <b>SONUÇ.....</b>   | <b>107</b> |
| <b>KAYNAKÇA .....</b>   | <b>113</b> |
| <b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>  | <b>130</b> |

## TABLULAR LİSTESİ

|  |    |
|--|----|
| Tablo 1: Yatay Genişleme Modelinde Ülke Örnekleri .....                          | 26 |
| Tablo 2: Dikey Genişleme Modelinde Ülke Örnekleri .....                          | 27 |
| Tablo 3: Stratejik İstihbarat ve Karşı İstihbarat Arasındaki Karşılaştırma ..... | 35 |
| Tablo 4: MİT Başkanlığı Görev Dağılımı.....                                      | 54 |
| Tablo 5: Bakanlıkların Bünyesindeki İstihbarat Birimleri.....                    | 55 |
| Tablo 6: ABD İstihbarat Topluluğu Birimleri .....                                | 71 |
| Tablo 7: İstihbarat Topluluklarının Karşılaştırılması.....                       | 93 |

## ŞEKİLLER LİSTESİ

|   |    |
|---|----|
| Şekil 1: İstihbarat Çarkı .....                                 | 23 |
| Şekil 2: Türk İstihbarat Topluluğunun Teşkilat Yapısı.....      | 59 |
| Şekil 3: ABD İstihbarat Topluluğunun Teşkilatlanma Yapısı ..... | 80 |

## KISALTMALAR

|       |   |
|-------|---|
| ABD   | Amerika Birleşik Devletleri   |
| AIB   | Müttefik İstihbarat Bürosu (Allied Intelligence Bureau)                                     |
| AKİS  | Açık Kaynak İstihbaratı   |
| BM    | Birleşmiş Milletler   |
| CIA   | Merkezi İstihbarat Teşkilatı (Central Intelligence Agency)                                  |
| CTIIP | Siber Tehdit İstihbaratı Entegrasyon Merkezi (Cyber Threat Intelligence Integration Center) |
| D&D   | Denial and Deception  |
| DCRI  | İç Güvenlik Genel Müdürlüğü (Direction Générale De La Sécurité Intérieure)                  |
| DGSE  | Dış Güvenlik Genel Müdürlüğü (Direction Générale De La Sécurité Extérieure)                 |
| DIA   | Savunma İstihbarat Teşkilatı (Defense Intelligence Agency)                                  |
| DNI   | Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (Director of National Intelligence)                          |
| DRM   | Askeri İstihbarat Direktörlüğü (Direction Du Renseignement Militaire)                       |
| EO    | Executive Order (Başkanlık Emri, Kararname)   |
| EOKA  | Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston)                   |
| EYP   | Ethniki Ypiresia Pliroforion (Ulusal İstihbarat Servisi)                                    |
| FBI   | Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)                                 |
| FISA  | Dış İstihbarat Gözetim Kanunu (Foreign Intelligence Surveillance Act)                       |

|        |  |
|--------|--|
| FSB    | Federal Güvenlik Servisi   |
| GEOINT | Coğrafi/jeo-uzamsal istihbarat   |
| GRU    | Askeri İstihbarat Servisi  |
| HRPSCI | Temsilciler Sürekli Seçilmiş İstihbarat Komitesi (House of Representatives Permanent Select Committee on Intelligence) |
| HUMINT | Kapalı Kaynak (İnsan) İstihbaratı  |
| IMINT  | Görüntü İstihbaratı  |
| İHA    | İnsansız Hava Aracı  |
| JCS    | Genelkurmay Başkanlığı (Joint Chiefs of Staff)   |
| KGB    | Devlet Güvenlik Komitesi   |
| MASAK  | Mali Suçları Araştırma Kurulu  |
| MASINT | Ölçüm ve Malzeme İstihbaratı   |
| MEH    | Milli Emniyet Hizmeti  |
| MGK    | Milli Güvenlik Kurulu  |
| MI5    | Millitary Intelligence Section 5   |
| MI6    | Millitary Intelligence Section 6   |
| MİKK   | Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu   |
| MİT    | Milli İstihbarat Teşkilatı   |
| NATO   | Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)   |
| NCPC   | Ulusal Karşı Silahlanma Merkezi (National Counterproliferation Center)   |
| NCS    | Ulusal Gizli Servis (National Clandestine Service)   |
| NCSC   | Ulusal Karşı İstihbarat ve Güvenlik Merkezi (National Counterintelligence and Security Center)                         |
| NCTC   | Ulusal Terörizme Karşı Koyma Merkezi (National Counter   |

|        |   |
|--------|---|
|        | Terorism Center)  |
| NRO    | Ulusal Keşif Ofisi (National Reconnaissance Office)                           |
| NSA    | Ulusal Güvenlik Teşkilatı (National Security Agency)                          |
| NSC    | Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council)                           |
| NSOC   | Ulusal Güvenlik Operasyonları Merkezi (National Security Operations Center)   |
| NTOC   | Ulusal Gözdağı Operasyonları Merkezi (National Threat Operations Center)      |
| OCI    | Bilgi Koordinasyon Ofisi (Office of the Coordinator of Information)           |
| OMB    | Yönetim ve Bütçe Ofisi (Office of Management and Budget)                      |
| OSINT  | Açık Kaynak İstihbaratı   |
| OSS    | Stratejik Hizmetler Ofisi (Office of Strategic Services)                      |
| PIAB   | Başkanlık İstihbarat Tavsiye Kurulu (President's Intelligence Advisory Board) |
| SIGINT | Sinyal İstihbaratı  |
| SSCB   | Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği  |
| SSCI   | Senato Seçilmiş İstihbarat Komitesi (Senate Select Committee on Intelligence) |
| SVR    | Dış İstihbarat Servisi  |
| TECINT | Teknik İstihbarat   |
| TMT    | Türk Mukavemet Teşkilatı  |
| USIS   | Birleşik Devletler Bilgi Servisi (The United States Information Service)      |
| VOA    | Amerika'nın Sesi (Voice of America)   |

## GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler disiplininin temelinde devletlerin devletlerle, devlet-dışı yapılarla ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkileri yer almaktadır. Bu ilişkilerin temellendirilmesi bağlamında devletlerin ve kuruluşların tecrübelerinin de etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Uluslararası ilişkilerin değişim sürecinde siyasal tecrübelerin yanında sınırları tamamen yok etmese bile öncesinde olduğu gibi görünür kılmayan küreselleşme olgusu büyük bir rol oynamaktadır. Küreselleşme olgusu bu bağlamda düşünüldüğünde, yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler sistematığı içerisinde tecrübelerin, devletlerin vizyonlarının ve iş birliklerinin daha katı bir şekilde hissedildiği bir ortamdaki bahsetmek mümkün hale gelebilecektir. Özellikle de bu ortamın temelinde küreselleşmenin neden olduğu belirsizliğin büyük rol oynadığı görülebilmektedir ki Poku ve Therkelsen, Strange'in de dile getirdiği gibi, küreselleşmeyi uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirirken küreselleşmenin bir çok unsur ve argüman bağlamında uluslararası ilişkiler alanında var olan tüm belirsiz ve çapraşık terimlerin en başında geldiğini vurgulamaktadır.<sup>1</sup> Küreselleşmenin sebep olduğu belirsizlik içinde yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler düzeninin çok boyutlu bir seyir izlediğini söylemek mümkündür.

Yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler ortamının oluştuğu süreçte belirli kırılmaların olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Özellikle de uluslararası ilişkilerin yaşamış olduğu Endüstri Devrimi, Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi devletlerin yönetim şekillerinden ekonomik ve ticari ilişkilere kadar birçok etki alanının değişmesine neden olmuştur. Endüstri Devriminin yenilenen ekonomik ilişkilerin ve araçların ülkelerin en ücra köşelerine yaymasıyla birlikte geleneksel toplumsal ilişkilerin değiştiği ve ulus devlet yapısının daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığı görülmüştür. Bu ilişkilerin yeni bir dünya sisteminin oluşturulması bağlamında değerlendirilmesi mümkündür. Bu sistem içinde oluşan kültürel homojenizasyon, bir

---

<sup>1</sup> Nana K. POKU ve Jacqueline THERKELSEN (2017), "Küreselleşme, Kalkınma ve Güvenlik", Çev. Nasuh USLU, *İçinde, Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, 3. Baskı, Ed. Alan Collins, s. 223, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.

ideolojik maske ve kültürel farklılıkların korunması bağlamında ulus devletlerin varlığını sağlamlaştırma bağlamında önemli bir argüman olmuştur.<sup>2</sup> Bahsedilen argüman, on yedinci yüzyıl dahilinde ortaya çıkmaya başlayan yeni dünya sisteminin temelini oluşturmaktadır. Amerikan ve Fransız Devrimlerinin sonucunda elde edilen çıktıların gösterdiği en değerli nokta ise yeni oluşan dünya sistemi/uluslararası ilişkiler sistemi ile birlikte artık devletlerin yönetim şekilleri geleneksel yapıda devam etmesinin zor olduğudur. Her yeni yüzyıl uluslararası ilişkilere yeni argümanlar katan bir yapı içinde uluslararası ilişkilerin evrimine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda da Karl Polanyi Büyük Dönüşüm isimli eserinde on dokuzuncu yüzyılın siyasal ve ekonomik sisteminin çöktüğünü ve yeni yüzyılın siyasal sisteminin kökenlerini geçmiş yüzyıldaki tecrübelerden evrileceğini belirtmektedir<sup>3</sup>. Böylelikle her yeni yüzyılın uluslararası ilişkiler dinamikleri geçmiş yüzyıllardaki tecrübelerin türevlerini de içerisinde barındırmaktadır. İçinde bulunan yüzyılın kökenlerinin izlerini önceki yüzyılın ana aksiyomlarında bulmak mümkün görülmektedir. Siyasal anlamda yirminci yüzyılın ana aksiyomlarında kırılmalar oluşturan olaylar düzlemi içinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması büyük bir etkiye sahiptir. Özellikle iki kutuplu dünya düzeninden çok kutuplu dünya düzenine doğru bir eğilimin olduğu tezahür edilebilir. Bu doğrultuda devletlerin uluslararası politikalarının çok boyutlu ve değişkenli hal aldığı durumu ve politikaların buna göre pozisyon belirlemesi gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılın geride bıraktığı mirasın içinde en etkili olanı küreselleşme olgusudur ki bu olgunun değişen teknolojik gelişmeler çerçevesinde yirmi birinci yüzyıl siyasi ve uluslararası dinamiklere etkisinin hissedilebilir bir şekilde kendini gösterdiği söylenebilmektedir.

Küreselleşme sürecinde stratejik politikalarının gücünü nasıl kullanılacağını bilmek çok büyük önem taşımaktadır. Özellikle de uluslararası ilişkilerdeki belirsizlik ve küreselleşme olguları çok boyutlu bir uluslararası ilişkilerin temelini atmıştır. Devletler çok boyutlu uluslararası ilişkiler içerisinde faaliyetlerini sürdürürken iki ana kavram üzerinde, çok boyutlu ortamın belirsizliğini gidermek adına, yoğun çaba sarf etmektedirler: propaganda ve istihbarat. Nye ve Welch'in de vurguladığı gibi yeni yüzyılın kendine has oluşan uluslararası ilişkiler paradigmasının üzerinde bulunduğu

---

<sup>2</sup> Immanuel WALLERSTEIN (1974), *The Modern World System Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, Academic Press, New York, s. 349-350

<sup>3</sup> Karl POLANYI (2001), *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon Press, Boston, s. 74

düzlemin kabuğu hızlı bir şekilde değiştiğinden<sup>4</sup> bu iki unsur çerçevesinde oluşturulan politikalar yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler sisteminde önemli bir yere sahiptir. Böylelikle söylenebilir ki bu iki unsuru daha yoğun bir şekilde politika denklemine katarak oluşturulan politikaların strateji bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı, strateji kavramından bahsetmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda, Wilson ve Ogden'in stratejiyi hedefe ulaşmak için kurumların koordineli bir şekilde odaklanmış çabası olarak vurgulaması değerlidir.<sup>5</sup> Fakat "stratejik olma" olgusunu sadece koordineli olma anlamının yanında yeni bir paradigma oluşturabilmek bağlamında da incelemek gerekmektedir. Böylelikle, stratejiyi rasyonel/akılcı bir süreç olarak adlandırmak mümkün hale gelebilecektir. Bütün bu ölüntüye, stratejinin başlangıç noktasını ham bilginin elde edilmesi ile başladığını ve bilginin işleme süreci ile devam edeceğini de eklemek gerekmektedir. Süreç sonucunda elde edilen sonuç ise yeni stratejik oluşumların ve yordamların çıkmasına sebep oluşturmaktadır. Bu bağlamda, istihbarat ve propagandanın oluşturduğu bilgi elde etme süreci ve bilgiyi kullanma süreci strateji argümanının önemli bir girdisi olarak görülebilir. Propaganda ve istihbarat konusu işlenirken strateji, bilgi, bilgiyi elde etme ve yayma unsurlarının önemli olduğu görülmektedir.

Çalışmanın merkezinde yer alan motivasyon, propaganda ve istihbarat arasındaki ilişkinin doğal bir ilişki olmasına rağmen akademik bağlamda çok fazla üzerinde durulan bir konu olmamasıdır. Ayrıca, bu çalışma bağlamında, propaganda ve istihbarat arasındaki ilişkinin somutlandırılması adına bağlantılı ilişki argümanı kullanılmıştır. Çalışmada, istihbarat ve propaganda arasındaki doğal ilişkinin varlığını hem Türk hem de ABD istihbarat topluluklarının tecrübelerinde görüldüğü konu edilmiştir. Böylelikle söylenebilir ki, çalışmanın çerçevesini istihbarat ve propaganda ilişkisinin istihbarat toplulukları bağlamında incelenmesi oluşturmaktadır. Stratejik istihbarat ve karşı istihbarat unsurları bağlantılı ilişki argümanının somutlandırılması adına istihbarat ve propaganda bağlamında bir ölüntüyü ortaya koymaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde istihbarat ve propaganda unsurlarının kavramsal incelemeleri ve çeşitleri incelenmektedir. Bu aşamada her iki kavramının muhteviyatına etki etmiş olan bilgiyi elde etme ve kullanma argümanına vurgu

---

<sup>4</sup> Joseph S. NYE ve David A. WELCH (2018), *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, 8. Baskı, Çev. Renan AKMAN, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 432.

<sup>5</sup> Laure WILSON ve Joseph OGDEN (2008), *Strategic Communication Planning For Effective Public Relations and Marketing*, 5. Baskı, Kendall Hunt Publishing, Iowa, s. 29.

yapılmıştır. Propagandanın ve istihbaratın çeşitleri ve etki alanı bağlamında bir örüntü ortaya konulurken bilginin fonksiyonel yapısı ve politika sürecine aktarımı üzerinde durulmuştur. Bu bölüm dahilinde, kavramsal tanımların ve argümanların ele alınmasının yanında istihbarat topluluklarının teşkilatlanma modellerinde iki ana akım olarak görülen dikey genişleme ve yatay genişleme modelleri örnekler çerçevesinde anlatılmış ve topluluklarının teşkilatlanma şekillerinin sınıflandırılmasına temel oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde propagandanın stratejik istihbarat ve karşı istihbarat bağlamında değerlendirilmesi yer almaktadır. Stratejik istihbarat ve karşı istihbarat kavramlarının tanımları yapılarak iki kavram arasındaki ilişki ortaya konulmuştur. Propaganda ve istihbarat arasında bağlantılı ilişki argümanının temellendirdiği doğal bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Bahsedilen ilişkinin temel unsurları ise değişen uluslararası ilişkiler, yumuşak güç ve bilgi güvenliğidir. İstihbarat ve propaganda konuları işlenirken ortaya atılan ilişkinin somut örneklerini stratejik istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetlerinde görmek mümkündür. Bu ilişkinin temelinde ise karşı istihbarat ve stratejik istihbarat faaliyetleri ve propaganda faaliyetlerinin birlikteliğinin hedef kitlenin ve istihbarat topluluğu bağlamındaki rakiplerin manipüle edilmesi yer almaktadır.

Üçüncü bölümde Türk istihbarat topluluğunun betimlenmesi yer alır. Türk istihbarat topluluğunun tarihsel gelişimi, siyasal kırılmaları, teşkilatlanma modeli konularını merkezde tutan bir anlatım ile Türk istihbarat topluluğunun dinamikleri üzerinde durulmuştur. Burada en çok dikkati çeken argüman ise Türk istihbarat topluluğunun istihbarat yükünün büyük bir çoğunluğunun bir merkezde toplanmasıdır ve bu bağlamda MİT Başkanlığı, ülkenin istihbarat merkezi olarak dikkat çekmektedir.

Dördüncü bölümün içeriğini ABD istihbarat topluluğunun betimlenmesi oluşturmaktadır. ABD istihbarat topluluğunun tarihsel gelişimi ortaya konulurken üç ana döneme ayrılmış bir teşkilatlanma serüvenine dikkat çekilmiş ve dış istihbarata adanmış bir istihbarat birimi bulunmasının istihbarat topluluğunu nasıl şekillendirdiği üzerinde durulmuştur. ABD istihbarat topluluğu iç istihbarat, dış istihbarat, teknik istihbarat, askeri istihbarat ve koordinasyon ve eşgüdüm istihbaratı bağlamında değerlendirilebilmektedir.

Beşinci bölüm Türk ve ABD istihbarat topluluklarının propaganda temelinde karşılaştırılması ve değerlendirilmesi üzerine bir konuyu ele almaktadır. İstihbarat

topluluklarının teşkilatlanmasında ve bugünkü halini almasında önemli etkileri olan eğilimler ve siyasi kırılmalar üzerinde durulurken her iki istihbarat topluluğunun istihbarat ve propaganda unsurlarını nasıl ele aldıkları ortaya koymaya çalışılmıştır. Farklı teşkilatlanma modellerine sahip olan bu iki topluluk istihbarat ve propaganda birlikteliğinin birer örneği olarak görülmektedir. Gerek ABD istihbarat topluluğunun Hong Kong ve Tayvan faaliyetleri ile Kore Savaşı faaliyetleri gerekse de Türk istihbarat topluluğunun I. Dünya Savaşı zamanındaki Kafkasya ve Afrika faaliyetleri ile Kıbrıs Barış Harekâtı faaliyetlerinde istihbarat ve propaganda birlikteliğinin örneklerini görmek mümkündür. Bu bölüm bağlamında bu örneklendirmeler ile birlikte istihbarat ve propaganda ilişkisi somutlandırılmıştır. Sonuç olarak, çalışma bağlamında istihbarat ve propaganda birbirini destekler şekilde hareket etmektedir ve aralarındaki bağlantı her iki istihbarat topluluğunun tecrübelerinde açıkça görülebilmektedir.

Çalışmanın metodolojisi çalışmanın muhteviyatına uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Çalışmanın merkezinde istihbarat ve propaganda ilişkisinin Türk ve ABD istihbarat topluluklarını karşılaştırılması bağlamında ortaya konulması yer almaktadır ve çalışmanın bütününde nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, istihbarat ve propaganda arasındaki ilişkiyi incelerken stratejik istihbarat ve karşı istihbarat çeşitlerini merkeze alan bir anlayışını ve olay değerlendirmelerini ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanında, çalışma belli başlı sorulara cevap alabilmek adına Türk ve ABD istihbarat topluluklarının karşılaştırılmasına, uluslararası ilişkilerin yenilenen örüntüsüne ve istihbarat-propaganda arasındaki ilişkinin şekillenmesinde rol oynayan argümanlara değinmiştir. Çalışma şu sorulara cevap aramaktadır:

- Westphalia'dan bugüne kadar gelişen olaylar serüveninde yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler sistemi hangi bağlamda değişmiştir?
- Değişen uluslararası ilişkiler sisteminin bilgi fonksiyonundaki etkisi nedir ve dolayısıyla istihbarat ve propaganda kavramlarının muhteviyatlarına ve kullanım yöntemlerine nasıl bir etkisi olmuştur?
- Propaganda, stratejik istihbarat ve karşı istihbarat ile nasıl bir ilişki içindedir ve bağlantılı ilişki argümanı bu birlikteliğe hangi etmenler bağlamında katkı sunmaktadır?

- Türk ve ABD istihbarat topluluklarının teşkilatlanma yapıları nasıl şekillenmektedir ve bugünkü halini alana kadar nasıl bir düzlemde evrim geçirmiştir?
- Türk ve ABD istihbarat topluluklarının değişim sürecinde etkili olan siyasi kırılmalar ve motivasyonlar/eğilimler nelerdir?
- Propaganda ve istihbarat bütünleşmesinin Türk ve ABD istihbarat topluluklarına yansımaları nasıl olmuştur?
- Olay incelemeleri bağlamında istihbarat ve propaganda bütünleşmesinin örnekleri nasıl şekillenmiştir?

Değişen siyasi, askeri, ekonomik ve iletişim dinamikleri sayesinde uluslararası ilişkiler çok boyutlu ve çok kutuplu bir hal almıştır. Bu bağlamda bilginin elde edilmesi ve kullanılmasının da önemi hiç olmadığı kadar değerli olmuştur. Böylelikle yaşanan bu değişimlerin istihbarat ve propaganda faaliyetlerine de sirayet ettiği görülmektedir. Hem değişen uluslararası ilişkiler düzlemi hem de bilgi çokluğu istihbarat ve propaganda faaliyetlerini daha yoğun bir şekilde bir arada düşünmeye sevk etmektedir. Propaganda, özünde var olan hedef kitleyi etkileme argümanını önceleyen bir bakış açısıyla ele alındığında, özellikle bilginin akış mekanizmalarının çeşitlenmesi ve kullanımının öneminin artması dolayısıyla bağlantılı ilişki argümanı temelinde kendini gösteren propaganda istihbarat birlikteliği istihbarat topluluklarının faaliyetlerinin içerisinde her zaman varlığını koruyacaktır. Dolayısıyla, istihbarat toplulukları değişen uluslararası ilişkiler sistemi içinde propaganda ve istihbarat birlikteliğini kullanmak zorundadırlar.

Çalışma iki ana parçadan oluşmaktadır. İlk dört bölümü içeren birinci parçada çeşitli kitap, makale, araştırmalar ve internet sitelerin kaynak olarak kullanıldığı betimleyici bir yol izlenmiştir. Bu parçada değişen uluslararası ilişkiler, istihbarat ve propaganda unsurlarının anlatımı ön plana çıkmaktadır. Ayrıca propagandayı istihbarat bağlamında incelerken stratejik istihbarat ve karşı istihbarat kavramları temelinde bir temel oluşturulmuştur. Bu bağlamda bağlantılı ilişki argümanı propaganda ve istihbarat birlikteliğine ışık tutmaktadır. Çalışmanın ikinci parçasında, olay incelemeleri bağlamında propaganda ve istihbarat birlikteliğinin somutlandırılması yer almaktadır. Olaylar ile ilgili çeşitli kitaplar ve makalelerden ikincil kaynak olarak yararlanılmış ve çalışmanın konusu olan iki istihbarat topluluğunun internet sitelerindeki arşivler birincil kaynak olarak kullanılmıştır. ABD

istihbarat topluluğunun Hong Kong (1950-1964), Tayvan (1954-1958) ve Kore Savaşı (1950-1953) faaliyetlerinin, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Birinci Dünya Savaşındaki Kafkasya ve Afrika faaliyetleri ile Türk istihbaratının Kıbrıs (1955-1974) faaliyetlerinin sunmuş olduğu bulgular propaganda ve istihbarat arasındaki birlikteliğin önemini vurgulamaktadır.

## BÖLÜM I

### PROPAGANDA VE İSTİHBARAT KAVRAMLARININ KAPSAMI

Fen bilimleri alanında oluşturulan ana argümanların temelinde genel-geçer gerçeklere ulaşmak ne kadar önemli bir durumu ihtiva ederse, sosyal bilimlerde de kavramların kapsamının oluşturulması aynı duruma işaret etmektedir. Özellikle de protobilim sayılabilecek olan istihbarat ve propaganda alanlarının kavramlar üzerinden temellerinin atılması önem arz etmektedir. Bu iki kavramın kapsamı; kullanıldıkları alanlar, etki alanları ve araçları bağlamında belirli noktalarda farklılaşsa dahi güvenlik olgusu bakımından ortak alanlarının bulunduğunu söylemek mümkündür. Güvenlik kavramı yüzyıllar öncesinden gelen kendi kavramsal serüveni içinde tanım bulurken, devlet-birey skalası içinde bireye doğru evrilen bir yapının ağır bastığını söylemek mümkündür. Bunun sebeplerinin arasında ise, Canöz'e göre; devlet ve birey, yönetilen ve yöneten arasında var olan ilişki, önceki yüzyıllarda yukarıdan aşağıya doğru hareket ederken, değişen uluslararası ilişkiler, küresel siyaset ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda artık yatay hareket etmektedir.<sup>6</sup> Buna rağmen, propaganda ve istihbarat kavramları, anlamsal yoğunluklarına nüfuz ettikleri alanlar itibarıyla, özellikle de güvenlik olgusu ve uluslararası ilişkiler içinde değerlendirildiğinde, var olan kavramsal anlamlarını korumaktadır. Örneğin, Edward Herman'ın 1988 yılında ortaya attığı "*Propaganda Modeli*" kavramının betimsel analizi safhasında, ABD yönetiminin Irak işgali öncesi ve İran'a karşı açılacak savaş hazırlıklarında propaganda ve istihbarat arasında var olan yapısal ilişkiden faydalandığından, daha doğru bir ifade ile medya ve Pentagon arasındaki ilişkilerin kullanılmasından, bahsedilmektedir<sup>7</sup>. Böylesine bir ilişki içinde bulunan bu iki unsurun kavramsal kapsamı yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkileri bağlamında

<sup>6</sup> Kadir CANÖZ (2010), "Seçmen Tercihinde Aday İmajının Rolü: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Öncesinde Konya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma", *Selçuk İletişim*, C: 6, S: 2, s. 96.

<sup>7</sup> Edward HERMAN (2013), "Medya Terör İmgesi", *İçinde, Güçlünün Silahı: Amerikan Devlet Terörü Üzerine Söyleşiler*, Ed. Cihan Aksan ve Jon Bailes, Metis Yayınları, İstanbul, s. 121.

önemli argümanları da peşinden getirmektedir. Bu nedenle, propaganda ve istihbarat unsurlarının kavramsal içeriklerinin ortaya konulması, aralarındaki ilişkinin anlamsal bir zeminde kurgulanması açısından önem arz etmektedir.

Propaganda ve istihbarat kavramlarının değerlendirilmesi konusunda etimolojik kökeninden çeşitlerine ve işlevselliklerine kadar bir çok değerlendirme yapılması, iki kavram arasındaki ilişkinin varlığının somutlandırılması adına önemli bir adım olarak görülmektedir. Propaganda ve istihbarat kavramlarının tarihi süreç dahilindeki başlangıç noktalarının farklı olmasına rağmen her iki kavramı birleştirebilecek yegâne unsurun bilgi olduğunu söylemek mümkündür. Propaganda ve istihbarat kavramları kapsadıkları ve faaliyette buldukları alanlar bazında ele alındığında ve kesiştiği bölgelerin muhteviyatına bakıldığında bilginin elde edilme, yayılma ve kullanım sürecinde birbiriyle bağlantılı ilerledikleri açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu bölüm bağlamında, istihbarat ve propaganda kavramlarının etimolojik, tarihsel ve tanımsal argümanları üzerinde durularak bir temel oluşturulacaktır.

### 1.1. PROPAGANDA KAVRAMININ KÖKENİ VE TANIMI

Propaganda, Latince'den türemiş, İtalyanca bir kelimedir. Latince “*porpagare*” ifadesinden yola çıkarak “*çubuktan fidan üretmek*” gibi bir anlam çerçevesinde kendine anlam bulmaktadır.<sup>8</sup> Fakat on yedinci yüzyılda Katolik Hristiyan inancının uzak ülkelere yayılması amacı çerçevesinde şekillenen bir teşkilatın adından bugünkü halini almıştır ve bu bahsedilen teşkilatın tam ismi “*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*”<sup>9</sup> olarak kendini göstermektedir. Teşkilatın içerisinde yer alan propaganda kelimesinin manası ile modern bağlamda anlamının birbiriyle birebir aynı olduğu söylenememektedir. O zamanki anlamının daha çok Katolik Hristiyanlık inancının yayılması ile bağlantılı olduğunun altını çizmek gerekir. Modern siyasi ve uluslararası ilişkiler hayatının vazgeçilmez bir parçası olan propagandanın bugünkü anlamına kavuşması ise I. Dünya Savaşı zamanlarına kadar uzanmaktadır. Bu anlamın merkezinde ise siyasi bir amacın kitleler nezdinde kabul edilebilirliğinin sağlanabilmesi adına girişilen faaliyetlerden oluşan bir düşünce sistematığının olduğu söylenebilir. Gürgen, propagandanın etimolojik anlamda ilk kullanıldığı zamandan

<sup>8</sup> ONLINE ETYMOLOGY DICTIONARY (2022), Propaganda, [https://www.etymonline.com/search?q=propaganda&ref=searchbar\\_searchhint](https://www.etymonline.com/search?q=propaganda&ref=searchbar_searchhint), ET. 21.03.2022.

<sup>9</sup> Papa 15. Gregory tarafından, 1622-1922 tarihleri arasında faaliyette olan bir teşkilat olarak bilinen kuruluş reformist hareketlere ve faaliyetlere karşı koymak amacıyla kurulmuştur.

modern anlamda kullanılması sürecinin sonucunda iki argüman çerçevesinde şekillendiğini dile getirmiştir. Bu argümanların ilki kamuoyunu kontrol etmek ve kitleleri belirli bir eyleme doğru motive etmek iken, ikinci argüman kitlelerin kontrol etme uygulamalarına bir temellendirme oluşturmasıdır.<sup>10</sup> Böylelikle, modern anlamdaki propagandanın kavramsal boyutlarının ele alınması aşamasında önemli iki unsur ile karşılaşmak mümkün hale gelecektir: “*kitleleri manipüle etme*” ve “*bilginin kullanımı*”. Propagandanın tanımsal argümanında ve etkisel analizinin temelinde, özellikle de istihbarat ve propaganda arasındaki ilişkinin somutlandırılması bağlamında, bu iki unsurun önemli bir yer edindiği görülmektedir. Propaganda kavramının etimolojik tanımında ve yöntemsel sınırlarında da bu unsurların varlığından bahsedilebilir.

Propaganda kavramına tanımsal ve yöntemsel sınırlar çizmenin zorluğu bulunmaktadır ve bu sınırların çizilememesindeki en önemli argümanın ise propagandanın öznel, yani kişiden kişiye, bölgeden bölgeye ve ülkeden ülkeye değişen, toplumsal normlar üzerinde hareket etme zorunluluğunun bulunması yer almaktadır. Böylesine bir durumun varlığının en temel nedenlerinin arasında propagandanın bir bilim dalı olmaktan ziyade bir teknik olması yer almaktadır.<sup>11</sup> Kavramsal bir çerçeve çizilmesindeki zorluğun en önemli nedenlerinin arasında propagandanın yöntem, biçim, uygulama ve teknik açıdan farklılaşmış unsurları içerisinde barındırmasıdır.

Bernays, propagandanın tanımını hedef kitlenin düşüncelerinin ve davranışlarının organize edilmiş ya da önceden tasarlanmış bilinçli ve zekice hazırlanmış manipülasyonu şeklinde yapmaktadır.<sup>12</sup> Ayrıca, Cantril ise propagandanın tanımını yaparken bireylerin veya grupların eylemlerinin ve düşüncelerinin önceden belirlenmiş bir kalıp temelinde ifade edilmesinin sağlanmasına vurgu yapmıştır.<sup>13</sup> Her iki tanımın da ortak yönünün hedef kitlenin organize edilmiş tarafa yönlendirilmesi ve manipüle edilmesi olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle belirtmek gerekir ki, her iki tanım da muhteviyatında var olan unsurlar olarak, propaganda faaliyetlerinde etkinlik ve verimlilik sağlayabilmesi için iki önemli ortamdaki bahsetmek mümkündür:

---

<sup>10</sup> Haluk GÜRGEN (1990), “Propaganda”, *Kurgu*, C: 8, S: 2, s. 136.

<sup>11</sup> Jacques ELLUL (1965), *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*, Vintage Books, Newyork, s. 3

<sup>12</sup> Edward BERNAYS (1928), *Propaganda*, Liveraigh, New York, s. 9

<sup>13</sup> Hadley CANTRIL (1938), “Propaganda Analysis”, *The English Journal*, C; 27, S: 3, Londra, s. 217.

*kaotik (çok sesli) ve tek yönlü ortam.* Kaotik ortamda hedef kitlenin maruz kaldığı verilerin çeşitliğinden söz etmek mümkünken tek yönlü ortamın en önemli özelliğinin despotik siyasal sistemlerin veya yönetimlerin içerisinde propagandanın işlevinin vurgusu yapılabilmektedir. Propaganda kavramı içerisindeki en temel argümanların arasında siyasal iletişim kavramı yer almaktadır. Özellikle de uluslararası ilişkilerin devinimsel gelişimleri, propaganda bağlamında ele alınırsa siyasal iletişimin hem ulusal hem de uluslararası boyutta etkilerinin görülmesi mümkündür. Siyasal ilişkilerde boyutsal bir devrim olarak görülen Endüstri Devrimi propaganda faaliyetlerinin de yoğun bir şekilde işlenmesini sağlamıştır.<sup>14</sup> Modern propaganda algısının tanım bulmasının temelleri de bu devrim ile birlikte atılmıştır.

Modern anlamda propagandanın tanımsal argümanına bakıldığında, Jowett'in de dile getirdiği gibi, propaganda, daha önce tasarlanmış ya da düşünülmüş bir yöne doğru eğilimin sağlandığı, propaganda yapana avantaj sağlayan güçler dengesinin korunduğu ve insanların içgüdülerini harekete geçirebilecek tam doğrunun, yarı doğrunun ve sınırlı doğrunun kullanıldığı bir girişim olarak kendini gösterebilmektedir.<sup>15</sup> Böylelikle propagandanın hitap ettiği yegâne argümanın duygular olduğunu da söylemek mümkündür. Duyguların siyasette büyük rol oynadığından bahseden Sarah Ahmed, bireylerin ve kitlelerin duygulanım mekanizmasındaki hareketlenmelerin sonuçlarının siyasal hayata yansımalarının üzerinde durmaktadır ve bunun yapılmasında da duygu ve siyaset arasındaki birincil etkileşime işaret etmektedir. Duygu ve siyaset arasındaki bağlantının kurulması bağlamında iletişim işlemleri büyük yer edinmektedir.

Bunların yanında propaganda, iletişim bağlamında ele alındığında bilginin kullanımı ve işlenmesi fonksiyonları ile karşılaşılmaktadır. Özellikle de “enformatif/bilgilendirici iletişim (*informative communication*)” kanallarının sunduğu izah etme, yayma ve paylaşma unsurları propaganda ve bilgi arasındaki ilişkinin somutlandırılmış bir göstergesi olarak vurgulanabilmektedir. Enformatif iletişimin propaganda alanında kullanılmasının temel sebeplerinin arasında savunmacı bir yaklaşımının olmasından ziyade proaktif bir muhteviyatı nedeniyle yer almaktadır. Bütün bu argümanların ve açıklamaların ışığında propagandanın tanımını ortaya

---

<sup>14</sup> Melis KARAKUŞ (2021), “Gelenekselden Dijitale Propaganda ve Araçlarının Dönüşümü”, *Selçuk İletişim Dergisi*, C: 14, S: 1, s. 467.

<sup>15</sup> Garth S. JOWETT ve Victoria O'DONNELL (2011), *Propaganda and Persuasion*, 5. Baskı, SAGE Publications Inc, New York, s.3-4.

koyarken ulaşılması gereken sonuç ise MacLeod'un Chomsky ile yapmış olduğu roportajda da geçen "rızanın imalatı (*manufacturing consent*)" olarak kendini göstermektedir.<sup>16</sup> Rızanın imalatı kavramı, Chomsky ve Herman tarafından yazılan bir kitap olan *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*'nin ABD'deki devlet işleyişindeki önemli yeri olan kurumların, sistemi destekleyici propaganda faaliyetlerindeki etkinliklerinin kitle iletişim mekanizmaları yoluyla tasarlanmasını konu aldığı kitabın ana unsuru olarak görülmektedir. Kavramın temelinde kitlelerin rızasının propaganda yoluyla kazanılması yer almaktadır. Propagandanın kavramsal açıklaması propagandanın özelliklerinin ortaya çıkmasına büyük yarar sağlamaktadır.

Propaganda, içsel ve dışsal özellikler olarak iki özelliği bünyesinde barındırmaktadır. Dışsal zellikler bağlamında propaganda, bireye ve kitlelere etki etmesi bakımından, organize edilme zorunluluğunu bünyesinde barındırması nedeniyle bütüncül bir özelliğe sahip olması bakımından, birey ve kitlelerin davranışları üzerinde bir tahakküm oluşturması nedeniyle sürekli ve uzun süreli olması bakımından ve bireylerin ve kitlelerin duygulanım mekanizmalarını harekete geçirmesi yoluyla örgütlü faaliyetler içermesi bakımından incelenebilmektedir.<sup>17</sup> Bunun yanında, propagandanın içsel özelliklerini duygu, tutum ve eğilim odaklı psikolojik argümanlar içermesi bakımından, ağdaş görüşlerin ve değerlendirmelerin, özellikle sosyo-psikolojik faktörlerin, ışığında bir süreç dahilinde kendini göstermesi bakımından ve geçmiş ve gelecek arasında bağlantı kurması ve bunları kullanması bakımından ele almak mümkündür.<sup>18</sup> Dışsal ve içsel özellikleri ışığında bir harmoniye sahip olan propagandanın merkezinde bilgi ve bilginin kullanımı yer almaktadır ve propaganda tarafından oluşan bilginin yer, zaman ve olgusal açıdan bir bütünlük içinde hareket etmesi, propaganda etkinliği bağlamında zorunluluk arz etmektedir. Bu hususların kavranması açısından, propaganda eşitleri ve etki analizinin ele alınması faydalı olacaktır.

---

<sup>16</sup> Alan MACLEOD ve Noam CHOMSKY (2019), "Still Manufacturing Consent: An Interview With Naom Chomsky", *İçinde, Propaganda in the Information Age*, Ed. Alan MacLeod, s. 19, Routledge, New York.

<sup>17</sup> Haluk GÜRGEN 1990, agm. s. 140-145

<sup>18</sup> agm. s. 145-151

## 1.2. PROPAGANDANIN ÇEŞİTLERİ VE ETKİ ANALİZİ

Propaganda kavramının gerek etimolojik kökeninde gerekse de muhteviyatında yer alan temel hedefin, kitlelerin daha önce tasarlanmış bir yöne doğru evrilmesinin ve yönelmesinin sağlanması olduğu bilinmektedir. Bunu yapmanın kökeninde ise bilginin kullanımı yer alır. Böylesine bir oluşum çerçevesinde varlığını sürdüren propagandanın çeşitleri de kullanım ve fayda alanına göre çeşitlendiği ve içerik anlamında da zenginleştiği görülmektedir. Propagandanın birçok alanda kullanılması ile ilgili olarak disiplin alanının muhtevasına göre isimlendirilmesi hem iletişim alanında hem de uluslararası ilişkiler alanında mevcuttur. Bunlara örnek olarak iktisadi propaganda, kültürel propaganda ve hukuki propaganda örnek olarak gösterilebilmektedir.<sup>19</sup> Gerek ülke propagandası açısından gerekse de propagandanın içeriği açısından propaganda çeşitleri ve sınıflandırılması kendine has özellikler içermektedir. Özellikle de bu bağlamda, Ellul'un sınıflandırma konusundaki değerlendirmelerine vurgu yapılması gerekmektedir. Propagandanın etkisel analizi özellikle de bireyleri ve kitlelerin etkilenme, duygulanım ve eyleme geçme mekanizmalarıyla ilgili bir argüman olarak görülmektedir. Bu bağlamda incelenebilecek konuların başında sivil itaatsizlik ve toplumsal hareket esnekliği kavramları gelir.

### 1.2.1. Propagandanın Çeşitleri ve Sınıflandırılması

Propaganda çeşitlerinin kaynaklarına göre ayrıştırılması mümkündür. Ayrıştırma sürecinde üç çeşit propaganda ile karşılaşılır: *beyaz, kara ve gri propaganda*. Propaganda çeşitleri içinde kaynağı belirli olan tek çeşit beyaz propagandadır ve hedef kitlenin olumlu bir çıkarının sağlanması amacıyla oluşturulmuştur. Beyaz propaganda için BBC'nin II. Dünya Savaşı zamanlarında hem Avrupa'nın birçok yerinde hem de Almanya'da yayılması ve Hugh Carleton Greene'in BBC için söylediği, söylenenlerin ve yapılanların birbirinden belirli noktalarda farklı dahi olsa, "*doğru bilgi yoluyla propaganda*" ve "*doğru bilgiyi açıkça ve doğru bir şekilde anlatmak*" söylemlerini örnek vermek mümkündür<sup>20</sup>. Bunun yanında, kara

<sup>19</sup> Ceyhan Taha DEMİRKOL (2020), *Dünya Savaşlarının Etkisi ile Propaganda Faaliyetlerinin Sistemli Hale Getirilme Süreci ve Bu Süreçte Propaganda Uygulamaları: Nazi Almanya'sı Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 5

<sup>20</sup> Nicolas J. GULL, David CULBERT ve David WELCH (2003), *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 To The Present*, ABC-Clio Inc, Santa Barbara, Kaliforniya, s. 326

propaganda türünde ise propagandanın geldiği kaynağın belli olduğu fakat sahte olduğunu söylemek mümkündür. Daha açık bir ifade ile, kara propaganda ile dezenformasyon kavramı eşleşebilmektedir. Propagandanın temelinde yatan yegâne unsurun bilgi üretmek olduğu düşünüldüğünde, kara propagandanın hedef kitle üzerindeki yıkıcı etkilerinin boyutunu tahayyül etmek kolaylaşmaktadır.<sup>21</sup> Gri propaganda türünün ise kara ve beyaz propaganda arasında olduğunu söylemek mümkündür ki, gri propagandanın görece daha yaygın olduğu da vurgulanabilir. Gri propagandada, kaynağın ve bilginin doğruluğu konusunda belirsizlik hâkimdir. Örnek olması açısından Moskova Radyosu'nun Martin Luther King Jr. ve Kennedy suikastlarını ve Amerika'nın Sesi (VOA) Radyosu'nun Rusya'nın Afganistan'a girmesi gelişmelerini kendi lehine çevirerek bir tür avantaj elde etmesi gri propagandanın belirsizliğinden yararlanarak dezavantajı avantaja çevirme girişimleri mevcuttur.<sup>22</sup> Örneklerden de anlaşılacağı üzere propagandanın sonunda etkinlik sağlanabilmesinin en temel gereksinimi, propagandanın süreçsel bir değerlendirmeler bütünü olduğunun kabulüdür.

Propaganda sistematik bir süreç dahilinde kendini gösteren bir yapı üzerinde ilerlemektedir. Bu sistematik sürecin içerisinde kültür, psikoloji, sosyo-ekonomik etmenler ve küreselleşme argümanlarının olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle de propaganda ele alınırken ülkelerin yaptığı propagandaların muhteviyatlarının farklı olduğundan bahsedilmektedir. Örnek olarak, Amerikan propagandasının temel aksiyomlarıyla Çin propagandasının veya Türk propagandasının aksiyomlarının aynı sistematik kimyaya sahip olduğunun söylenmesi mümkün değil iken, her birinde tek bir sonuca varılmak istendiği kolayca söylenebilmektedir: kitleleri kontrol ve manipüle etmek. Bu nedenle de Ellul propaganda çeşitlerini ele alırken siyasal-sosyolojik propaganda, dikey- yatay propaganda, rasyonel – rasyonel olmayan propaganda ve kışkırtıcı- bütünleştirici propaganda ayrımları üzerinde durmaktadır.<sup>23</sup> Böylesine bir ayırım propaganda çeşitlerinin muhtevasına, propagandayı yöneten unsurlara ve propaganda araçlarına ilişkin değerlendirmeden kaynaklanmaktadır ve hepsinin temelinde kitlelerin yönlendirilmesi amacı yer almaktadır. Siyasal- sosyolojik propaganda ayırımının temelinde siyaset ve ideolojik ayırım yer almakta ve sosyolojik

---

<sup>21</sup> Beyzade Nadir ÇETİN (2014), "Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 24, S: 2, s. 240-241.

<sup>22</sup> agm. s. 243-244

<sup>23</sup> Jacques ELLUL 1965, age. s. 62

propaganda ideolojik argümanların yayılması amacıyla ve siyasal propaganda da siyaset unsurlarının güç kazanması amacıyla yapılmaktadır<sup>24</sup>. Dikey propaganda, siyasi veya dini liderden kitlelere doğru gelen bir propaganda usulü olarak görülürken, yatay propaganda kitle içinde yapılan aynı duygulanım mekanizmasının ortaya çıkmasını sağlayan propaganda usulü olarak görülmektedir.<sup>25</sup> Kışkırtıcı propaganda, kitleleri harekete geçirmek adına egemen siyasi ya da kültürel kitleye karşı girişilen bir usul olarak kendini göstermektedir ve bütünleştirici propaganda ise kitlelerin ortak niteliklerini ortaya koyarak belirli bir hedef üzerine kitleleri harekete geçirmek için yapılan propaganda usulüdür.<sup>26</sup> Rasyonel olan ve rasyonel olmayan propaganda usullerinde ise duygu ve tutkulara hitap etmesi bakımından bir ayrıma gidilmektedir.<sup>27</sup> Yukarıdaki bilgiler ışığında propagandanın çeşitleri ve sınıflandırılması yapılırken, haber kaynaklarına göre ve süreçsel argümanlara göre değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır. Bu değerlendirmelerin merkezinde ve varılmak istenen sonuçta ise, propagandayı yapan, propaganda sürecinde kullanılan araçlar ve hedef kitlenin sosyo-ekonomik, demografik ve kültürel özellikleri farklı olsa dahi, önceden belirtildiği gibi, bir tür yönlendirme ve kontrol etme güdüsü bulunmaktadır. Dolayısıyla bilginin kontrolü ve ona hükmetmek iradesiyle girişilen faaliyetlerin propagandanın merkezinde olduğu söylenebilir.

### 1.2.2. Propagandanın Etki Analizi

Propagandanın en önemli argümanlarının arasında algı yönetimi bulunmaktadır. Bu argümanı iki ana etken üzerinden incelemek mümkündür: *Sivil itaatsizlik ve toplumsal hareket esnekliği*. Sivil itaatsizlik kavramının var oluşu, devletlerin oluşum tarihine kadar uzanan sürece kadar geriye gidebilmektedir. Özellikle de kaosun/karmaşanın önlenmesi adına Hobbes, Rousseau gibi kuramcılar ortaya toplum sözleşmesi düşüncesini ortaya atmıştır ki, bu durum ilkel anarşiye karşı bir çözüm üretmektedir. David Thoreau *Sivil İtaatsizlik* kitabında iyi hükümetin tanımını yaparken “*en iyi hükümet en az hükmedendir*” sonucuna ulaşmıştır.<sup>28</sup> Rawls, sivil itaatsizliğin bir eylem olduğu üzerinde durarak ortaya çıkan

---

<sup>24</sup> age. s. 64-65

<sup>25</sup> age. s. 82-83

<sup>26</sup> age. s. 72-73

<sup>27</sup> age. s. 86-87

<sup>28</sup> Henry David THOREAU (2021), *Sivil İtaatsizlik*, Çev. Kerem Burhan TOPÇU, Çınar Yayınları, İstanbul, s. 5

haksızlığın giderilmesi amacıyla girişilen bir eylem olarak sunarken<sup>29</sup> Arendt ise sivil itaatsizliği bireysel mekanizmadan ziyade kolektif bir mekanizmanın ya da oluşumun harekete geçirilmesi doğrultusunda bir değerlendirmede bulunmaktadır.<sup>30</sup> Propagandanın etki analizi bağlamında, sivil itaatsizlik ve toplumsal hareket esnekliği kavramları propagandanın hem etki analizi hem de içeriğinin somutlandırılması bakımından değerlendirilmelere konu olmaktadır.

Sivil itaatsizlik tanımlamalarının içerisinde, algı yönetimi ile de ilgili olarak, iki unsur dikkat çekmektedir: *duygu ve eylem*. Ayrıca, sivil itaatsizliği konu alırken üzerinde durulması gereken en önemli unsurun insan ve siyaset arasındaki ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Platon, Aristo ve Farabi gibi düşünürlerin ideal devlet yönetimini açıklarken kullandıkları argümanların başında birey-devlet ilişkilerinin birbirini tamamlaması ve birbirinin ihtiyaçlarını gidermesi düşüncesi yer almaktadır. Böylelikle, insanın var olduğu yerde duyguların hâkim olduğunu benimsemek, siyaset ve duygu arasındaki ilişkiye doğrudan bir atıf yapmaktadır. Propagandanın etkisel analizinin temelinde duygu ve eylem unsurlarının harekete geçirilmesi ve bunların daha önce belirlenmiş bir düzlem üzerinde hareket etmesi argümanı yer almaktadır. Özellikle de hem bireylerin hem de kitlelerin duygulanım mekanizmaların duygu ve eylem unsurlarıyla harekete geçirilmesi sivil itaatsizlik kavramının incelenmesine olanak tanımaktadır. Thoreau, Rawls ve Arendt'in tanımlamalarında da görüldüğü üzere sivil itaatsizlik kavramının en önemli aksiyomlarının arasında eylemsel faaliyetlerin olduğu yer almaktadır ve bunun da dikkat çekici örneklerini Mahatma Gandhi ve Martin Luther King'in otoriteye karşı girişmiş oldukları hareketlerde görmek mümkündür.<sup>31</sup>

Bu noktada, toplumsal hareket kavramının ve barındırdıklarının da hesaba katılması yararlı olabilir. Bilindiği üzere, toplumsal hareket kavramının temelinde siyasal katılım bulunmaktadır. Siyasal katılım kavramı, gerek Özbudun'un<sup>32</sup> tanımladığı şekilde halk kitlelerinin eylemsel bir bütünlüğü bağlamında ele alınsın,

<sup>29</sup> John RAWLS (1999), *A Theory of Justice*, The Belknap Press of Harvard University Press, Massachusetts, s. 5

<sup>30</sup> Hannah ARENDT, Ronald DWORKIN, Jürgen HABERMAS, Johan GALTUNG, Martin Luther KING Jr., John RAWLS, Hans SANER ve Henry David THOREAU (2018), *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*, 5. Baskı, Çev. Yakup COŞAR, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s. 83.

<sup>31</sup> M. Hanifi MACİT (2007), “Şiddet İçermeyen Bir Eylem: John Rawls'da Sivil İtaatsizlik”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S: 16, s. 135.

<sup>32</sup> Ergun ÖZBUDUN (1975), *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılım*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 2

gerekse de Roskin'in<sup>33</sup> tabiriyle hükümetlerin/yöneticilerin kendileri için bir rıza oluşturma şeklinde ele alınsın, temelinde etkileme ve manipülasyon veya yönlendirme unsurlarının kendini gösterdiği vurgulanabilmektedir. Kitle ve otorite unsurları; siyasal katılım, sivil itaatsizlik ve toplumsal hareket kavramlarının temelinde yer alan iki önemli ögedir. Bundan dolayı, sivil itaatsizlik ve toplumsal hareket kavramlarının içerisinde yer alan kitle ve otorite unsurları, propagandanın işlerliğinin ve etkinliğinin görülebileceği mecralar olarak dikkat çekmektedir. Hem kitle tarafından hem de otorite tarafından propaganda olgusuna bakacak olunursa, toplumsal hareket kavramı, propagandanın etkinliği açısından değerli bir argüman olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca, toplumsal hareket bağlamında incelenen siyasal etkileşimde bulunan grupların karşılıklı etkileme çabalarının demokratik toplumsal oluşumların belirginleşmesi açısından önemli olduğunu da eklemek gerekmektedir.

Toplumsal hareket ve sivil itaatsizlik kavramları aynı düzlemde düşünüldüğünde birbirleriyle temelden ilişkili olduklarını söylemek mümkün hale gelebilmektedir. Bu etkileşimin temelinde hem bireysel hem de kitlesel duygulanım mekanizması yer alır. Bu bağlamda, bu iki kavram iki ayrı küme olarak düşünüldüğünde ilgi alanları bağlamında kesiştiği noktada *toplumsal hareket esnekliği* kavramı ile karşılaşılır. Yukarıda bahsedilen iki ögenin, halk ve otorite, örgütlenme şekilleri ve karşılıklı etkileşim halindeyken reaksiyon/tepki gösterme/cevap verme hızları ve reaksiyonlarının etki alanı bakımından farklılaşması, toplumsal hareketlerin yörüngelerinin belirlenmesinde temel oluşturmaktadır. Toplumsal hareket esnekliğini, grupların sonuca ulaşmak adına direnişlerinin kırılmağını temsil eden bir olgu olarak görmek mümkündür. Halk kitlelerinin toplumsal hareket esnekliklerinin otoriteye göre daha esnek ve kırılma olduğunu söylenebilir, çünkü kitleler otoriteye göre daha çeşitlenmiş ve birbirinden ayrıştırılmış gruplardan oluşan bir yapı içerisinde faaliyet göstermektedir. Kitlelerin kurgusu, ontolojik yapısı ve demografik gelişim süreci, örgütlenme yapısındaki esnekliğin büyüklüğüne sebep olan ana unsurlar olarak belirmektedir. Buna karşın otorite ise daha küçük bir esneklik katsayısına sahiptir ki bu durum yapısındaki bütünleşik ve ayrıştırılmamış özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, toplumsal hareket kavramının değişkenlerini oluşturan unsurların hangi argümanlar çerçevesinde şekillendiği de önemlidir. Bu bağlamda, Porto ve Diani

---

<sup>33</sup> Michael ROSKIN, Robert L. CORD, James A. MEDEIROS ve Walter S. JONES (2012), *Political Science: An Introduction*, 12. Baskı, Pearson Education, Londra, s. 127

toplumsal hareketlerin içyapısının şekillenmesini ve bağlarını anlatırken; aktörlerin/öznelere ve nesnelere tanımlanması, kolektif hareket etme kabiliyeti ve eylemin biçimini/muhteviyatını merkeze alarak bir anlatı ortaya koymaktadır.<sup>34</sup> Böylelikle propaganda kavramının kitleler ve gruplar üzerindeki etkisinin analizinde, sivil itaatsizlik ve toplumsal hareket esnekliği kavramlarının önemli bir yere sahip olduğu sonucuna kolayca varmak mümkündür. Propagandanın amacı olan kitlelerin yönlendirilmesinin veya manipüle edilmesinin araçsal mekanizmalarının temelinde, sivil itaatsizlik ve toplumsal hareket esnekliği argümanlarının temel fonksiyonları yer almaktadır.

### 1.3. İSTİHBARAT KAVRAMI

İstihbarat kavramının birebir ilişkili olduğu kavramların başında bilgi kavramı gelmektedir. Yüzyıllar boyunca bilginin değerli bir argüman olduğu düşüncesi, toplumsal, siyasi ve ekonomik alanda gözle görülebilir bir şekilde kendini hissettirmiştir. İnsanoğlunun dünya sahnesine çıktığı ilk zamanlardan bugünlere kadar süregelen gelişmelerin kökeninde bilginin elde edilmesi ve kullanımı yer alır. Sun Tzu 2500 yıl önce *Savaş Sanatı* kitabında bilginin önemini vurgularken gücün yalnızca geniş arazi, kalabalık nüfus, güçlü silahlarla, yüksek duvarlarla sağlanamayacağı ve ek olarak otoritenin sadece kati emirler vermekle tesis edilemeyeceği durumlarının altını çizmiştir.<sup>35</sup> Ona göre, en büyük zafer savaşmadan kazanılandır.<sup>36</sup> Bunun yanında, savaşmadan ne ile karşılaşılacağına bilinmesi de olumlu neticeler elde etmek için bir zorunluluktur. Francis Bacon'ın *Novum Organum* kitabının temelinde, bilginin güç olduğu düşüncesi, bilinmezliği yok etmenin kaynağını vermektedir.<sup>37</sup> Tzu ve Bacon arasında neredeyse yirmi yüzyıllık bir süreç bulunmaktadır fakat siyasi gücün ve hükmetmenin korunma yolu her daim aynı düzlem üzerinde hareket etmektedir: *bilgiye sahip olmak ve onu yönetebilmek*. Böylelikle bilgi kavramının tanımlanması ve içeriğinin unsurlarının ortaya konulması modern anlamda istihbarat kavramının tanımlanması açısından değerlidir.

<sup>34</sup> Donatella Della PORTA ve Mario DIANI (2020), *Toplumsal Hareketler*, Çev. Pelin ÇAKIR ve Ceren GÜLBUDAK, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 11-25.

<sup>35</sup> Sun TZU (2008), *Savaş Sanatı*, 3. Baskı, Çev. Adil DEMİR, Kastaş Yayınları, İstanbul, s. 11-12

<sup>36</sup> age s. 120

<sup>37</sup> Chris EDWARDS (2014), *Novum Organum II: Going beyond the Scientific Research Model*, Rowman & Littlefield, Lanham ve New York, s. 42

Bilginin tanımlanması bağlamında, iki önemli unsur ile karşılaşmaktadır: *özne ve nesne*.<sup>38</sup> Bu iki unsur arasındaki ilişki ise, daha çok öznenin nesneyi yorumlaması şeklinde gerçekleşen bir olaydır ve bilgi kavramının oluşmasını sağlamaktadır. Bu açıklama doğrultusunda, bilginin özne tarafından yorumlanması, bilginin kullanım mekanizmalarında ve araçlarında değişikliğe sebep olmuştur. Oluşan bu yeni durum öznenin ihtiyaçlarına göre değişen bir olgu olarak görülebilmektedir. İstihbarat ve bilgi arasındaki ilişkinin temelleri, bilginin elde edilmesi ve kullanımı şeklinde gerçekleşen bir örüntünün ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böylelikle, bilgiyi oluşturan ve nesneye bir biçim kazandıran özne ve nesnenin arasındaki ilişki, istihbarat alanına yansıtıldığında istihbarat kavramının algılanmasında hem yerel hem de uluslararası bağlamdaki sosyolojik, demografik, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı bir çeşitlenmenin olduğu görülmektedir. Buna rağmen, istihbarat kavramı sadece haber alma şeklinde yorumlanamayacak kadar kapsamlı bir tanımlamaya ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca gerek istihbarat kavramının gerekse de istihbarat faaliyetlerinin sadece etimolojik anlamda haber alma şeklinde yorumlanmasının yanlış olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Modern dönemlerdeki istihbarat algısının merkezinde bilginin elde edilmesinden ziyade bilginin kullanımı daha önemli hale gelmiştir.

Yirmi birinci yüzyıl değişkenlerinin bilgi üzerindeki en önemli etkisinin merkezinde bilginin çokluğu bulunmaktadır. Bu durum ise çok boyutlu uluslararası ilişkilere işaret etmektedir. İstihbarat kavramı, uluslararası ilişkiler kavramı ile doğrudan bağlantılı bir argüman olarak görülmektedir. Bu bağlantının temelinde ise karar alıcıların politika yapım sürecindeki bilgi akışının sağlanması görevi yer alır. Bu nedenle uluslararası ilişkiler sahnesindeki değişimlerden ve gelişmelerden soyutlanması mümkün değildir. İstihbarat kavramının algılanmasında etimolojik bağlamda kültürel farklılık bulunmaktadır. Doğu kültüründeki karşılığı haber alma ve haberlerin kullanımı şeklindeyken, batı kültüründe zekâ ve araştırma olarak kendini göstermektedir. Durum böyle iken, değişim geçiren ulusal ve uluslararası ilişkiler ışığında, istihbarat kavramının gerek etimolojik algısı bağlamında gerekse de teşkilatlanma işleyişi anlamında evrim geçirdiğinden ve kısa-orta-uzun vadeli ihtiyaç

---

<sup>38</sup> Paul K. MOSER (2003), "Epistemology", *İçinde, Philosophy of Meaning, Knowledge and Value in the Twentieth Century*, 10. Cilt, Ed. John V. Canfield, s. 133, Routledge, Londra ve New York.

ve hedeflere göre evrim geçirmeye devam ettiğinden söz etmek mümkündür.<sup>39</sup> Bu evrim sürecinin merkezinde ise bilginin elde edilmesi ve kullanımının büyük bir yer edindiği açık bir şekilde görülmektedir.

İstihbarat kavramının içerisinde barış ve savaş kavramlarının tanımlanması da önemli bir öncelik arz etmektedir. Özellikle de Clausewitz savaşı politikanın devamı olarak görerek onun barış döneminden tek farkının silahların ortaya çıkması olarak vurgusunu yapmaktadır.<sup>40</sup> Bilgi akışının, kaynaktan karar alıcılar tarafına doğru akması politika yapım sürecinin etkinliğine işaret edebilen unsurların başında gelmektedir. Sönmezoğlu'nun bu konu üzerindeki düşüncesi ise istihbarat ve dış politika konularının birbirlerini desteklediği ve bilgi akışının kesilmesi durumunda politika etkinliğinin sağlanamayacağı yönündedir.<sup>41</sup> Uluslararası ilişkilerdeki gelişmeler ve siyasetin gerekleri aynı düzlemde düşünüldüğünde istihbaratın yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tanımın ana aksiyomlarının başında ise her an kabuk değiştirmeye müsait ve çok boyutlu uluslararası ilişkiler, açık ya da gizli kaynaktan elde edilen bilginin istihbarat çarkı içinde yeniden değerlendirilerek ve dönüştürülerek kullanılması ve teşkilatlanma yapısındaki istihbari faaliyetlere uyum sağlanması gelmektedir. Böylesine bir harmoni içinde yer alan istihbarat kavramı, bilginin elde edilmesi, işlenmesi ve kurgulanması girişimleri çerçevesinde kendini göstermektedir. Aynen propaganda konusunda görüldüğü gibi istihbaratın da kendine has bir işleme ve etki süreci bulunmaktadır.

### 1.3.1. İstihbarat Çeşitleri ve Süreci

Bilginin ontolojik yapısı gereği, öznenin yapısında ve çevresinde gelişen olaylar, bilginin hem muhteviyatını hem de elde edilmiş biçimlerini ve araçlarını da değiştirmektedir. Bu değişimin temelinde ise teknolojik gelişmeler ve küreselleşme olgusu geniş bir yer tutmaktadır. Böylelikle söylenebilir ki, teknolojik, demografik ve siyasi gelişmelerin ışığında istihbarat çeşitleri ve toplama yöntemlerinde de değişiklik yaşanmıştır. Bu çalışmanın merkezinde olan düşünce gereği, istihbarat çeşitlerinin sınıflandırılması haber alma kaynağına ve ölçeğine göre ikiye ayrılabilir. Haber

<sup>39</sup> Wilhelm AGRELL ve Gregory F. TREVERTON (2015), *National Intelligence and Science Beyond the Great Divide in Analysis and Policy*, Oxford University Press, Oxford, s. 27

<sup>40</sup> Carl Von CLAUSEWITZ (2003), *Savaş Üzerine*, Çev. Şiar YALÇIN, Eriş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 32.

<sup>41</sup> Faruk SÖNMEZOĞLU (2014), *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*, Der Yayınları, İstanbul, s. 7

alma kaynağına göre istihbarat çeşitlerini açık kaynak istihbaratı (OSINT), insan istihbaratı (HUMINT) ve teknik istihbarat olarak çeşitlendirmek mümkündür. Teknik istihbarat ise kendi içinde ayrılmaktadır ki bunlar sinyal istihbaratı (SIGINT), coğrafi/jeo-uzamsal istihbarat (GEOINT), ölçüm ve malzeme istihbaratı (MASINT) ve görüntü istihbaratı (IMINT) olarak sınıflandırılmaktadır. Ölçeğine göre istihbarat ise stratejik istihbarat, taktik istihbarat ve operasyonel istihbarat olarak sınıflandırılmaktadır.<sup>42</sup>

Açık kaynak istihbaratı, istihbaratı herkes tarafından ulaşılabilen kurum, kuruluş ya da siyasi figürlerin sosyal medya hesaplarından, resmi sitelerinden, günlük yazılı ve görsel medya kaynaklarından elde edilen bilgilerdir ki, istihbari bilgilerin büyük çoğunluğunu açık kaynak istihbaratı yoluyla elde edilmiş bilgiler oluşturmaktadır. İkinci çeşit ise kapalı kaynak istihbaratı olarak kendini gösterir. Bu çeşide, “insan istihbaratı” da denilmektedir. Siyasi kolluk olan istihbarat mensupları tarafından elde edilen, özellikle casusluk faaliyetleri sonucunda bilgiler olarak tanımlanabilmektedir. Özellikle de açık kaynak ve teknik kaynaktan elde edilemeyen bilgilerin elde edilmesi için başvuru istihbarat türüdür. Teknik istihbarat ise teknik alanları ve kullanım şekillerine göre farklılıklar gösteren istihbarat şeklidir. Başlıcaları sistematik ve teknik anlamda yer tespiti, tanımlanması ve yer şekillerinin özelliklerini konu alan ölçüm ve malzeme istihbaratı (MASINT), insanlar veya makinalar arasındaki sinyaller yoluyla sinyal sağlayıcılardan elde edilen sinyal istihbaratı (SIGINT), uydudan alınan, casus uçaklar ya da İHA’lar vasıtasıyla alınan görüntülerden oluşan ve çoğunlukla askeri amaçlı kullanılan görüntü istihbaratı (IMINT) ve görüntü istihbaratından ve coğrafi özelliklerden elde edilen bilgilerin bütünleştirilmesini konu alan jeo-uzamsal istihbarat (GEOINT) olarak kendini göstermektedir.<sup>43</sup>

İstihbaratın ölçeklerine göre sınıflandırılmasında ise stratejik istihbarat, taktik istihbarat ve operasyonel istihbarat ile karşılaşılmaktadır. Buradaki istihbarat bakış açısının temelinde istihbarat çeşidinin kapladığı alan ve etkileşimde bulunduğu politik unsurlar yer almaktadır. Stratejik istihbarat, ülkenin tamamını ve izlenen siyasi yolun

---

<sup>42</sup> Halil İbrahim KOCA (2019), “Stratejik İstihbarat”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C:6, S: 4, s. 2191.

<sup>43</sup> Merve SEREN (2020), “Medikal İstihbaratın Yükselişi”, *İçinde, Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, Ed. T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, s. 88, SAM Yayınları, MATSA Basımevi, Ankara.

hem iç politika bağlamında hem de dış politika bağlamında ele alan bir görüntü çizmektedir. Stratejik istihbaratın, karşı-terörizm faaliyetlerinden karşı-casusluk faaliyetlerine kadar, istihbarat faaliyetlerini kapsayıcı bir özelliği bulunmaktadır.<sup>44</sup> Operasyonel istihbarat, daha önceden belirlenmiş bir hedef doğrultusunda gerçekleştirilmesi gereken istihbarat faaliyetlerini temsil eden istihbarat çeşididir.<sup>45</sup> Her ne kadar savaş zamanı kendini hissedilebilir bir şekilde gösteriyor olsa da barış zamanında da operasyonel istihbarat faaliyetlerinin önemi istihbarat çarkının işlerliği bakımından önemlidir. Taktik istihbarat ise düzenlenen istihbarat faaliyetlerinin desteklenmesi açısından ele alınabilecek bir istihbarat çeşidi olarak görülmektedir.<sup>46</sup>

İstihbarat döngüsü/çarkı (*intelligence cycle*) istihbarat sürecinin somutlandırılması adına önemli bir argüman olarak görülmektedir. İstihbarat çarkı, karar vericileri politika üretme ve siyasi hamlelerinde ve girişimlerinde kullanmaları için ham bilgiyi bitmiş istihbarata dönüştürme sürecidir.<sup>47</sup> Çarkın işleyiş mekanizması doğrudan istihbarat teşkilatlarının işleyişine etki eden bir etken olarak dikkat çekmektedir. Bu durumun en önemli nedeni ise, istihbarat sağlayıcıları ve tüketicileri arasındaki aktarım düzeneğinin temelini oluşturmasıdır. Bu süreç istihbarat teşkilatının yapılanması değişse dahi sürekli devam eden bir faaliyetler bütünüdür. İstihbarat çarkı beş ana başlık altında incelenebilmektedir: *plan, toplama, işleme, analiz, dağıtım*.<sup>48</sup> Bu çarkın amacı ise güvenilir ve faydalı istihbaratı istihbarat tüketicilerine sağlamaktır. İstihbarat çarkının temelinde siyasi ihtiyaçların, istenen sonuçların ve istihbaratın uyumlaştırılması yer alır. Böylelikle, bu uyumlaştırma argümanını *ihtiyaç-istihbarat-sonuç üçgeni* olarak kavramlaştırmak mümkündür. Bu üçgen mekanizmasının ana unsuru bilgilerin aktarımının istihbarat sağlayıcılarından tüketicilerine aktarılması olarak görülebilmektedir.

---

<sup>44</sup> J. Ransom CLARK (2007), *Intelligence and National Security: A Reference Handbook*, Praeger Security International, Contemporary Military, Strategic, and Security Issues, Londra, s. 119

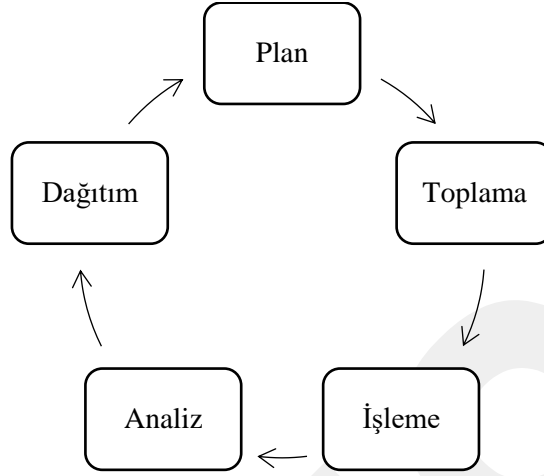
<sup>45</sup> İbrahim EDİN (2008), “Rekabet İstihbaratı Sürecinde Anahtar İstihbarat Konularının Belirlenmesi”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C: 25, S: 2, s. 597.

<sup>46</sup> Steven PETERSON (2009), *US Intelligence Support to Decision Making*, Harvard University Press, Cambridge, s. 8

<sup>47</sup> Michael WARNER (2013), “The Past and Future of the Intelligence Cycle”, *İçinde, Understanding the Intelligence Cycle*, Ed. Mark Phythian, s. 9, Routledge, Londra ve New York.

<sup>48</sup> Peter GILL ve Mark PHYTHIAN (2013), “From Intelligence Cycle to Web of Intelligence: Complexity and the Conceptualisation of Intelligence”, *İçinde, Understanding the Intelligence Cycle*, Ed. Mark Phythian, s. 19, Routledge, Londra ve New York.

Şekil 1: İstihbarat Çarkı<sup>49,50</sup>



Plan safhasında istihbarat tüketicilerinin politika üretmesi ve politikalarını şekillendirmesi adına istihbarat ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçların güvenlik ve uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirilmesi yapılmaktadır. Toplama safhasında, yukarıda da belirtilen, istihbarat toplama yöntemlerinin egemen olduğu bir çerçeve vardır ve açık, kapalı, elektronik ve coğrafi kaynaklardan elde edilen bilgilerin toplanması söz konusudur.<sup>51</sup> İşleme safhasıyla birlikte toplanan ham veri denilen bilgiler ihtiyaçlar ve amaçlar doğrultusunda oluşturulan süzgeçlerden geçirilmesi yoluyla bilgidен yeni bilgi üretilmesi merhalesine geçilmiş olunmaktadır. İstihbarat bilgisinin/çıktısının ortaya çıkarılması bağlamında analiz safhası, önemli bir safha olarak dikkat çekmektedir ve aynı zamanda parçalı, karmaşık ve iç içe geçmiş bilgilerin değerlendirilmesi ve bu bilgilerin ihtiyaç-istihbarat-sonuç üçgeni ile uyumlaştırma aşamasına doğrudan etki etmektedir.<sup>52</sup> Sonrasında çıktı olarak oluşan istihbarat bilgisi, istihbarat tüketicilerine iletilir ve bu safha da dağıtım safhası olarak kendisini göstermektedir. İstihbarat tüketicileri olan devlet başkanı ve güvenlik birimlerine ulaşan istihbarat sonrasında oluşan politikalar karşı tarafın ya da hedefin yeni pozisyon almasına neden olabileceğinden dolayı yeni oluşan siyasi, ekonomik veya demografik ortam dahilinde yeni bir plan süreciyle başlayacak bir döngü ile karşılaşılmaktadır. İstihbarat çarkının işlerliğinin temelinde ihtiyaç-istihbarat-sonuç

<sup>49</sup> US INTELLIGENCE COMMUNITY (2022), *How Intelligence Works*, <https://www.intelligencecareers.gov/icintelligence.html> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022)

<sup>50</sup> Steven PETERSON 2009, age. s. 9-11.

<sup>51</sup> MİT Başkanlığı (2022), *İstihbarat Çarkı*, <https://www.mit.gov.tr/t-cark.html>, ET: 05.05.2022.

<sup>52</sup> US INTELLIGENCE COMMUNITY (2022), *How Intelligence Works*, <https://www.intelligencecareers.gov/icintelligence.html>, ET. 05.05. 2022.

üçgeni yer almaktadır ve çarkın işlerliğinin sağlanabilmesinin altında tamamlanmayan bir örüntü yer alır. Yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler dinamikleri doğrultusunda elde edilen bilgilerden yeni bilgilerin oluşturulması mantığına dayalı bir mekanizmanın varlığından bahsetmek mümkündür.

### 1.3.2. İstihbarat Topluluklarının Teşkilatlanma Modelleri

İstihbarat çarkı sürecindeki işlem sonucunda elde edilen istihbarat bilgisi, istihbarat girdileri ve çıktıları marifetiyle oluşan bir işlem şeklinde kendini göstermektedir. İstihbarat bilgisinin politika yapım sürecine aktarılması aşamasında istihbarat topluluklarının teşkilatlanma yapılarının önemi büyüktür, çünkü topluluğun teşkilatlanması doğrudan istihbarat çarkının işleyişine etki edebilmektedir. Bu etkinin varlığı, stratejik istihbarat ve karşı terör analizlerinde tehditlerin doğasını ve boyutunu tahmin etme konusunda açıkça görülmektedir.<sup>53</sup> Bunun yanında istihbarat ve tehdit algısının istihbarat topluluklarının teşkilatlanmasını da etkilediği argümanı da söz konusudur. Bunun en belirgin nedenlerinin arasında tehdit algısının, istihbarat kültürünün, bilgi arama ve işleme dinamiklerinin ülkeden ülkeye değişiklik göstermesi yer almaktadır.<sup>54</sup> Nasıl ki her ülkenin tarihsel mirası ve kültürü farklı dinamikler üzerinde kendini gösteriyorsa aynı şekilde her ülkenin kendine özgü istihbarat kültürü bulunmaktadır ve istihbarat kültürün temelinde tarihsel, sosyolojik ve tecrübe odaklı bir alt yapının da olduğunu vurgulamak gerekir.<sup>55</sup> Gerek istihbaratı tanımsal bir argüman üzerine koyarken gerekse de istihbaratı sürekli bir süreç olarak ele alan istihbarat çarkını anlatırken istihbaratın bir üretim faaliyeti olduğunu vurgulamak gerekmektedir.<sup>56</sup> İstihbarat teşkilatlanması konusunun merkezinde ülkelerin tehdit algısı büyük bir rol oynamaktadır. Tehdit algısının oluşturmuş olduğu istihbarat çerçevesinde ülkelerin belli başlı teşkilatlanma modellerini kullandığı görülmektedir. İstihbarat toplulukların teşkilatlanmalarında iki merkez modelin rol oynadığını söylemek mümkündür: *Yatay Genişleme Modeli ve Dikey Genişleme*

<sup>53</sup> Shane BRITTEN (2018), “Intelligence Failures Are Analytical Failures”, *Counter Terrorist Trends and Analyses*, C: 10, S: 7, s. 16.

<sup>54</sup> Hamid Akın ÜNVER (2018), *Digital Open Source Intelligence and International Security: A Primer*. Centre for Economics and Foreign Policy Studies. Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi, S: 8, s. 9

<sup>55</sup> İhsan BOZKURT (2021), “Dünyadaki Bazı İstihbarat Teşkilatlarının Kısa Tarihçesi”, *İçinde, Türk İstihbarat Tarihi*, Ed. İsmail Demircioğlu, Ahmet ÖZCAN, Namık ÇENCEN ve Yücel Yiğit, s. 884, Yeditepe Kitapevi, İstanbul.

<sup>56</sup> Don MCDOWELL (2009), *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers, and Users*, The Scarecrow Press, Maryland, s.28-29

*Modeli.* Her iki modelin oluşmasında istihbarat topluluklarının bünyesinde bulunan tehdit algılarının ve bu algının sonucunda oluşan iç ve dış istihbarata bakış açılarının rol oynadığı görülmektedir.

### **1.3.2.1. Yatay Genişleme Modeli**

Yatay genişleme modelinin temelinde istihbarat topluluklarının *fonksiyonel görev dağılımı* temelinde teşkilatlanma şemalarını oluşturdukları düşüncesi yer almaktadır. Fonksiyonel görev dağılımı ilkesi, istihbarat topluluklarının uzmanlaşma alanlarına göre birimlere ayrılması ve bu birimlerin görev alanları itibarıyla özerk bir yapıya sahip olması temeline dayanır. Daha doğru bir ifade ile, bu model bağlamında, topluluklar dışı doğru bir uzmanlaşma hamlesi ile teşkilanmaktadır. Bu model ile oluşturulan istihbarat topluluğu teşkilatlanmasında istihbarat yükünün topluluk içindeki unsurlar tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Paylaşım mekanizmasının özellikle de iç, dış, askeri ve teknik istihbarat bağlamında kendini gösterdiği söylenebilir. Yatay genişleme modelinde istihbarat unsurları adına uzmanlaşmanın olduğu görülmektedir. Bunun yanında istihbarat topluluğunun paydaşlarının arasında görev alanları bağlamında özerklik olduğundan dolayı istihbarat bilgisinin elde edilmiş sürecini anlatan istihbarat çarkında koordinasyon ve eşgüdüm sorunun ortaya çıktığı görülmektedir. Yatay genişleme modeli bağlamında teşkilatlanmış istihbarat toplulukları bu sorunu gidermek adına koordinasyonu sağlayacak bir çatı istihbarat birimi oluşturabilmektedirler.

Bunun yanında istihbarat teşkilatlarının bazılarında teknik istihbarat sorumluluğunun Rusya'da ve Fransa'da olduğu gibi askeri istihbaratın bünyesinde yapıldığı görülürken İngiltere'de olduğu gibi ayrı bir birimde yapıldığı görülmektedir. Sonraki bölümlerde de vurgulanacağı üzere her istihbarat topluluğu içindeki paydaşların kendi bünyesindeki sorumlulukları yerine getirmek adına teknik istihbaratın alt kategorilerini kapsayan birimleri de mevcuttur. Yatay genişleme modeli bağlamında istihbarat topluluklarının en temel ortak özellikleri arasında iç ve dış istihbarata adanmış istihbarat birimlerinin farklı teşkilatların sorumluluğunda olması yer alır. Bu teşkilatlanma modelinin yapısında iç ve dış istihbarat yükünün paylaşımının yapıldığı görülmektedir ve özellikle dış istihbarata adanmış bir istihbarat teşkilatının varlığından söz etmek mümkündür. Birkaç örnek vermek gerekirse

tablodaki ülkeler yatay genişleme modeli ile istihbarat topluluklarını teşkilatlandırmıştır:

**Tablo 1:** Yatay Genişleme Modelinde Ülke Örnekleri

| Ülke                    | İç istihbarat | Dış istihbarat | Askeri-Teknik İstihbarat |
|-------------------------|---------------|----------------|--------------------------|
| İngiltere <sup>57</sup> | MI5           | MI6            | DI-GCHQ                  |
| Rusya <sup>58</sup>     | FSB           | SVR            | GRU                      |
| Fransa <sup>59</sup>    | DCRI          | DGSE           | DRM                      |

### 1.3.2.2. Dikey Genişleme Modeli

Dikey genişleme modeli, istihbarat topluluklarının sorumlu oldukları görev alanlarının fonksiyonel bir şekilde ayrılmadığı ve istihbarat yükünün büyük çoğunluğunun bir teşkilat bünyesine yerleştirildiği istihbarat teşkilatlanma modelidir. Dikey genişleme modelinde istihbarat teşkilatlanmasının merkezinde koordinasyon, iç istihbarat, dış istihbarat ve teknik istihbarat sorumluluklarının büyük çoğunluğunun veya bütün sorumluluğun tek bir teşkilatta toplanması argümanının yer aldığı görülmektedir. Daha açık bir ifade ile, istihbarat unsurlarının büyük bir çoğunluğu sadece bir istihbarat teşkilatı bünyesinde faaliyet göstermektedir ve dış istihbarata adanmış ayrı bir istihbarat teşkilatı bulunmamaktadır. Bu model ile teşkilatlanan topluluklarda içe doğru uzmanlaşma hareketi söz konusudur ve toplulukların çatı istihbarat teşkilatının altında uzmanlaşma alanlarına göre birimlere ayrıldığı görülmektedir.

İstihbarat topluluklarının fonksiyonel görev alanlarına bakıldığında iç, dış, teknik ve askeri gibi alanlar ile karşılaşılır. Dikey genişleme modelinde özellikle istihbarat topluluklarının iç ve dış istihbarat odaklı olan birimlerinin farklı kurumların teşkilatlarında yer almadığı görülmektedir. Bu model bağlamında, ülkelerin istihbarat

<sup>57</sup> NATIONAL INTELLIGENCE MACHINERY (2010), *The Legislative Framework for the Agencies*, s. 6-15, [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/61808/nim-november2010.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61808/nim-november2010.pdf), ET. 31.05.2022

<sup>58</sup> THE RUSSIAN GOVERNMENT (2020), *Ministries and Agencies*, [http://government.ru/en/ministries/#federal\\_services](http://government.ru/en/ministries/#federal_services), ET. 31.05.2022.

<sup>59</sup> PREMIER MINISTRE ACADÉMIE DU RENSEIGNEMENT (2022), *La Communauté Française du Renseignement*, s. 3, <http://www.academie-enseignement.gouv.fr/files/plaquette-presentation-comrens.pdf>, ET. 31.05.2022.

topluluklarındaki faaliyetlerinin yeknesak olması ve tek elden çıkması söz konusudur ve istihbarat faaliyetlerinin çok fazla dezenformasyona uğramadığını vurgulamak mümkündür. Ayrıca istihbaratın denetiminin daha kolay ve performans etkinliğinin analiz edilmesi konusunda olumlu değerlendirilmelerin de bu modelin sunmuş olduğu olumlu taraflar arasında olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle vurgulanması gerekir ki dikey genişleme modeli istihbarat topluluğu teşkilatlanmasını iç-dış-teknik istihbarat şeklinde ayırmak yerine istihbarat çeşitlerinin bir merkezde toplandığı teşkilatlanma modeli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu teşkilatlanma modelinde merkezdeki teşkilatın alt birimleri şeklinde dikey biçimde organize olmuş istihbarat yapılanması görülür. İstihbarat tüketicilerinin ihtiyaç duyduğu istihbarat bilgisinin üretimi sürecinde fonksiyonel görev dağılımı ilkesiyle belirli bir istihbarat türüne odaklanmış farklı kurumlar bulunmamaktadır. Bunun yerine istihbarat yükünün büyük bir çoğunluğunun bir teşkilat bünyesinde yürütülmesi söz konusudur. Aşağıdaki tabloda dikey genişleme modeli bağlamında istihbarat teşkilatlanmasını oluşturan ülkeler yer almaktadır:

**Tablo 2:** Dikey Genişleme Modelinde Ülke Örnekleri

| Ülke       | Merkezi İstihbarat Teşkilatı                        |
|------------|---|
| Çin        | Ministry of State Security <sup>60</sup>            |
| İspanya    | Centro Nacional de Inteligencia (CNI) <sup>61</sup> |
| Yunanistan | EYP (Ethniki Ypiresia Piroforion) <sup>62</sup>     |

<sup>60</sup> Nicholas EFTIMIADIS (1992), *China's Ministry of State Security: Coming of Age in the International Arena*, Occasional Papers/Reprint Series in Contemporary Asian Studies, Maryland, s. 6

<sup>61</sup> CNI (2022), *Objectives and Values*, <https://www.cni.es/en/about-the-cni/objectives-and-values>, ET. 31.08.2022.

<sup>62</sup> EYP (2022), *Our Mission and Competences*, <https://www.nis.gr/en/agency/mission-and-responsibilities>, ET. 31.08.2022.

## BÖLÜM II

### PROPAGANDANIN STRATEJİK İSTİHBARAT VE KARŞI İSTİHBARAT BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Her yeni yüzyılın dinamikleri tarihsel süreklilik temelinde kendini gösteren bir düşünce sistemi içinde var olmuştur ve böylelikle zaman dilimleri, genellikle bir gelişim sürecinin sonunda meydana gelen evrimin sonucunda oluşur ki geçmiş ile bugün arasındaki tarihsel sürekliliğe işaret etmektedir.<sup>63</sup> Bu bağlamda, yüzyıllık dönemlerin siyasal çerçeveleri düşünüldüğünde her biri kendine özgü nitelikler çerçevesinde şekillenmiş ve bunu yaparken de önceki yüzyıllardan aldığı siyasi ve ekonomik mirası da kullanmıştır. Sander'ın yukarıda bahsetmiş olduğu tarihsel eğilim argümanından yola çıkarak yüzyıllık dönemlerin egemen siyasal dinamiklerine ulaşmak mümkündür. Örneğin, Polanyi'nin vurguladığı gibi, on dokuzuncu yüzyılın siyasal dinamiklerinin üzerinde durduğu dört sütun, devletler arasındaki güç dengesi, uluslararası altın standardı sistemi, kendi kendini düzenleyen piyasa mekanizması ve liberal devlettir.<sup>64</sup> Bunun yanında, yirminci yüzyılın ikinci yarısına egemen olmuş uluslararası ilişkiler argümanı “çift kutuplu dünya” olarak kendini göstermektedir ve SSCB'nin dağılmasıyla bu uluslararası ilişkiler sistemi sona ermiştir.<sup>65</sup> Bu bilgilerden yola çıkarak yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkilerin dinamikleri, bir önceki yüzyılın dinamiklerinin üzerine kurulan kendisine özgü bir siyasal düzlem oluşturmuştur ve bu düzlemin en temel argümanlarının başında çift kutuplu dünya düzeninin değiştiği yer almaktadır. Yeni yüzyıl siyasal sisteminin bulunduğu düzlem için iki kutuplu ilişkilerden ziyade çok kutuplu ve karmaşık ilişkilerin belirgin bir şekilde varlığını kabul ettirdiğini söylemek mümkündür. Buna ek olarak, çok boyutlu ve kutuplu bir hal almış olan küresel ilişkilerin içerisine devlet-dışı aktörleri de eklemek süregelen

<sup>63</sup> Oral SANDER (2003), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, 12. Baskı, İmge Kitapevi, s. 19-20

<sup>64</sup> Karl POLANYI 2001, age. s. 3-4

<sup>65</sup> Gökhan ÖZKAN (2008), “Unipolar, Bipolar or Multipolar International System? The Defense Industry Factor”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C: 6, S: 10, s. 108.

ilişkilerin değerlendirilmesi bağlamında önemlidir. Yirmi birinci yüzyıla kadar gelinen süreçte, geride kalan yüzyıllık dönemlerin mirası ve yeni yüzyılın kendine özgü oluşmuş siyasal eğilimlerinin muhteviyatı yeni uluslararası ilişkiler düzeninin oluşmasında büyük rol oynamaktadır. Bu değişimin zorunluluğunu açıklarken Howard ve Stark materyal ve düşünsel faktörlerin uluslararası politik ortamı oluşturduklarına ve bu faktörlerin temelinde değişen uluslararası ilişkiler konseptinin olduğuna vurgu yapmaktadır.<sup>66</sup> Yüzyılların değişen uluslararası ilişkiler düzeneğinin, siyaset ile yakından ilişkili olan propaganda ve istihbarat algısına da büyük etkisi olmuştur. Özellikle de uluslararası ilişkiler düzlemindeki değişimler bu algının yerleşmesinde büyük rol oynamaktadır.

Daha önce bahsedildiği gibi, yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkileri, yirminci yüzyılın temel dinamikleri arasında yer alan ve Soğuk Savaş dönemine hâkim olan iki kutuplu dünya düzeninin siyasi, ekonomik ve askeri unsurlarının belirli kısımlarını kendi bünyesine almış ve yeniden biçimlenmiş siyasi dinamiklerle kendine yer bulmuş bir düzen üzerinde varlığını sürdürmektedir. Yirmi birinci yüzyılın uluslararası ilişkiler muhteviyatının konu alanı hakkında, demografik değişimler, kalkınma, uluslararası kuruluşların etkinliği, milliyetçilik, küresel gücün kaygan yapısı, küresel ısınma gibi, geniş bir yelpazeye yayılması nedeniyle, otonom/bağımsız bir ilişkiler düzleminde söz etmek mümkün olmuştur.<sup>67</sup> Yeni yüzyılın uluslararası ilişkilerinde hem ulusal hem de uluslararası saiklerin önemli rol oynadığına da değinmek gerekmektedir. Bu saiklerin ana düşüncesinin merkezinde ise, Dedeoğlu'nun dile getirdiği gibi, ulusal ve uluslararası aktörlerin çeşitlenmesi, niceliksel miktarının artması ve daha karmaşık bir ilişkiler düzlemi çerçevesinde ilerlemesi bulunmaktadır.<sup>68</sup> Böylesine bir ortamda varlığını sürdürmek ve çıkarlarını korumak isteyen siyasal aktörlerin karşısına uluslararası politika denkleminin çok değişkenliği ve boyutlu olması çıkmaktadır. Böylelikle de yirmi birinci yüzyıl temel dinamiklerinin küresel siyaset bağlamında açıklanmasında uluslararası ilişkiler, güvenlik ve istihbarat unsurlarının oluşturduğu bir üçlü etkileşimden bahsetmek mümkündür. Üçlü etkileşim

---

<sup>66</sup> Lise Morjé HOWARD ve Alexandra STARK (2018), "How Civil Wars End: The International System, Norms, and the Role of External Actors", *International Security*, C: 42, S: 3, s. 129.

<sup>67</sup> Martin GRIFFITHS (2007), "Worldviews and IR Theory: Conquest or Coexistence?", *İçinde, International Relations Theory for the Twenty-First Century An Introduction*, Ed. Martin Griffiths, s. 5, Routledge, Londra ve New York.

<sup>68</sup> Beril DEDEOĞLU (2018), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 4. Baskı, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, s. 92

argümanının temelinde var olan ana düşünce ise uluslararası ilişkiler, güvenlik ve istihbarat unsurlarının birbirleriyle karşılıklı bir etkileşim içinde olduğudur. Söz konusu argümanın muhteviyatında, siyasi karar alma işleminin önemli bir ögesi olduğunun vurgulandığı siyasi düzlem bulunmaktadır. Bu düzlemin önemli bir özelliği her an kabuk değiştirebilecek bir içeriğe sahip olmasıdır.

Kabuk değiştirmeye müsait olan uluslararası ilişkiler ortamında yirmi birinci yüzyılın uluslararası ilişkilerinin karmaşık olduğunun hesaba katılması, politika yapım sürecinin analizi yaparken olumlu anlamda etki edecektir. Böylesine bir ortamda güvenlik, uluslararası ilişkiler, propaganda ve istihbarat kavramlarının ve politikalarının zorunlu etkileşiminden bahsetmek mümkündür. Bu etkileşiminin de temelini oluşturan ana unsur, uluslararası ilişkilerin iki kutuplu düzenden çok boyutlu düzene doğru evrimi olarak kendini göstermektedir. Bir önceki yüzyıla ait olan güvenlik, istihbarat ve uluslararası ilişkiler anlayışının içinde bulunduğumuz dönemin sorunlarına çözüm bulmada yetersiz kaldığı bir gerçektir. Örneğin, yirminci yüzyıl deneyimi, istihbarat döngüsü girdilerinin temelindeki araçların daha klasik yöntemlerle elde edildiğini, radar, telsiz ve dinleme cihazları ve hatta kedilerin<sup>69</sup> kullanıldığını yansıtmaktadır. Sürekli bir değişim içinde varlığını sürdüren uluslararası ilişkiler ve teknoloji unsurlarının istihbaratın girdi-çıkıtı analizine ve özellikle de veri toplama bağlamındaki istihbarat döngüsünü büyük bir değişim içine soktuğu açıkça görülebilmektedir.<sup>70</sup> Böylelikle, değişen uluslararası ilişkiler dinamikleri yeni bir istihbarat algısı ve uygulamalarını gündeme getirmektedir. Teknolojik gelişmelerin küresel bağlamda siyasal hayata girmesi bu değişim kültürünün temel motivasyonu olarak kendini gösterir.

Bunun yanında, güvenlik olgusunun da zaman içindeki kavramsal ve içerik değişimi devletlerin politikalarında önemli bir yere sahiptir. Güvenlik olgusu tarihsel deneyimlerle ve eğilimlerle birlikte zaman içinde değişimler göstererek devlet-birey skalasında bireye doğru yönelen bir temele sahip olmaya başlamıştır. Böylelikle, böylesine bir uluslararası ilişkiler çerçevesi içindeki güvenlik algısının varlığından söz

---

<sup>69</sup> Soğuk Savaş'ın ortalarında, 1960'larda "Acoustic Kitty" projesi adı verilen bir çalışma SSCB elçiliklerinden bilgi toplanması bağlamında kedi eğitimini esas almıştır. Bu çalışmanın amacı kedilerin merak ve sevimliliğinden yararlanarak ve kedinin vücuduna mikrofon, dinleme cihazı ve anten entegre ederek SSCB yetkilerinden bilgi elde etmektir. Bu proje kedilerin bu konudaki eğitilmelerinin zor olması nedeniyle 1960'ların sonunda terk edilmiştir.

<sup>70</sup> Rob JOHNSTON (2005), *Analytic Culture in the US Intelligence Community*, Center for the Study of Intelligence Central Intelligence Agency, Washington DC, s. 54-55

etmek gerekmektedir. Yukarıda bahsedilmiş olan saikler ışığında yeniden şekillenen uluslararası güvenlik algısı içinde konuşulması gereken yegâne argüman ise güvenlik anlayışının, temelinde objektif ve fiziki temellerin yanında, sübjektif temellerin de var olduğudur.<sup>71</sup> Daha açık bir ifade ile yirmi birinci yüzyıl güvenlik algısında, her an değişmeye yatkın olan ve çok boyutlu bir algının yer aldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, yukarıda bahsedilen üçlü etkileşim argümanını oluşturan bağlantılı ilişki kavramının ana unsurlarının temelinde propaganda olgusunun önemli bir yer edindiğini de söylemek mümkün olacaktır.

## **2.1. STRATEJİK İSTİHBARAT VE KARŞI İSTİHBARAT KAVRAMLARININ İNCELENMESİ**

İstihbarat çalışmalarının merkezinde geniş bir yer edinmiş olan bilgi toplama olgusunun, yukarıda değinildiği üzere, çok boyutlu, karmaşık uluslararası ilişkileri ve diplomasi faaliyetleri ile birlikte düşünüldüğünde, tek başına yeterli olmadığı açıktır. Bilginin toplanması kadar, bilginin belirli bir amaç doğrultusunda kullanılması ve politika etkinliğinin sağlanabilmesi için politika yapım sürecine entegrasyonu da önemli hale gelmiştir. Çünkü, her an değişmeye müsait, çok boyutlu ve kutuplu uluslararası ilişkiler ortamında, istihbarat siyasi stratejinin diğer/görünmeyen yüzünü oluşturmaktadır. Bundan dolayı, istihbaratın iki önemli çeşidi olan stratejik istihbarat ve karşı istihbarat kavramlarının da tanımsal argümanlarının ve içeriklerinin değiştiğini söylemek mümkündür. Stratejik istihbarat kavramı iç ve dış politikaların önemli bir değişkenini oluştururken karşı istihbarat (*istihbarata karşı koyma*) rakip istihbarat teşkilatlarının istihbarat faaliyetlerini önleme ve onlar tarafından elde edilen bilgilerin manipüle edilmesinin sağlanması şeklinde kendini gösterdiği söylenebilmektedir. Tanımsal argümanları bakımında birbirlerinden farklıymış gibi görülen stratejik istihbarat ve karşı istihbarat kavramları birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Fakat, bu noktada, stratejik istihbaratın karşı istihbarata göre daha kapsayıcı olduğunu vurgulamak gerekir.

---

<sup>71</sup> Beril DEDEOĞLU 2018, age s. 29

### 2.1.1. Stratejik İstihbarat

İstihbarat çeşitleri arasında en kapsayıcı türlerin başında gelen stratejik istihbarat, politika etkinliği ile doğrudan etkili bir kavram olarak görülmektedir. Stratejik istihbarat, belirsizlikler içinde var olan kaotik geleceğin aydınlatılması ve bilgi karmaşasının en aza indirilmesi bağlamında önemli veriler ve öngörüler sunan bir istihbarat çeşididir. Taktik ve operasyonel istihbarat, stratejik istihbarata nazaran politika sürecinde daha fazla kendini göstermektedir, fakat meydana gelen sorunların çözümü açısından yeterli olmadıkları görülmektedir. Bu üç çeşidin birlikte üretildiği bir düzeneğin ve döngünün varlığının önemini kavrayabilmek istihbarat üreticileri ve tüketicileri arasındaki ahengin sağlanmasına katkı sağlamaktadır.<sup>72</sup> Stratejik istihbarat, kapsayıcı özelliğinden dolayı hem taktik ve operasyonel istihbaratın çözümlenmelerine hem de istihbarat başarısızlıklarının kazandırdıkları ve kaybettiklerine odaklanmaktadır. Böylelikle stratejik istihbarat, istihbarat algısının şekillenmesinde ve istihbarat topluluğunun girişimlerinin ve politikalarının muhteviyatına etki etmektedir.

ABD istihbarat ekolünün ortaya çıkmasında önemli bir yer edinmiş olan Sherman Kent'in, *Strategic Intelligence* kitabının temel bölümlerini, istihbaratın bir organizasyon, faaliyet ve bilgi olduğunu vurgulayan başlıklarla isimlendirmesi, stratejik istihbaratın çehresinin çizilmesi adına önemlidir. Ayrıca, Kent'e göre, stratejik istihbarat, politika denklemi içindeki rakip ülkelerin çıkarlarını ve ülkenin kendi çıkarlarını optimize edecek bir değişken dahilinde korunması gereken önemli bir paradigma olarak görülmektedir.<sup>73</sup> Berkowitz ve Goodman, stratejik istihbaratı açıklarken üst düzey karar alıcılara geleceği planlayabilmek ve öngörmek adına ihtiyaç duydukları büyük resmi görebilme ve uzun vadeli tahmin yapabilme kabiliyetleri sağlandığının altını çizer.<sup>74</sup> Stratejik istihbarat, sunmuş olduğu istihbari bilgi sayesinde karar alıcıların gelecek tahminlerindeki sapmaları azaltmakta ve politika etkinliği bağlamında olumlu bir senaryo çizmektedir. Böylelikle, istihbarat tüketicilerinin başında gelen karar alıcıların düşündüklerine ve politika yapım sürecine birebir etki etmesi bağlamında önemli bir istihbarat çeşidi olarak dikkat çekmektedir. Sonuç itibarıyla, stratejik istihbaratın karar alıcıların politika yapım süreçlerinin olumlu

---

<sup>72</sup> Murat BULUT (2017), "İstihbarat Başarısızlığına Analitik Bir Yaklaşım: Tanımı, Sebepleri ve Çözüm Önerileri", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, C: 19, S: 1, s. 73.

<sup>73</sup> Sherman KENT (1965), *Strategic Intelligence for American World Policy*, Archon Books, Connecticut, s. 6.

<sup>74</sup> Bruce D. BERKOWITZ ve Allan E. GOODMAN (1991), *Strategic Intelligence for American National Security: With New Afterword*, Princeton University Press, Princeton, s. 27.

ilerlemesi ve istihbarat döngüsü sürecinin işlevsel hale gelmesi bağlamında sağladığı yararları şu şekilde sıralamak mümkündür:<sup>75</sup>

- Muhtemel saldırılara karşı önceden hazırlık yapılması,
- Yabancı liderlerin ülke çıkarları doğrultusunda etkilenmesi,
- Diplomatik müzakerelerde elin güçlenmesi,
- Karşı istihbaratın seyrinin belirlenmesi.

### 2.1.2. Karşı İstihbarat

Politika yapım sürecinde istisnasız her ülke bilgi toplamak ve bu bilgilerin işaret ettiklerine göre politikalarını şekillendirmek zorundadır. Ülkeler, bilgi toplama aşamasında hem kendi kapasitelerini hem de muhatap aldıkları rakip istihbarat topluluklarının faaliyet kapasitelerini de göz önüne alarak hareket etmektedirler. Bu bağlamda, karşı istihbarat unsuru önemli bir konu olarak görülmektedir. Karşı istihbarat konusunun içerisinde yer alan temel unsurlara bakıldığında casusluk, karşı-casusluk, manipülasyon ve sabotajın en başta yer aldığı görülmektedir.<sup>76</sup> Karşı istihbarat faaliyetlerinin görüldüğü yerlerin başında en fazla “etki operasyonlarını (*influence operations*)” söylemek mümkündür ve özellikle de bu faaliyetler, “inkâr ve aldatma (*denial and deception, D&D*) kavramı” şemsiyesinin altında kendine yer edinmektedir.<sup>77</sup> D&D’nin karşı istihbaratın merkezinde yer alan unsurlardan birisi olmasının en temel nedeni ise bu alandaki istihbarat topluluklarının rekabeti olarak gösterilebilir. Bundan dolayı karşı istihbarat kavramının içinde bilginin hedefler doğrultusunda kullanımı ve yeniden işlenmesinin öneminin büyük bir yer edindiği kolaylıkla görülmektedir.

Karşı istihbarat ve bilgi arasındaki etkileşim, istihbarat topluluklarının istihbarat olgusuna bütüncül bakmasıyla olumlu anlamda bir seyir izleyebilmektedir. Bunun en temel nedeni, istihbarat faaliyetleri içerisinde bulunan istihbarat çeşitleri bir bütünün parçaları gibi ayrılamaz bir hüviyete ve uzun dönemli etkiye sahip olmasıdır.<sup>78</sup> Böylelikle, istihbarata karşı koyma olarak da bilinen karşı istihbarat

<sup>75</sup> Halil İbrahim KOCA 2019, agm. s. 2192.

<sup>76</sup> Orçun KÜÇÜKYILMAZ (2019), “Ulusal Güvenlik Bağlamında İstihbarata Karşı Koymanın Önemi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C: 6, S: 8, s.91.

<sup>77</sup> Gordan AKRAP ve Wladyslaw BULHAK (2022), “Agent of Influence and Disinformation: Five Lives of Ante Jerkov”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, C:35, S:2, s. 241.

<sup>78</sup> Blake W. MOBLEY (2012), *Terrorism and Counterintelligence: How Terrorist Groups Elude Detection*, Columbia University Press, New York, s. 230

faaliyetleri, özellikle de politika yapım sürecinde birebir etkili olabilmektedir. Turner, karşı istihbarata kavramsal bir tanım getirirken, teknoloji ve uluslararası ilişkiler ile alakalı siyasi dinamiklerin aynı düzlem üzerinde bütünleşmesinin de önemine değinmektedir ve aynı zamanda karşı istihbaratı ülkenin istihbarat faaliyetlerine karşı girişilen yabancı istihbarat faaliyetlerini tanımlama ve etkisiz hale getirme sürecinin stratejik ve operasyonel olarak değerlendirmesi olarak tanımlamaktadır.<sup>79</sup> Ona göre, karşı istihbaratın üç temel unsuru bulunmaktadır:<sup>80</sup>

- Bilginin fiziksel güvenliği,
- Ülke içinden gelen istihbarat tehditlerinin ve manipülasyonlarının önlenmesi,
- Ülke dışından gelen yabancı istihbarat faaliyetlerinin belirlenmesi ve pozisyon alınması.

Ayrıca, karşı istihbarat, bu unsurlar çerçevesinde ilerleyen bir faaliyet olarak görülmekle birlikte temel istihbarat faaliyetlerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Bahsedilen bilgilerin ışığında, bu istihbarat çeşidinin muhteviyatı düşünüldüğünde içerisindeki en önemli faaliyetin diğer istihbarat toplulukları ile girişilen mücadele ortamı olduğunu söylemek mümkün hale gelebilecektir. Bu mücadele ortamındaki faaliyetlerin yelpazesinin ne kadar geniş olduğu düşünüldüğünde, sivil ve özel sektör seçenekleri istihbarat topluluğu bünyesindeki savunmacı karşı istihbarat faaliyetleri bağlamında istihbarat üretim mekanizmasının denklemine dahil edilebilmektedir.<sup>81</sup> İstihbarat faaliyetlerinin içerisinde bilginin toplanmasının önemi kadar elde edilen bilginin kullanımı ve bu bilgiden yeniden bilgi üretme işlemi de önemlidir. Daha açıklayıcı bir şekilde söylemek gerekirse, her an kabuk değiştirmeye müsait olan uluslararası ilişkilerin siyasi ortamında bilgiyi elde etmenin, kullanmanın ve muhafaza etmenin değerli olabilmesi için rakip istihbarat topluluklarının bilgilerinin manipülasyonu aynı derecede önem kazanmaktadır. Karşı istihbarat faaliyetlerini bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Karşı istihbaratın ilgili olduğu başlıklara bakıldığında ise, tahminler, karşılıklı amaçlar-araçlar ve mevcut bilgi donanımı ile

---

<sup>79</sup> Michael A. TURNER (2006), *Historical Dictionary of United States Intelligence*, Scarecrow Press Inc., Maryland, s. 41

<sup>80</sup> age. s. 41-42

<sup>81</sup> Kris OOSTHOEK ve Christian DOERR (2020), "Cyber Threat Intelligence: A Product Without a Process?", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, C: 34, S: 2, s. 302.

karşılaşmak mümkündür.<sup>82</sup> Böylece, karşı istihbarat kavramının hem bilgiyi elde etmeye çalışan hem de bilgiyi muhafaza etmeye çalışan tarafın faaliyetleriyle ve donanımı ile ilgili olduğu söylenebilir.

### 2.1.3. Stratejik İstihbarat ve Karşı İstihbarat Arasındaki Etkileşim

Stratejik istihbaratın karşı istihbarat ile olan ilişkisi ele alındığında, stratejik istihbarat kapsayıcı bir niteliğe sahip olsa da karşılıklı etkileşim içinde olan bir ilişki ahengi içinde varlıklarını sürdürdüklerini vurgulamak mümkündür. Her iki kavram bağlamında, istihbarat olgusunun bütüncül ele alınmasının gereği, uluslararası ilişkiler düzleminin her an kabuk değiştiren bir sistem üzerinde hareket etmesi olarak açıklanabilir. Özellikle de uluslararası ilişkiler bağlamında, stratejik istihbarat ve karşı istihbarat kavramları birbirlerini tamamlayan bir çerçeve dahilinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda, Barnea'nın yapmış olduğu karşılaştırma tablosu, bu ilişkinin somut olarak anlaşılması adına yararlı bir görsel sunmaktadır:<sup>83</sup>

**Tablo 3:** Stratejik İstihbarat ve Karşı İstihbarat Arasındaki Karşılaştırma

| <b>Stratejik İstihbarat</b>  | <b>Karşı İstihbarat</b>   |
|--|---|
| Güvenlik ve devletler arası istihbarat faaliyetleri  | İç güvenlik ve istihbarat konuları  |
| İstihbarat başarısızlıklarının devletlerin politikasında oluşturabileceği riskler bağlamında istihbarata önem atfeder. | İstihbarat başarısızlıklarına odaklanması orta bir seviyededir.                       |
| Yabancı devletlerin örtülü faaliyetlerine maruz kalma riskini merkeze koyar.   | İçeriden, vatandaşlardan gelebilecek, örtülü faaliyetler merkezinde yer alır.         |
| Bu istihbarat türünde, istihbarat faaliyetlerini düzenleyen belirli regülasyon bulunmamaktadır.                        | Belirli özel kurallar çerçevesinde ve ihtiyaçlar çerçevesinde hareket etmektedir.     |
| Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi disiplinleri ile yakından ilgilidir.                           | Belirli bir sosyal bilimler akademik disiplinine özgülenecek unsurlar içermemektedir. |

Tablodan da görülebileceği gibi stratejik istihbarat, karşı istihbarata göre daha geniş bir alana hitap etmektedir ve etkisinin daha geniş olduğu da söylenebilir. Karşı istihbaratın konularının merkezinde ise iç/ulusal güvenlik argümanları, casusluk ve karşı casusluk faaliyetleri yer almaktadır. Stratejik istihbarat ve karşı istihbaratın

<sup>82</sup> Douglas BERNHARDT (2003), *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*, Prentice Hall, Edinburg, s. 33

<sup>83</sup> Avner BARNEA (2007), "Counterintelligence: Stepson of the Intelligence Discipline", *Israel Affairs*, C: 23, S: 4, s. 718.

kapsadıkları alanlar düşünüldüğünde karşı istihbarat, stratejik istihbaratın önemli bir fonksiyonu olarak görülebilmektedir. Tablo 3, özellikle de iki istihbarat unsurunun uluslararası ilişkiler politikalarını üretmek ve politika denklemini oluşturmak adına önemli konular içerdiğine de vurgu yapmaktadır. Her iki kavram bütüncül olarak aynı düzlem üzerinde düşünüldüğünde propaganda ve istihbarat arasındaki ilişkinin muhteviyatına işaret etmektedir.

## 2.2. PROPAGANDA VE İSTİHBARAT ARASINDAKİ BAĞLANTILI İLİŞKİ TEMELİ

Yukarıdaki bilgilerin ve tablonun ışığında, istihbaratın temel organlarından ikisi olan stratejik istihbarat ve karşı istihbaratın, uluslararası ilişkilerde devletlerin oluşturabilecekleri politika denklemlerine ve hamlelerine etki edebilecek özgün bir faaliyet alanına ve konusuna hitap ettiği anlaşılmaktadır. İstihbarat ve propaganda kavramları insani olgulardan oluşan ve devamlı bir reform sürecinde varlığını sürdüren bir düzlem üzerinde ilerlemektedir<sup>84</sup> ve birbir etkiledikleri ve etkilendikleri alanların başında siyaset ve uluslararası ilişkiler gelmektedir. Sürekli reform durumunun altında yatan sebeplerin başında ise teknolojik gelişmelerin ve küreselleşme olgusunun etkinlik alanının giderek derinleşmesi yer almaktadır. İnsani unsurların, dolayısıyla politika yapım sürecindeki ana materyallerin, değişimi ile birlikte uluslararası ilişkiler alanındaki siyasi algıların da değişmesi söz konusu olmaktadır.

Uluslararası ilişkiler bağlamında istihbarat alanında algı değişiminden de bahsedilebilmektedir. İstihbarat alanında hem istihbarat bilgisi toplama bağlamında hem de kullanılan araçlar bakımından önemli değişiklikler görülmüştür. Bu durumun en önemli etkisi ise istihbarat algısında yaşanmıştır. İstihbarat algısı, yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler dinamikleri bağlamında düşünüldüğünde, propaganda ve istihbarat arasında bir etkileşimin oluşturduğu kolayca söylenebilmektedir. Bu etkileşimin en önemli tetikleyici unsurları arasında teknolojik gelişmeler ve özellikle de küreselleşmenin derinleşmesinin sebep olduğu bilginin egemenliği argümanı yer alır. Bilginin egemenliği, aynı zamanda, medya manipülasyonu, zihin kontrolü ve bilgi savaşı gibi unsurları içeren *karmaşık karşılıklı bağlılık (complex interconnectedness)* unsurlarını bir araya getirerek istihbarat ve propaganda kavramlarını aynı düzlemde

---

<sup>84</sup> Brent DURBIN (2017), *The CIA and the Politics of US Intelligence Reform*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 29.

var olmaya zorlamaktadır.<sup>85</sup> Karşılıklı bağıllık durumu iki kavram arasındaki etkileşime işaret etmektedir. Böylesine bir etkileşim sürecinin varlığı, istihbarat tüketicilerinin politika ve strateji hamlelerine de yansıdığını görmeyi mümkün hale getirir. Daha açık bir ifade ile, istihbarat tüketicilerinin politika yapım ve geliştirme hamlelerinde etkinliğin oluşturulabilmesi için en değerli argümanların başında propaganda ve istihbarat birlikteliği başat rol oynamaktadır. Bu birlikteliğin merkezinde ise hem istihbaratın hem de propagandanın temel değişkeni olan bilginin büyük bir yer kapladığı görülmektedir.

### 2.2.1. Propaganda – İstihbarat İlişkisi ve Bağlantılı İlişki

İstihbarat algısının ve anlayışının değişmesinde önemli siyasi kırılmaların yer aldığını söylemek mümkündür. Bu siyasi kırılmaların en önemli sonucu ise uluslararası ilişkilerde önemli değişikliklere neden olması ve böylelikle politika yapım süreçlerinin ve araçlarının değiştirmesidir. Klasik istihbarat anlayışından modern istihbarat anlayışına geçişin kırılmalarının başında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılması gelir. Soğuk Savaş sonrası yaşanan bu kökten değişikliklerin akabinde, uluslararası ilişkiler dinamiklerinin evrilmesi ve kendine ekonomi, çevre ve sosyal medya gibi yeni sahalar bulması, propaganda ve istihbarat faaliyetlerinin yoğun bir şekilde birlikte düşünülmesinin önünü açmıştır. Saunders, propagandayı tanımlarken ve aynı zamanda propaganda hakkında istihbarat bağlamında bir değerlendirme yaparken propagandanın “*psikolojik savaş stratejisi*” yönünün altını çizmektedir ve hem Soğuk Savaş'ın hem de yeni siyasal düzenin önemli bir argümanı olduğunu söylemektedir.<sup>86</sup> Soğuk Savaş döneminde de propaganda ve istihbarat arasında bir bağlantı görülmektedir. Fakat, değişen uluslararası ilişkiler dinamikleri ve araçları bu bağlantının geçmişe nazaran daha fazla derinleşmesine ve iki unsur arasındaki birlikteliğin zorunluluğuna işaret eder. Buradan yola çıkarak, bu zorunluluğun, bağlantılı ilişkinin, temellerini *değişen uluslararası ilişkiler, yumuşak güç ve bilgi güvenliği* olarak betimlemek mümkündür.

<sup>85</sup> David MILLER (2004), “Information Dominance: The Philosophy of Total Propaganda Control?”, *İçinde, War, Media, and Propaganda: A Global Perspective* Ed. Yahya R. Kamalipour ve Nancy Snow, s. 7-8, Rowman and Littlefield Publishers, Oxford.

<sup>86</sup> Frances Stonor SAUNDERS (2000), *Who Paid the Piper? The CIA and the Cultural Cold War*, Granta Books, Londra, s. 4

Bağlantılı ilişki argümanının temellerinin ilki olan değişen uluslararası ilişkiler dinamikleri Soğuk Savaş'ın siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel dinamiklerinden farklı olan siyasal bir düzlem üzerinde hareket etmektedir. Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkilerin merkezinde bulunan iki kutuplu dünya düzeninin yerini çok boyutlu ve çok kutuplu ilişkilerin alması, propaganda ve istihbarat kavramlarının bütünleşmesinin ve birlikteliğinin temellerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Yeni uluslararası ilişkilerin çok boyutlu ve kutuplu sisteminin temelinde kabuk değiştirmeye müsait bir temelin olduğu argümanı merkezde yer alır. Bağlantılı ilişkinin temellerinin ikincisi olan yumuşak güç unsuru, güç algısı bağlamında şekillenmektedir. Yirmi birinci yüzyıl dinamikleri gücün değişimi ile alakalı bir konu üzerinde varlığını sürdürür. Bu konunun özünde ise bilginin güç olduğu durumu yer alır. Nye, gücün hem doğasını hem de doğasındaki değişimi açıklarken gücün sert argümanlarından ziyade yumuşak argümanlarının yeni uluslararası ilişkiler düzlemini belirleyeceğinden ve bilginin en az becerikli lider ve iyi tasarlanmış strateji kadar değerli bir argüman olduğundan bahsetmektedir.<sup>87</sup> Bu bağlamda, propaganda ve istihbarat unsurlarını yumuşak gücün etki alanına girebilecek değişkenler olarak değerlendirmek mümkün hale gelebilecektir. Yeni uluslararası ilişkiler dinamikleri, sert gücün sunmuş olduğu ilkelerin temele alındığı politika hamlelerinden ziyade yumuşak gücün sunmuş olduğu ilkeleri temele alan politikalar temelinde şekillenmektedir ve bu şekilde devam edeceğe benzemektedir.<sup>88</sup> Bilginin güvenliği unsuru ise üçüncü temel olarak kendini gösterirken hem değişen uluslararası ilişkilerden hem de yumuşak güç unsurundan etkilenmiş bir şekilde bağlantılı ilişkinin merkezinde yer alır. Yirmi birinci yüzyıl dinamiklerinin temelini oluşturan çok boyutlu ve çok kutuplu uluslararası ilişkiler ortamından dolayı bilginin elde edilmesi ve kullanım sürecinin, daha açık bir ifade ile bilgi güvenliği sürecinin, büyük bir önemi bulunmaktadır. Bilginin böylesine bir etki alanının olmasıyla birlikte, bilgi akışının sağlıklı bir şekilde sağlanması ve istihbarat tüketicilerinin politika yapım süreçlerinin olumlu ilerlemesi adına istihbarat ve propaganda faaliyetleri önceki dönemlerden daha da değerli hale gelmiştir. Bundan dolayı, çok boyutlu ve çok kutuplu uluslararası ilişkiler ortamında politika etkinliğinin sağlanabilmesi adına istihbarat ve propaganda

---

<sup>87</sup> Joseph S. NYE Jr. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, s. 2-3

<sup>88</sup> Amiti ETZIONI (2004), *From Empire to Community*, Palgrave Macmillan, New York, s. 45-46

faaliyetlerinin bütüncül incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekir. Bu da istihbarat ve propaganda arasındaki zorunlu birlikteliği ifade eden bağlantılı ilişki kavramına vurgu yapmaktadır.

Propaganda ve istihbarat birlikteliği uluslararası ilişkiler bağlamında bilgi akışının sağlıklı olmasına işaret ederken, aynı zamanda politika etkinliğini sağlamaya da işaret etmektedir. İstihbarat faaliyetlerinin icra aşamasında propaganda faaliyetlerinin koruyucu niteliği üzerinde durmak gerekir. Propaganda faaliyetleri istihbarat çarkının ilk safhasından itibaren bilgi ve istihbarat bilgisi/çıktısı arasındaki bağlantıyı koruyan bir yapı oluşturmaktadır. Bu koruyucu niteliği bilgi güvenliği ve bilgi akışının sağlığı bakımından incelemek mümkündür. Hem stratejik istihbarat bağlamında bütüncül bir analiz yapma ve sonuç elde etme sürecinde hem de karşı istihbarat bağlamında rakip istihbarat topluluklarıyla mücadele sürecinde propaganda ve istihbarat birlikteliğinin büyük bir önemi bulunmaktadır. Bundan dolayı, istihbarat ve propaganda arasında bağlantılı ilişki argümanı bağlamında bir temasın bulunduğu da ortaya çıkabilmektedir.

Bağlantılı ilişki argümanının temel dinamiklerini ele aldıktan sonra uluslararası ilişkiler ortamındaki istihbarat ve propaganda unsurlarının nasıl bir ilişki içinde olduğu konusunun değişkenleri dikkat çekmektedir. Bu noktada hem uluslararası ilişkilerin yenilenen siyasal dinamikleri hem de bilginin güvenliği değişkeni önemlidir. Değişen uluslararası ilişkiler düzleminde istihbaratın bilgi konusundaki faaliyetlerinin önemi büyüktür. İstihbarat faaliyetleri, özellikle de rakip istihbarat unsurlarını manipüle edebilme konusunda, sosyolojik ve demografik niteliklerin muhteviyatına nüfuz edebilme girişimlerine ihtiyaç duyabilmektedir.<sup>89</sup> Bahsedilen ihtiyacın ana argümanlarının başında uluslararası ilişkilerin değişen ve kendini yirmi birinci yüzyıl dinamiklerine ve değişkenlerine adapte edebilme zorunluluğu yer alır. Değişen uluslararası ilişkiler dinamiklerinin oluşturduğu düzlemin getirdikleri, istihbarat ve propaganda birlikteliğini görünür hale getirmiştir. Propagandanın istihbarat faaliyetlerindeki etkisi ise hem ulusal güvenlik hem de bilgi güvenliği odaklıdır. Propagandanın muhteviyatında yer alan bütün değişkenler düşünüldüğünde, özellikle de istihbarat bağlamındaki değişkenler, aldatmaya doğru evrilebilecek bir eğilim dahilinde kendini gösterir<sup>90</sup> ve bu durum ise bilginin güvenliğini ve akışı önünde

---

<sup>89</sup> Rob JOHNSTON 2005, age s. 15

<sup>90</sup> Garth JOWETT ve Victoria O'DONNELL 2011, age. s. 27.

önemli bir engel olarak vurgulanabilir. Bu bağlamda istihbarat ve propaganda kavramları bilgi akışının sağlanması, manipülasyon ve politika etkinliği konularını merkeze alarak incelenirse, yeni uluslararası ilişkiler düzleminin merkezinde istihbarat ve propaganda arasındaki bağlantılı ilişki argümanının bulunduğu görülmektedir. Böylelikle, bağlantılı ilişki kavramının tanımsal argümanının istihbarat ve propaganda iş birliğinin ve birlikteliğinin temelinde yer aldığını söylemek kolaylaşacaktır. Bağlantılı ilişkiyi propaganda ve istihbarat arasındaki mecburi etkileşimin bir göstergesi olarak vurgulamak gerekmektedir. Propagandanın istihbarat ile birlikteliğinin sonuçlarının arasında propagandanın sadece iç siyasetin dizayn edilmesinin yanında uluslararası ilişkilerin de yönlendirilmesi yer almaktadır. 1920'ler ve 1930'ların önemli bir argümanı olan propaganda faaliyetleri iç siyasette kitlelerin düşüncelerini kontrol etme güdüsüne odaklıyken Soğuk Savaşın getirmiş olduğu mutlak rekabet gerekliliği çerçevesinde, özellikle de ABD ve SSCB'nin Soğuk Savaş politikaları temelinde düşünüldüğünde, uluslararası ilişkilerde yüksek seviyedeki bir etkileşim ile kendine yer edinmiştir.<sup>91</sup> Yirminci yüzyıl itibarıyla istihbarat ve propaganda faaliyetlerini bir arada kullanma işleminin somut örneklerine rastlamak mümkündür. Bu örnekler, daha sonraki bölümlerde de değinileceği üzere, Soğuk Savaş'ın bir mirası ve yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler dinamikleri gereğince istihbarat ve propaganda birlikteliğinin derinliğine ve zorunluluğuna işaret etmektedir. 11 Eylül Saldırıları sonucunda oluşan olaylar silsilesi, 2003 Irak'a Özgürlük Operasyonu ve El-Kaide ile mücadele gibi, istihbarat ve propaganda arasındaki ilişkinin somut örnekler arasında yer almaktadır.

Yukarıda bahsedildiği üzere hem propaganda hem de istihbarat kavramlarını tüm yönleriyle ele alırken vurgulanan en temel unsurun bilgi olduğu üzerinde durulmuştur. Böylelikle propaganda kavramını ve faaliyetlerini ortaya koyarken istihbarat bileşenlerini ve hedef kitle değişkenlerini aynı potada eritmek gerekmektedir. Bu doğrultuda, bağlantılı ilişki argümanı çalışmanın merkezinde olan bir argüman olarak dikkat çeker. Argüman, istihbarat döngüsü içinde yer alan ham bilgi ve istihbarat bilgisi kavramlarına ait olan propaganda ve istihbarat merkezli bir ilişkiye atıfta bulunmaktadır. Daha açık bir ifade ile, uluslararası ilişkiler dinamikleri düzleminde propaganda ve istihbarat arasındaki zorunlu birlikteliğe işaret etmektedir.

---

<sup>91</sup> Alan MACLEOD ve Noam CHOMSKY 2019, age. s. 15-16

Bağlantılı ilişkinin varlığı somut bir şekilde istihbarat ve propaganda faaliyetlerine aksetmiş durumdadır. Özellikle de istihbarat üreticileri olan istihbarat toplulukları, politika etkinliğini sağlaması adına bilgi akışının ve bilgi güvenliğinin sağlanması bağlamında propaganda faaliyetleri ile istihbarat çıktılarını destekledikleri görülebilmektedir. Sonuç itibarıyla, istihbarat ve propagandanın zorunlu birlikteliğini anlatan bağlantılı ilişki argümanının temelinde değişen uluslararası ilişkiler dinamikleri, bilgi güvenliği ve yumuşak güç unsurları vardır. Bu birliktelik, özellikle de Soğuk Savaş'ın son zamanlarından itibaren belirgin bir hal almıştır.

### **2.2.2. Propaganda ve İstihbarat İlişkisinin Bağlantılı İlişki Bağlamında Değerlendirilmesi**

Bağlantılı ilişki kavramının temelinde değişen uluslararası ilişkiler düzleminin oluşturduğu bilgiye bakış açısı yer almaktadır. Bilginin elde edilmesi ve kullanımı sürecindeki araçların ve fonksiyonların değişmesi ve yeniden biçimlenmesi, istihbarat algısı bağlamında birtakım değişikliklerin olmasına sebep olmuştur. Bağlantılı ilişkinin varlığı istihbarat algısının yeniden şekillendiğini göstermektedir. Bu şekillenmenin temelinde ise değişen uluslararası ilişkiler büyük bir alana nüfuz eder. Her an kabuk değiştirmeye müsait olan, çok kutuplu ve çok boyutlu uluslararası ilişkiler dahilinde bilgi hiç olmadığı kadar değerlidir ve politika yapım sürecindeki değişkenlerin başında gelmektedir. Hem propaganda hem de istihbarat girişimleri uluslararası ilişkiler ortamında karşılaşılan gelişmelerin olumsuz etkilerini en aza indirmek veya yok etmek için rakip politikaların içeriğinde bulunan bilgileri manipüle etme yoluna başvurmuşlardır.<sup>92</sup> Bu durum ise bilginin tek taraflı akışından ziyade çok taraflı bir akışa ve etkileşime sahip olduğunu göstermektedir ki yenilenen uluslararası ilişkiler ortamı bu durumun merkezinde yer almaktadır. Ayrıca, bilginin tek boyutlu bir kavram gibi düşünülmesinden ziyade çok boyutlu bir kavram olarak düşünülmesi istihbarat ve propaganda birlikteliğinin zorunlu olduğunu vurgular. İstihbarat çarkının sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi adına, propaganda faaliyetlerinin, hedefe ulaşabilme bağlamında destekleyici bir katkısı bulunur ve bu durum karşılıklı bir şekilde devam etmektedir.<sup>93</sup> Daha açık bir ifade ile, istihbaratın propaganda

<sup>92</sup> Leonard W. DOBB (1968), "Goebbels'in Propaganda İlkeleri", Çev. Ünsal OSKAY, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 23, S: 3, s. 344

<sup>93</sup> Linda RISSO (2014), *Propaganda and Intelligence in the Cold War: The NATO Information Service*, Routledge, Londra ve New York, s. 10-11

faaliyetlerini ve propagandanın istihbarat faaliyetlerini desteklemesi, istihbarat çarkının işlevselliği bağlamında zorunlu olan bir duruma işaret etmektedir. Böylesine bir ilişkinin açıklaması bağlantılı ilişki sayesinde yapılabilmektedir.

Propaganda, istihbarat faaliyetleri içerisinde düşünüldüğünde her ne kadar iç güvenlik bağlamında incelenen bir düzlem üzerinde olduğu algısı mevcutsa da politika yapım sürecinin öncesinde ve sonrasında ihtiyaç duyulan bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Yirminci yüzyıl siyasi tecrübelerinden miras kalan yegâne unsur, propagandanın istihbarat ile birlikte uygulanmasıdır. Bunun da en temel nedenlerinin arasında sağlıklı bir bilgi akışının ve politika etkinliğinin sağlanması yer alır. Propaganda, istihbarat faaliyetleri içerisinde destekleyici unsurları ön plana çıkarmasının yanında, küresel boyutta girişimci faaliyetlerin de zeminini oluşturmaktadır. Özellikle de Soğuk Savaş dönemindeki komünist bloğa karşı ABD ve İngiltere'nin başını çektiği batı bloğu, psikolojik unsurlara politika etkinliğini elde etme amacıyla hatırı sayılır bir şekilde yer verdiğinden dolayı, istihbarat operasyonlarının kendileri adına olumlu sonuçlar vermesine şahit olmuştur.<sup>94</sup>

Propaganda ve istihbarat, bağlantılı ilişki bağlamında ele alındığında stratejik istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Her iki istihbarat çeşidi de birbirini tamamlayan ve destekleyen argümanları içeren bir faaliyet alanına sahiptir. Bağlantılı ilişki argümanı, propaganda ve istihbarat unsurlarının birbirlerini etkilemesi ve birbirlerine fayda sağlaması düzleminde kendini gösteren politika etkinliğini sağlayabilecek bir etmen olarak görülmektedir ve aynı zamanda her iki kavramın da içerisini dolduran bir unsurdur. Bununla birlikte, stratejik istihbarat kavramının daha bütüncül bir bakış açısı ve faaliyet alanı varken, karşı istihbarat kavramının ise iç politikalar bağlamında bir işleyiş alanına sahip olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, istihbarat faaliyetlerinin içerisinde karşı istihbarat ve stratejik istihbaratın önemli bir unsuru olan propaganda faaliyetlerinin önemi rakiplerin veya hedef kitlenin inanç, düşünce ve öngörülerinin istenilen tarafa doğru manipüle edilmesinde yatmaktadır.

Yukarıda tanımlama ve betimleme odaklı bir anlatım sergilenmiş olup istihbarat ve propaganda kavramlarının tanımlarına, çeşitlerine, faaliyet alanlarına ve birlikteliklerinin zorunluluğuna vurgu yapılmıştır. Yirminci yüzyılın başlangıcından bugüne kadarki süreçte propaganda ve istihbarat birlikteliğinin somut örneklerini

---

<sup>94</sup> Andrew DEFTY (2004), *Britain, America and Anti-Communist Propaganda 1945-53: The Information Research Department*, Routledge, London and New York, s. 189-190.

görmek mümkündür ki bu olaylara sonraki bölümlerde detaylarıyla birlikte değinilecektir. Propaganda ve istihbarat arasındaki bağlantılı ilişkinin varlığı 11 Eylül Saldırıları ile birlikte başlayan süreçte ve 2003 yılındaki ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde koalisyon güçlerinin Irak'a müdahale sürecinde belirgin bir şekilde kendini göstermiştir. Özellikle de Iraklı insanların terör ile özdeşleştirilmesi, savaşa zemin hazırlamak ve meşruiyet kazandırmak adına BM kongresini Irak'ın elinde kimyasal silahlar var olduğuna inandırılması, düzenlenen savaşın bir özgürleştirme operasyonu adıyla anılması ve basın-yayın organlarından sürekli terörizm ve demokrasi vurgularının yapılması<sup>95</sup> faaliyetleri bağlantılı ilişki temelinde ele alınabilecek istihbarat ve propaganda birlikteliğine örnek teşkil edebilmektedir. Ayrıca, 2001'te başlayıp 2011'de Usame Bin Ladin'in öldürülmesiyle sona eren ABD'nin savaş serüveninden elde edilen sonuçların ve değerlendirmelerin merkezinde girişimci propagandanın istihbaratın içinde etkili bir gücünün olduğu yer almaktadır.<sup>96</sup> Ek olarak, özellikle de CIA'in örtülü operasyonları ve girişimleri içerisine yedirilmiş şekilde dış ilişkilerde politika etkinliğini sağlayabilmek adına siyasi, ekonomik ve paramiliter faaliyetler ve desteklemeler yoluyla propaganda, hükümetlerin, siyasi olayların, örgütlerin ve siyasi kişiliklerin etkilenmesi amacıyla kullanılmıştır.<sup>97</sup> Böylelikle, istihbarat ve propagandanın böylesine bir örüntü içinde yer almasının ana sebebinin, iki kavramın arasında yer alan bağlantılı ilişki argümanı olduğu söylenebilir.

---

<sup>95</sup> Adrian R. LEWIS (2007), *The American Culture of War: The History of US Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom*, Routledge, Newyork, s. 442-443.

<sup>96</sup> Arturo MUNOZ (2012), *U.S. Military Information Operations in Afghanistan: Effectiveness of Psychological Operations 2001-2010*, RAND Corporation, Santa Monica, s. 111-112.

<sup>97</sup> Melvin GOODMAN (2000), "Espionage and Covert Action", *İçinde, National Insecurity: US Intelligence After the Cold War*, Ed. Craig Eisendrath, Temple University Press, Philadelphia, s. 25-26

## BÖLÜM III

### TÜRK İSTİHBARAT TOPLULUĞU

Soğuk Savaş dönemi ve sonrasındaki dönemin siyasi dinamiklerinin birbirinden farklı oldukları görülmektedir ve bu farklılık Türk istihbarat topluluğunun muhteviyatına etki etmiştir. Bunun en önemli nedenleri arasında Soğuk Savaş dönemindeki siyasi işbirliklerinin ve uluslararası ilişkilerinin Soğuk Savaş sonrasında oluşan siyasal çerçeveden farklı bir hal alması yer almaktadır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte devletlerin hem birbirleriyle hem de devlet dışı organizasyonlarla olan ilişkilerinin değiştiği görülmüştür. Bu değişimin sonuçlarının dış politika, ekonomi, ticaret ve savunma gibi alanlarda hissedilmesinin yanı sıra istihbarat alanında da hissedildiğini söylemek mümkündür. Özellikle devletlerin uluslararası ilişkiler alanındaki politika güzergâhları, tarihsel, askeri ve sosyo-kültürel ontolojik tecrübelerinin bir türevi olarak belirlemektedir. Örneğin, Karpat'ın söylediği gibi, Türk dış politikasını etkileyen en önemli tarihsel etmenlerden birisi de Türkiye'nin kültürel, stratejik, tarihsel ve coğrafi anlamda bütün yönleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi olmasıdır.<sup>98</sup> Uluslararası ilişkiler tarihindeki siyasi kırılmalar bu politika güzergâhlarının mihenk taşını oluşturmaktadır. Hem Türkiye'nin uluslararası ilişkiler politikası hem de istihbarat hizmetleri bağlamında, Sovyetler Birliği'nin çözülmesi önemli bir başlangıç ve politika yapım sürecinde yörünge değişimi anlamına gelmektedir. Hale, 1989-90 yıllarında Soğuk Savaş'ın bitmesini ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasını ABD'nin tek süper güç olarak ilan edilmesi olarak görmektedir, fakat yeni siyasal düzenin basit bir şekilde sadece “tek kutuplu” tanımlanamayacağı bunun aksine çok karmaşık ve boyutlu olduğunu da vurgulamaktadır.<sup>99</sup> Uluslararası sistemde çoğu argümanın değiştiği nokta olarak görülen ve Gorbaçov'un istifa etmesi ve ertesi gün SSCB'nin bünyesinde bulunan

<sup>98</sup> Kemal H. KARPAT (2015), *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 161.

<sup>99</sup> William HALE (2013), *Turkish Foreign Policy since 1774*, 3. Baskı, Routledge, Newyork, s. 4.

devletlerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle Sovyetler Birliği'nin dağıldığı 1991 yılı, Japonya'nın iktisadi büyüme mucizesinin sona erdiği ve yerini ihracat temelli hızlı ekonomik büyüme eğilimine sahip olan Çin'in aldığı, Maastricht Konferansı ile Avrupa Birliği'nin adının ortaya çıkması ve Körfez Savaşı gibi siyasal bağlamda önemli olayları bünyesinde barındırması<sup>100</sup> nedeniyle değişimin başlangıç noktası olarak görülebilmektedir.

Bütün bu gelişmeler ışığında, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Türkiye'nin uluslararası ilişkiler politikaları ve istihbarat faaliyetleri mecburi olarak değişmiştir. Böylesine bir siyasal değişim ortamına küreselleşme ve teknolojik gelişim unsurları da eklendiği zaman bilgi unsurunun kaçınılmaz bir evrim sürecinden geçtiği kolaylıkla söylenebilir. Bilginin elde edilmesi, kullanılması ve yayılması konusundaki araçların teknolojik gelişmelerle birlikte değişim göstermesi Türk istihbarat topluluğu bağlamında da birtakım değişikliklere sebep olmuştur. Türk istihbarat topluluğunun yaşamış olduğu değişime daha sonra değinilecek olup değişimlerin temelinde uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmelerden kaynaklı olarak Türk iç ve dış siyasi hayatının biçim değiştirmesi yer almaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, yukarıda da bahsedildiği gibi, Türkiye'nin yalnızca uluslararası ilişkiler politikalarında değişikliğe sebep olmamış bunun yanında güvenlik ve tehdit algısında da önemli değişikliklere sebep olmuştur. Güvenlik algısındaki değişikliğin etkilerinin görüldüğü alanların başında istihbarat gelmektedir ve böylesine bir ortamda istihbaratın belli başlı değişiklikler geçirdiği de görülmektedir. Scott ve Hughes'ın değindiği gibi, 21. yüzyıl itibarıyla devletlerin politika yapım sürecinde ve savunma politikalarında önemli bir yere sahip olan istihbarat topluluklarının bir değişim sürecine girdiğine, performans değerlendirme mekanizmalarının ve teşkilatlanma yapılarının değiştiğine şahit olunmuştur.<sup>101</sup> Bu değişim bağlamındaki örnekleri Türk istihbarat topluluğunun yeniden yapılanma girişimlerinde de görmek mümkündür. Böylelikle, Türk istihbarat topluluğu ele alınırken tarihsel gelişim süreçlerinin ve yeni uluslararası ilişkiler dinamiklerinin bütüncül ele alınması gerekmektedir.

<sup>100</sup> George FRIEDMAN (2013), *Beyond the Post-Cold War World*, <https://worldview.stratfor.com/article/beyond-post-cold-war-world>, ET. 04.07.2022.

<sup>101</sup> Len SCOTT ve Gerald HUGHES (2007), "Intelligence, Crises and Security: Lessons From History?", *Intelligence and National Security*, C: 21, S: 5, s. 657.

### 3.1. TÜRK İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarihsel bir bakış açısıyla konu incelendiği zaman modern anlamda Türk istihbarat topluluğunun teşkilatlanması 1913-1918 yılları arasında faaliyetlerini gösteren Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulmasıyla birlikte başladığı söylenebilmekteyse de Teşkilat-ı Mahsusa, Osmanlı İmparatorluğu'nda Harbiye Nezareti'ne bağlı gayrinizami harp birimidir ve modern anlamda istihbarat teşkilatı hüviyetinde bir yapı değildir. Fakat kurum içindeki birimlerin istihbarat faaliyetlerinden de sorumlu olduklarının belirtilmesinde fayda vardır. Bundan önce ise sırasıyla, I. Abdülhamit, III. Selim, II. Mahmut ve II. Abdülhamit zamanında istihbarat adına istihbarat teşkilatı benzeri faaliyetlere önem verildiğini söylemek mümkün olsa bile bu dönemlerde modern anlamda bir teşkilatlanma ve faaliyet alanının tanımlanmasının eksikliği üzerinde durulmaktadır.<sup>102</sup> Ancak, devlet politikaları ve istihbaratın birbirinden ayrılmaz şekilde uyumundan dolayı Türk istihbarat faaliyetlerinin başlangıcını eski dönemlere kadar götürmek mümkündür. Bu başlangıç noktasının belirsizliğinden ziyade, istihbaratın karar alıcıların siyasi faaliyetlerine eşlik etmesi ve katkı sağlamasının üzerinde durulması gerekmektedir. Örneğin mühimme defterlerinde yer alan bilgiler ışığında, 1570-1572 yıllarına ait Osmanlı İmparatorluğu'nun sınır ülkeleri hakkında istihbarat faaliyetlerini içeren kayıtlara rastlanmaktadır.<sup>103</sup> Böylelikle, modern anlamda istihbarat teşkilatlanmasının olmamasına rağmen istihbarat ve politika yapım sürecinin birbirlerinden bağımsız bir şekilde ilerlemediği görülmektedir. Ayrıca bu değerlendirmeye istihbarat ve politika faaliyetlerinin birbirini etkilediğini de eklemek mümkündür.

Özellikle de yirminci yüzyıldaki devletlerin birbirleriyle olan ilişkisinin geçmiş yüzyıllara göre daha fazla karmaşık bir hal alması, istihbarat topluluklarının teşkilatlanmalarında önemli bir itici güç haline gelmiştir. Soğuk Savaş'ın etkisiyle ülkeler arasındaki siyasal, ekonomik, ticari ve askeri işbirliklerinin kamplaşma dönemine doğru gitmesi yirminci yüzyıl başlarında hissedilebilir bir şekilde görüldüğünden dolayı, modern anlamda istihbarat teşkilatı olmamasına rağmen, Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulması istihbarat konusunda bilgi akışının sağlanması için önemli bir adım olarak kendini göstermektedir. Bunun yanında gayrinizami harp

<sup>102</sup> Aykut ÇAĞLAK (2021), "Türk İstihbaratının Modern İstihbarata Geçiş Sürecindeki Uygulamalarının Türkiye'de Demokrasinin Gelişimine Katkıları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 68, s. 263-265.

<sup>103</sup> Erdal İLTER (2002), *Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi*, MİT Basımevi, Ankara, s. 6

başlığında bir teşkilatlanma yapısı içinde varlığını sürdüren teşkilatın faaliyet bölgelerinin Kafkasya, Yakın Doğu, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Orta Asya olduğu bilinmektedir.<sup>104</sup> I. Dünya Savaşı sonrasında lağvedilen teşkilatın organizasyon yapısının özellikle de gayrinizami harp (*unconventional warfare*) bağlamında önemli veriler içerdiğini söylemek mümkündür. Teşkilatın modern anlamda istihbarat birimi olmamasının en temel sebebi, istihbarat çarkının önemli fonksiyonları olan plan, toplama, işleme, analiz ve dağıtım süreçlerinin bünyesinde bulundurmamasıdır.<sup>105</sup> Bunun yanında, Safi'nin vurguladığı gibi, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'nin teşkilat yapısında bulunan 2. Şube, istihbarat, casusluk, propaganda gibi unsurları bünyesinde bulundurmuştur.<sup>106</sup> İstihbarat teşkilatı bağlamında 2. Şube'nin varlığı modern anlamda bir istihbarat yapılanması örneği olarak görülebilir.

İstanbul'un işgal edilmesiyle birlikte Talat Paşa'nın emriyle Karakol Cemiyeti kurulmuştur ve bu teşkilat özellikle de Anadolu'ya silah ve cephane taşınmasında önemli bir görev üstlenmiştir.<sup>107</sup> Mütareke dönemindeki direniş faaliyetlerini gizliden yürüten bir örgüt olarak dikkatleri çekmektedir. Bunun yanında sırasıyla Hamza, Yavuz, Felah Grupları, Müsellah Müdafaa-i Milliye (*Mim Mim Grubu*) Millî Mücadele Döneminde faaliyetlerini sürdürmüştür. Türkiye Cumhuriyeti istihbarat faaliyetlerinin başlangıcı sayılan bu gruplardan sonra 1926 yılında Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak tarafından Millî Emniyet Hizmeti (MEH) Riyaseti kurulmuştur ve bu kurum Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk istihbarat teşkilatı olarak görülmektedir.<sup>108</sup>

Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar itibaren uluslararası ilişkilerin yörüngesine bağlı olarak çeşitli değişiklikler yaşamış olan Türk istihbarat topluluğu, kendine özgü nitelikleri bünyesinde barındırmıştır. Bezci'ye göre Türk istihbaratın en önemli özelliklerinden bir tanesini, istihbarat diplomasisini (*intelligence diplomacy*) politika yapımına aktarma faaliyetleri oluşturmaktadır ve bu durumun hissedilebilir

<sup>104</sup> MİT BAŞKANLIĞI (2022), Teşkilat-1 Mahsusa, <https://www.mit.gov.tr/emuze/tarihboyunca.html>, ET. 04.07.2022.

<sup>105</sup> Polat SAFİ (2021), "Teşkilat-1 Mahsusa ve İstihbarat", *İçinde, Türk İstihbarat Tarihi*, Ed. İsmail Demircioğlu, Ahmet Özcan, Namık Çencen ve Yücel Yiğit, s. 218, Yeditepe Kitapevi, İstanbul.

<sup>106</sup> age. s. 218.

<sup>107</sup> Erdal İLTER 2002, age. s. 12.

<sup>108</sup> MİT BAŞKANLIĞI (2022), Millî Emniyet Hizmeti Riyaseti, [https://www.mit.gov.tr/ikinci\\_bolum\\_D4.html](https://www.mit.gov.tr/ikinci_bolum_D4.html), ET. 05.07.2022.

bir şekilde görüldüğü dönem 1923-1945 yılları arası olduğu söylenebilir.<sup>109</sup> Örneğin, II. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Almanya'nın Çekoslovakya işgali ve İtalya'nın Arnavutluk işgalinden sonra Balkan sınırlarındaki güvenlik tedbirleri gerekliliği arttığından dolayı, Paris ve Londra hükümetleri ile iletişime geçilerek 1939 yılında *Türk-İngiliz-Fransız İttifakı* Ankara'da imzalanmıştır ve bu anlaşma karşılıklı savunma anlaşması olarak istihbarat diplomasisinin bir sonucu olarak da görülmektedir.<sup>110</sup>

II. Dünya Savaşı'nın bitişi ve Berlin Duvarı'nın yıkılması arasındaki dönemi niteleyen Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'nin o döneme özgü uluslararası ilişkiler politikalarında ve istihbarat faaliyetlerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte hem politika yapım sürecinde hem de istihbarat algısı bağlamında köklü değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerin en temel nedeni ise uluslararası ilişkilerin iki kutuplu bir düzlemde ilerlemesidir. Böylesine bir uluslararası ilişkiler ortamında ülkelerin daha sağlıklı politika yapım süreçlerini idame ettirebilmesi için istihbarat topluluğu teşkilatlanmasında da değişikliğe gitmeleri kaçınılmaz olmuştur. Böylelikle Türk istihbarat topluluğunda köklü bir değişikliğe sebep olan bir kanun çıkarılmıştır. 1965 yılında çıkan 644 sayılı kanun ile MEH'in ismi değiştirilerek Başbakanlık'a bağlı Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) kurulmuştur. İleride üzerinde durulacak olan MİT, 1984 ve 2017 yılında birtakım değişiklikler geçirmiştir. Özellikle de 2010'lu yıllardaki MİT Başkanlığı teşkilatlanmasındaki değişimlerin temelinde Soğuk Savaş dinamiklerinin geçerliliğini kaybetmesi ve yenilenmiş bir formasyona ihtiyaç duyulması yer almaktadır. Bu değişiklikler, özellikle de iç teşkilatlanmadaki değişiklikler, ile birlikte topluluğun siyasal mekanizmaya önceki dönemlerden daha fazla katkı sağladığı ve dış operasyonlarda ve sınır ötesi faaliyet ve operasyonlarda etkinlik sağladığı söylenebilir. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik, düşman ve bilgi gibi unsurların değişmesiyle birlikte istihbarat algısında da değişimler yaşanması kaçınılmaz olmuştur.<sup>111</sup> Böylelikle, Türk istihbarat topluluğu teşkilatlanmasında bir dizi değişimler görülmüştür. Bu değişimlerin

---

<sup>109</sup> Egemen BEZCİ (2020), *Turkish Intelligence and the Cold War The Turkish Secret Service, the US and the UK*, Bloomsbury Publishing, New York, s. 63.

<sup>110</sup> age, s. 72-73

<sup>111</sup> Birkan Anıl YILMAZ (2020), "Siber İstihbarat ve Değişen İstihbarat Anlayışı", *Anadolu Strateji Dergisi*, C: 2, S: 65, s. 66.

merkezinde, iç teşkilat yapısını istihbarat çeşitleri bağlamında zenginleştirmeye ve teşkilatın operasyonel kabiliyetini arttırmaya yönelik yapılanmalar yer almaktadır.

### 3.2. TÜRK İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN TEŞKİLATLANMA YAPISI

İstihbarat teşkilatlanmasının en önemli özelliklerinden bir tanesi de kendisini uluslararası siyasi, ekonomik ve askeri ihtiyaçlardan soyutlayamamasıdır ve özellikle de teknolojinin istihbarat ile bütünleşmesinin zorunlu olduğu bir siyasal ekseninde teknolojik gelişmeler istihbarat topluluklarını şekillendirmeye devam edecektir.<sup>112</sup> İstihbarat ve uluslararası ilişkiler, karar alma mekanizması bağlamında birbiriyle ilişkili olduğundan dolayı Türk istihbarat topluluğundaki değişimler de bundan nasibini almış ve yeniden teşkilatlanma sürecinde bu değişkenlerin etkileri görülmektedir. Türk istihbarat topluluğunun istihbarat yükünün büyük bir bölümünün sorumluluğu MİT Başkanlığı bünyesinde yer almaktadır. Bundan dolayı, Türk istihbarat topluluğunu iki ana başlık altında incelemek mümkündür: MİT Başkanlığı ve kuruluşların bünyesindeki istihbarat birimleri. Kuruluşların bünyesindeki istihbarat birimlerinin bağlı oldukları kurumun ihtiyaçlarına göre bir istihbarat toplama ve paylaşma hüviyetlerine sahip olduğu görülür. Millî Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı teşkilatları altında belli başlı istihbarat hizmetleri bulunmaktadır.

İstihbaratın genel özellikleri ve istihbarat topluluklarının aralarında istihbaratın doğası gereği var olan mücadeleleri düşünüldüğünde, istihbarat faaliyetleri bir yarışma/mücadele şeklinde kendini göstermektedir. CIA'in eski karşı istihbarat şefi olan Olson, karşı istihbaratın tanımlamasını yaparken devletlerin uluslararası ilişkiler bağlamında, sadece söylemlerde ve birtakım anlaşmalarda yer alsa bile, dostlarının ve müttefiklerinin olabileceğini söyler; fakat, karşı istihbaratın dayandığı en temel argümanın bir istihbarat teşkilatının dost istihbarat teşkilatının olmayacağı varsayımı üzerinde durmaktadır.<sup>113</sup> Bu durum, istihbaratın doğası gereği oluşan bir olgu olarak görülebilir. Son iki yüzyılın en önemli değişkeni olan teknoloji hamleleri istihbarat faaliyetlerine etki etmektedir ve bu yarışma halinde teknolojik gelişmelerin önemli bir

<sup>112</sup> Jenna K. MCGRATH (2018), "Exploring the Contributing Factors Associated with Intelligence Failures During the Cold War", *İçinde, Technology and the Intelligence Community Challenges and Advances for the 21st Century*, Ed. Margaret E. Kosal, s. 69-70, Springer, İsviçre.

<sup>113</sup> James M. OLSON (2021), *Casusu Yakalamak: Karşı İstihbarat Sanatı*, Çev. Gökçen YILMAZLI, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, s. 42

yeri vardır.<sup>114</sup> Teknoloji ve istihbarat arasındaki etkileşimin kırılma noktalarının başında II. Dünya Savaşı'nın sonu gelmektedir. İstihbarat tüketicilerinin ve istihbarat topluluğunun istihbarat ihtiyaçlarının temelinde ise uluslararası politika ve ihtiyaç dengesi yatmaktadır. İngiltere, Rusya ve Fransa gibi devletlerin istihbaratlarında iç-dış-askeri istihbarat olarak bir ayırım varken, daha sonra detaylarıyla ele alınacaktır, Türk istihbarat topluluğunun teşkilatlanmasında böylesine bir teşkilatlanma şekli görülmemektedir. Bu durumu, iç ve dış istihbarat olarak ayrılmamayı, MİT Başkanlığı, Türkiye'nin jeo-stratejik konumu, uluslararası ve bölgesel çatışma alanlarına yakınlık ve müdahil olma zorunluluğu ve ekonomik-askeri-güvenlik nedenlerine bağlı olarak açıklamaktadır.<sup>115</sup> Türk istihbarat topluluğunun teşkilatlanma yapısındaki en önemli temellendirmenin başında istihbarat yükünün büyük bir bölümünün tek bir istihbarat teşkilatına verilmiş olması yer alır. Böylesine bir durumun varlığı, Türk istihbarat topluluğunun teşkilatlanma şeklini ve istihbarat faaliyetlerini etkilemektedir.

### 3.2.1. Millî İstihbarat Teşkilâtı Başkanlığı

Türk istihbarat topluluğunun istihbarat sorumluluğunun büyük bir kısmını bünyesinde bulunduran MİT Başkanlığı gerek tarihsel tecrübesiyle gerekse de yeniden biçimlendirilen yapısı ile istihbarat faaliyetlerinin merkezinde bulunmaktadır. Başkanlığın Millî İstihbarat Teşkilâtı ismini alması 1965 yılında çıkarılan kanun ile olmuştur.<sup>116</sup> Kurum, 1965 yılına kadar Milli Emniyet Hizmeti adı altında faaliyetlerini sürdürmüş ve bu tarihten sonra kabul edilen 644 sayılı kanun ile birlikte Millî İstihbarat Teşkilâtı adı altında müsteşarlık olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Müsteşarın kanun ile verilen görev ve sorumluluklarının yerine getirilmesinde yalnızca Başbakan'a karşı sorumlu olması uygun görülmüştür. Ayrıca 1983 yılında çıkarılan ve 1 Ocak 1984 tarihinde yürürlüğe giren "*Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı*" başlıklı ve 2937 sayılı kanun ile MİT'in yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kanun ile Millî İstihbarat Teşkilâtı yeni bir statü kazanarak iç ve dış unsurlardan gelecek tehditlere karşı ülke güvenliğini sağlayacak

<sup>114</sup> M5 SAVUNMA STRATEJİ (2019), *İstihbarat ve Teknoloji*, <https://m5dergi.com/son-sayi/makaleler/istihbarat-ve-teknoloji/>, ET. 05.07.2022

<sup>115</sup> MİT BAŞKANLIĞI (2021), *İç ve Dış İstihbaratın Ayrılması Ne Anlama Gelmektedir?* [https://www.mit.gov.tr/me\\_diger.html](https://www.mit.gov.tr/me_diger.html), ET. 12.12. 2021.

<sup>116</sup> RESMÎ GAZETE (1965), *Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu*, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12055.pdf> , ET. 12.05.2022.

bilgilerin elde edilmesi görevini üstlendi. Öyle ki, bu kanun ile MİT'in bugünkü yapısının temelleri atılmıştır. 2017 yılında 2937 sayılı kanunda yapılan son değişiklik ile de Cumhurbaşkanlığına bağlanmış ve ismi Millî İstihbarat Teşkilâtı Başkanlığı olarak değiştirilmiştir. Aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin 16 Nisan 2017 tarihli referandumda kabul edilmesiyle birlikte oluşan yeni sistemde müsteşarlık değil Cumhurbaşkanlığına bağlı bir başkanlık olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türk istihbarat topluluğunun 1965, 1984, 2014 ve 2017 yıllarındaki değişiklikler, uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişmelere cevap verebilme zorunluluğundan doğmuştur. Bu değişikliklerin temelinde ise değişen uluslararası siyasi ihtiyaçlara cevap verebilme kabiliyetinin kazanılması ve politika etkinliğinin artırılması yer alır. MİT Başkanlığı'nı incelerken üzerinde durulması gereken konuların başında, istihbarat algısının ve araçlarının 1991 sonrası dönemdeki argümanlarının Soğuk Savaş esnasındaki argümanlardan farklı bir görüntüye sahip olması gelmektedir. Siyaset, güvenlik, ekonomi ve savunma gibi birçok ilgi alanı bağlamında, geçmişe nazaran böylesine farklılaşmış uluslararası ilişkiler ortamının istihbaratın kullandığı araçlardan teşkilatlanmasına kadar birçok konu üzerinde etkiye bulunması kaçınılmaz bir hal almıştır.

Soğuk Savaş döneminde, iki kutuplu uluslararası düzenin en önemli kurumlarından biri olan NATO'ya Türkiye'nin üyeliğinden dolayı müttefiklerin istihbarat sağlaması ile yetinen ve buna ek olarak iç güvenlik meselelerine daha fazla odaklanan bir Türk istihbarat ortamından bahsetmek mümkündür. Bu dönemde MİT dış istihbarat konusunda başta ABD, İngiltere ve Almanya istihbarat servislerinden yararlanma yoluna gitmiş ve bu ülkelerden sağladığı bilgilerin değerlendirmesini ve analizini yapmadan doğru olarak kabul etmiştir.<sup>117</sup> Bu durum Türk istihbarat teşkilatının dış istihbarat konularına etkili bir şekilde ve yeterince odaklanamamasına sebep olmuştur. Bunun en önemli sonuçlarından birisi olarak istihbarat zafiyeti ortaya çıkmaktadır ve bu zafiyetin en yoğun görülen alanlarının başında karşı istihbarat faaliyetleri gelmektedir. Ek olarak, 1990'lı yıllara kadar MİT'in yöneticiliğini genellikle askerler yapmıştır ve böylelikle de bu yıllar itibarıyla ordunun istihbarat faaliyetlerine hâkim olduğu görülmüştür. Özellikle de Soğuk Savaş dönemi siyasi ve askeri dinamiklerinin geçerliliğini yitirdiği yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler

---

<sup>117</sup> Kenan KARATAŞ (2017), *Dünyanın Yörüngesini Değiştiren Güçler: İstihbarat Örgütleri*, En-Lades Kitap Yayıncılık, İstanbul, s. 380-381

ortamında başkanlığın karşı istihbarat kabiliyetlerini geliştirmesi ve faaliyet alanını genişletmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle de Kovid-19 döneminin tecrübesiyle, bu alanların başında ticari, ekonomi ve sağlık alanlarının geldiği söylenebilir ve politika etkinliğinin arttırılabilmesi açısından bütünleşmiş bir bilgi elde etme, üretim ve dağıtım ağının bulunması zorunluluk halini almıştır.

Teşkilat içindeki organizasyon yapısı uluslararası ilişkiler, iç ve dış politika ihtiyaçları doğrultusunda değişiklik göstermiş olmakla birlikte, burada üzerinde durulması gereken en önemli olan husus teşkilatın Türk istihbarat topluluğunun istihbarat yükününün büyük bir bölümünü kendi bünyesinde bulundurmasıdır. Mayıs 2017 itibariyle, 2937 sayılı kanunda yapılan değişiklikler içindeki üçüncü maddede görülebileceği gibi, Millî İstihbarat Teşkilâtı Başkanlığı teşkilat yapılanmasında altı adet başkanlık bulunmaktadır.<sup>118</sup> Bunlar sırasıyla Güvenlik Tahkikat Başkanlığı, İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı, Dış Operasyonlar Başkanlığı, Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı, Elektronik-Teknik İstihbarat Başkanlığı ve Sinyal İstihbaratı Başkanlığıdır. MİT Başkanlığının bünyesindeki başkanlıkların görev ve sorumlulukları şu şekilde sıralanmaktadır:<sup>119</sup>

- *İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı*: Birimin sorumluluğunun merkezinde karşı istihbarat faaliyetleri bulunmaktadır. Daha detaylı bir şekilde, kontr-espiyonaj (karşı-casusluk), yabancı istihbarat teşkilatları tarafından ülkenin kamu ve özel dinamiklerine yönelik casusluk faaliyetlerinin önlenmesi ve engellenmesi konuları birimin ilgi alanının içinde olduğunu söylemek mümkündür.
- *Dış Operasyonlar Başkanlığı*: Ülkenin güvenlik meselelerinden yurt içi ve yurt dışından gelebilecek tehditlere kadar birçok alanda stratejik operasyonlar düzenleyerek ülkenin milli güvenlik stratejileri çerçevesinde çalışmalarını yürütür. Ayrıca belirlenen stratejiler doğrultusunda örtülü operasyonlar yaparak karar alma mekanizmasının işlerliğini kuvvetlendirmek için zaruri önlemleri de alır. Bu

<sup>118</sup> T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI MEVZUAT BİLGİ SİSTEMİ (1983), *Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, E.T.14.12.2021.

<sup>119</sup> MİT BAŞKANLIĞI (2022), *MİT Başkanlığı Teşkilat Yapılanması*, <https://www.mit.gov.tr/teskilat.html>, E.T. 14.07.2022.

operasyonları yaparken uluslararası ilişkiler dinamiklerine ve Milli Güvenlik Stratejisine uyumlu bir şekilde politikalar üretir.

- *Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı*: Birimin sorumluluk alanlarının merkezinde terör örgütleri ve iç güvenlik konuları yer almaktadır. Başta terör örgütleri ve bunların türevi faaliyetler olmak üzere ülke güvenliğinin sağlanması amacıyla güvenlik istihbaratı toplamak ile görevlidir. Bu başkanlığın ana konusunu yurt içinden ve yurt dışından gelebilecek terörist faaliyetler oluşturmaktadır. Bundan dolayı bu başkanlığı terörizm ile ilişkilendirmek doğru olur.
- *Elektronik-Teknik İstihbarat Başkanlığı*: Ülke güvenliğine karşı yapılacak tehditler için önlemlerin alınması ve tehditlerin engellenmesi amacıyla dinleme, elektronik-tekniik takip ve görüntü istihbaratı (IMINT) üreterek tehditlerin savuşturulmasına yönelik faaliyetler ile görevlendirilmiştir. Ayrıca MİT'in bünyesinde bulunan bu başkanlığın diğer uzmanlık alanı ve görevlendirildiği alan kriptoloji çözümleridir.
- *Sinyal İstihbaratı Başkanlığı*: Ülkenin ihtiyaç duyduğu sinyal istihbaratını muhabere ve muhabere dışı sinyalleri kullanarak politikalar üretmekle yükümlüdür. Bundan dolayı başkanlık izlemeye aldığı bütün sinyalleri analiz eder ve elde edilen bilgileri gerekli değerlendirmeler ve çıkarımlarla birlikte ülke güvenliği açısından istihbarat tüketicilerinin kullanımına sunmaktadır.
- *Güvenlik Tahkikat Başkanlığı*: Ülkenin iç güvenliğinin sağlanması adına kamu kurum ve kuruluşları tarafından talep edilen arşiv ve güvenlik tahkikatından sorumlu birim olarak dikkat çekmektedir. İç güvenlik meselelerinin belirli bir boyutuna yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

Başkanlık içinde bulunan, yukarıda bahsedilen, alt başkanlıkların görev alanlarına göre sınıflandırmalarını şu şekilde yapmak mümkündür:

**Tablo 4: MİT Başkanlığı Görev Dağılımı**

| <b>Başkanlık</b>                               | <b>Görev Alanı</b>  |
|--|---|
| <b>İstihbarata Karşı Koyma Başkanlığı</b>      | Karşı istihbarat, kontra-espiyonaj ve yabancı istihbarat teşkilatların faaliyetlerine karşı koyma/engelleme |
| <b>Dış Operasyonlar Başkanlığı</b>             | Örtülü operasyonlar, yurt içi ve yurt dışından gelecek tehditlere karşı operasyonlar                        |
| <b>Güvenlik İstihbaratı Başkanlığı</b>         | Terörizm ve türevleri, ülke güvenliği amacıyla güvenlik istihbaratı   |
| <b>Elektronik-Teknik İstihbarat Başkanlığı</b> | Elektronik-tekniik takip ve görüntü istihbaratı   |
| <b>Sinyal İstihbaratı Başkanlığı</b>           | Sinyal istihbaratı ve muhabere dışı sinyal takipleri  |
| <b>Güvenlik Tahkikat Başkanlığı</b>            | Kamu kurum ve kuruluşlarının talep ettiği arşiv ve güvenlik araştırması                                     |

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere teşkilatın bünyesinde iç istihbarat, dış istihbarat ve teknik istihbarat faaliyetlerinin sürdürüldüğü görülmektedir. Böylesine bir istihbaratın yükünü bünyesinde barındırması nedeniyle, teşkilat istihbarat tüketicilerinin ihtiyaçlarının karşılanmasında merkezi bir rol üstlenmiş durumdadır. Teşkilatın en önemli istihbarat tüketicileri arasında Cumhurbaşkanı, Milli Güvenlik Kurumu ve konu ile ilgili bakanlıklar yer almaktadır. Son dönemde yapılan değişikliklerle birlikte MİT Başkanlığı'nın etki alanının genişlediğini söylemek mümkündür. Özellikle de Cumhurbaşkanlığı politikalarına ve Milli Güvenlik Kurulu toplantılarına katkısı düşünüldüğünde Başkanlığın karar alma mekanizmasında önemli bir unsur olduğu görülmektedir.

### **3.2.2. Bakanlıkların Bünyesindeki İstihbarat Birimleri**

Ülkenin istihbarat topluluğunun merkezinde MİT Başkanlığı bulunmakla birlikte kurumların görev alanlarına giren konular dâhilinde gerekli istihbarat bilgisi toplama işi yapılmaktadır. Bakanlıklar bünyesindeki istihbarat toplama faaliyetleri bakanlıkların ilgi ve görev alanına giren konular çerçevesinde şekillenmektedir. Bu istihbarat birimlerini şu şekilde tabloya aktarmak mümkündür:

**Tablo 5:** Bakanlıkların Bünyesindeki İstihbarat Birimleri

| <b>BAKANLIK</b>                   | <b>İSTİHBARAT BİRİMİ</b>  |
|-----------------------------------|---|
| <b>Millî Savunma Bakanlığı</b>    | Genel Kurmay İstihbarat Dairesi                                     |
|                                   | Kara Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Dairesi                      |
|                                   | Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Dairesi                     |
|                                   | Hava Kuvvetleri Komutanlığı İstihbarat Dairesi                      |
| <b>İçişleri Bakanlığı</b>         | Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi Başkanlığı               |
|                                   | Jandarma İstihbarat Başkanlığı                                      |
|                                   | Sahil Güvenlik İstihbarat Başkanlığı                                |
|                                   | Kaçakçılık, İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı |
| <b>Hazine ve Maliye Bakanlığı</b> | Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK)                               |
| <b>Ticaret Bakanlığı</b>          | Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü – İstihbarat Dairesi             |
| <b>Dışişleri Bakanlığı</b>        | Araştırma ve Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü                        |

MİT Başkanlığı dışındaki istihbarat birimlerinin temel odak noktaları teşkilatlanması altındaki kurumların istihbarat ihtiyaçlarını gidermektir. Örneğin, Millî Savunma Bakanlığı bünyesindeki kuvvet komutanlıklarında bulunan istihbarat birimleri askeri istihbarattan sorumlu iken İçişleri Bakanlığı bünyesindeki istihbarat birimlerinin kolluk istihbaratından, Ticaret Bakanlığı bünyesindeki istihbarat biriminin gümrük istihbaratından sorumlu olduğunu görmek mümkündür. Bunların içinde dış politika ile en çok haşır neşir olan birim Dışişleri Bakanlığına bağlı olan Araştırma ve Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğüdür. Ayrıca muhteviyatı gereği uluslararası ilişkiler ve diplomasi ile en çok ilişki bağı olan bu bakanlığın diğer ülkeler ile alakalı kültürel, sosyo-ekonomik, gelişmişlik seviyeleri hakkında geniş bir bilgi ağına sahip olması da istihbarat üretme katkısının büyük olduğunu işaret etmektedir.<sup>120</sup> Bunun yanında MASAK terör örgütlerinin finansmanı konusunda çalışmaları olduğundan terörizmin finans kaynaklarını belirleme ve bunlara karşı faaliyette bulunma noktasında ülke güvenliğine önemli katkılar sunmaktadır.<sup>121</sup> Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü içerisindeki İstihbarat Dairesi ise gümrük ile alakalı kaçakçılığın bütün süreçlerinde görevli birimdir. Başka bir deyişle, gümrük

<sup>120</sup> T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2022), *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa>, ET. 17.07.2022.

<sup>121</sup> MASAK (2022), *Görev ve Yetkiler*, <https://masak.hmb.gov.tr/gorev-ve-yetkiler>, ET. 17.07.2022.

bağlamında kaçakçılığın belirlenmesi, izlenmesi, tespit edilmesi ve soruşturulması aşamalarına birebir katılır.<sup>122</sup>

### 3.2.3. Türk İstihbarat Topluluğunda Koordinasyon ve Eşgüdüm

İstihbarat toplulukları, yenilenen uluslararası ilişkiler dinamikleri çerçevesinde giderek değerlendirilen politika yapım unsuru olarak görülmektedirler. Türk istihbarat topluluğuna bütüncül bir bakış açısıyla bakmak adına koordinasyon ve eşgüdüm mekanizmasının işlerliğine göz atmak gerekmektedir. Türk istihbarat topluluğu adına bu mekanizmanın faaliyetleri kurullar ve MİT Başkanlığı bazında teşkil edilmiştir. Bu kurulların en önemlileri olarak Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Milli İstihbarat Koordinasyon Kurulu (MİKK), Siber Güvenlik Kurulu ve Kaçakçılık İstihbarat Koordinasyon Kurulu kendini göstermektedir. Kurullar içerisinde MGK ve MİKK istihbaratın eşgüdümünün ve koordinasyonunun sağlanması bağlamında önemli mekanizmalardır. Bunun yanında MİT Başkanlığı'nın, istihbarat yükünün büyük bir kısmını bünyesinde bulundurması nedeniyle görev alanları itibarıyla iç-dış-teknik istihbarat konularında otomatik bir koordinasyon mekanizması da gelişmiştir. Bahsi geçen kurulların kendilerine özgü istihbarat fonksiyonu bulunmakla birlikte, MİT Başkanlığı'nın istihbarat koordinasyon ve eşgüdüm mekanizmasının istihbarat üretici ve tüketicileri bağlamında önemli bir görevi bulunmaktadır.

Devletler, güvenlik politikalarını içten ve dıştan gelen tehditlere karşı korumak için belli başlı tedbirler almaktadırlar ve güvenlik politikalarını belirli ölçütlere göre dizayn etmektedirler. Bu nedenden dolayı ülkenin güvenlik ile alakalı en üst düzey mensuplarını bir araya getiren MGK'nın gerek istihbarat anlamında gerekse de güvenlik ve dış politika anlamında çok önemli bir konumu bulunmaktadır. Kurulun merkezindeki ilgi alanını ise ulusal güvenlik, iç ve dış tehditler oluşturmaktadır.<sup>123</sup> MGK tarafından alınan kararlar hükümet için tavsiye karar niteliğindedir ve karar alma mekanizmasında büyük bir öneme işaret etmektedir. 2018 yılında 2937 sayılı kanunda yapılan değişiklikle birlikte kurulan MİKK, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanmaktadır ve kurulun sekretarya görevini MİT Başkanlığı yerine

<sup>122</sup> T.C. TİCARET BAKANLIĞI (2022), *Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürü*, <https://muhafaza.ticaret.gov.tr/gumruk-muhafaza/kacakcilik-ve-istihbarat-muduru>, E.T. 17.07.2022.

<sup>123</sup> MİLLİ GÜVENLİK KURULU SEKRETERLİĞİ (2022), *Hakkımızda*, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>, E.T. 16.07.2022.

getirmektedir.<sup>124</sup> Kurulun görevi ise bakanlıklar ve diğer kamu kurumlarının görev ve yetki alanındaki istihbarat konularında koordinasyonu sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Bunların yanında, siber güvenlik ile ilgili kamu kurum ve kuruluşların ihtiyaçları doğrultusunda plan, program ve politikaları belirlemek için oluşturulan Siber Güvenlik Kurulu<sup>125</sup> ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı kaçakçılık ile alakalı olarak istihbarat bilgi paylaşımının yapıldığı Kaçakçılık İstihbarat Koordinasyon Kurulu dikkat çekmektedir.<sup>126</sup> Bu iki koordinasyon kurulu istihbarat bağlamında dar alana hitap etmelerine rağmen istihbarat faaliyetleri bütüncül bir bakış açısıyla düşünüldüğünde Türk istihbarat topluluğu içerisinde istihbarat koordinasyon ve eşgüdümü için olumlu katkılarının olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

### 3.3. TÜRK İSTİHBARAT TOPLULUĞU ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Yirmi birinci yüzyılın siyasal argümanlarının başında uluslararası ilişkilerin çok kutuplu, çok boyutlu ve her an kabuk değiştirmeye müsait bir düzlem üzerinde hareket ettiği düşüncesi gelmektedir. Böyle bir uluslararası ilişkiler ortamının varlığı devletlerin birbiriyle olan ilişkilerinin boyutlarını ve konularını da genişletmiştir. Bu konu bağlamında, modern çağ, temel dinamiklerini kendinden önceki yüzyıllardan miras olarak alan ve tekrarlanan örnekler bağlamında oluşturduğu bir siyasal sistemin üzerinde hareket etmekle birlikte ticaret, piyasa, sermaye, endüstri gibi konuların uluslararası ilişkiler denklemine eklendiği bir örüntüyü sunmaktadır.<sup>127</sup> Bu bağlamda Türk istihbarat topluluğu da kullandığı araçlardan istihbarat teşkilatlanmasına kadar birçok konuda yeniden biçimlenme gereği duymuştur. Böyle bir ortamda istihbarat kurgusunun ve bilgi akışının önemine olan ihtiyaç günden güne artmaktadır ve bu ihtiyacın yirmi birinci yüzyılda oluşan yeni güvenlik anlayışının etrafında şekillendiğini de eklemek gerekir. Yeni güvenlik anlayışıyla şekillenmesi zorunlu olan Türk istihbarat sistemindeki değişimler, uluslararası ilişkiler etkinliğinin, dolayısıyla

<sup>124</sup> T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI MEVZUAT BİLGİ SİSTEMİ (1983), *Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, ET. 17.07.2022.

<sup>125</sup> BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE İLETİŞİM KURUMU (2022), *Siber Güvenlik Kurulu*, <https://www.btk.gov.tr/siber-guvenlik-kurulu>, ET. 17.07.2022.

<sup>126</sup> T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2022), *Misyon Vizyon Temel Değerler*, <https://www.icisleri.gov.tr/kihbi/misyon-vizyon-temel-degerler>, ET. 17.07.2022.

<sup>127</sup> Jean KACHIGA (2021), *The Rise of China and International Relations Theory*, Peter Lang, New York, s. 12

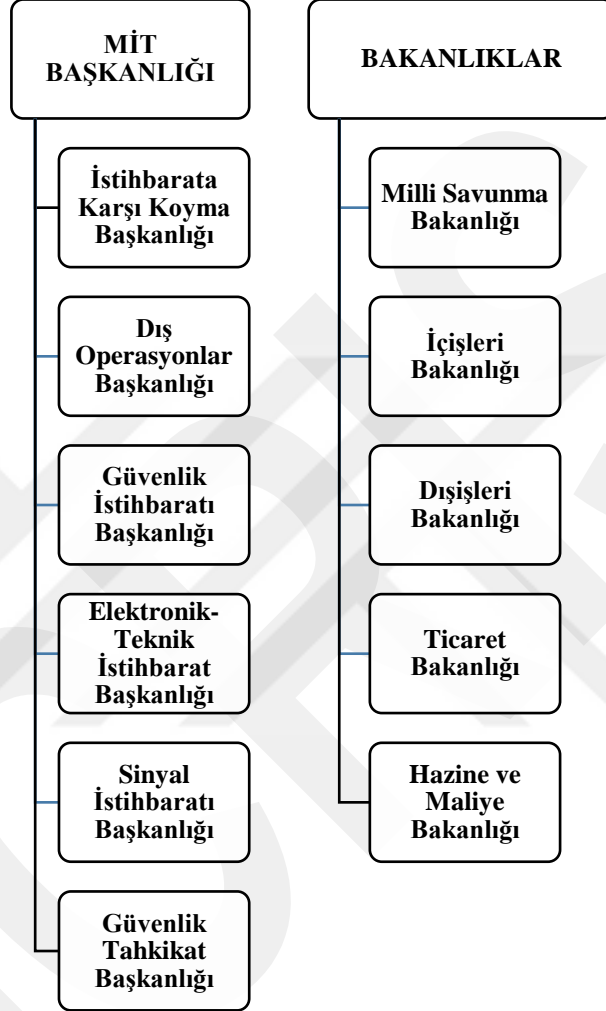
güvenlik etkinliğinin, kurulmasına yön verecek istihbarat teşkilatlanmasına dair düzenlemeler bağlamında kendini göstermiştir. Bugünün Türk istihbarat topluluğunun şekillenmesinde bu uluslararası ilişkilerin oluşturduğu yeni siyasal ortamın büyük bir etkisi bulunmaktadır. Bu aşamada, istihbarat topluluğunun değerlendirilmesi, teşkilatlanma yapısı, stratejik istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetlerini nasıl konumlandığı temelinde olacaktır.

Türk istihbarat topluluğunun teşkilatlanma yapısının temelinde istihbarat yükünün büyük bir bölümünün tek merkezden yönetilmesi argümanı bulunmaktadır. Bu argümanın en önemli özelliklerinin başında istihbarat gereksinimlerinin ve yükünün büyük çoğunluğunun tek bir teşkilat altında toplandığı yer alır. Türk istihbarat topluluğunun iki başlık altında incelenmesinin nedeni MİT Başkanlığı'nın istihbarat yükünün büyük bir kısmını elinde bulundurmasıdır. MİT Başkanlığı dışındaki istihbarat üreticilerine bakıldığında bakanlıkların bünyesinde yer alan ve teşkilatı altında bulunduğu kurumun ihtiyaçlarına göre istihbarat görevini yerine getiren birimlerin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Türk istihbarat topluluğu içerisinde MİT Başkanlığı, stratejik istihbarat ve karşı istihbarat kavramlarının bünyesinde toplamış ve aynı zamanda bunların koordinasyonundan da sorumlu olan kurum olarak dikkat çekmektedir. Böylesine bir yapı içinde teşkilatlanmış olan Türk istihbarat topluluğunun teşkilat şemasına hâkim olan modelin *dikey genişleme modeli* olduğu görülmektedir. Böylelikle, MİT Başkanlığı'nın iç istihbarat, dış istihbarat ve teknik istihbarat görevlerini tek elden kendisinin yürüttüğü görülmektedir ve bu durumun açıklanması adına dikey genişleme modeliyle karşılaşılmaktadır. Türk istihbarat teşkilatında uzmanlaşmanın içe doğru olduğu görülmektedir ve birimlerin bu şekilde MİT Başkanlığı altında teşkilatlandığı görülmüştür. İstihbarat koordinasyonu bağlamında ise, başkanlığın istihbarat yükününün çoğunluğunu bünyesinde bulundurmasından dolayı koordinasyon görevinin de olduğu söylenebilir. Türk istihbarat topluluğunun geçmişinden gelen bu teşkilatlanma şekli bugünün istihbarat faaliyetlerinin ve politika etkinliğinin en önemli paradigması olarak dikkat çeker. Daha açık bir ifade ile, Türkiye özelinde, istihbarat anlamında merkezde bulunan MİT Başkanlığı teşkilatının altında iç istihbarat, dış istihbarat ve teknik istihbarat birimleri yer almaktadır. Dikey genişleme modeli Türk istihbarat topluluğunun yapılanmasında belirgin bir şekilde görülmektedir. Daha önce

de tablolarda gösterildiği üzere, Şekil 3.1 dikey genişleme modelinin Türk istihbarat topluluğu bağlamında somutlandırılmasına yardımcı olmaktadır:

Şekil 2: Türk İstihbarat Topluluğunun Teşkilat Yapısı



Türk istihbarat topluluğunun teşkilatlanmasından anlaşılacağı üzere istihbarat olgusu bütüncül bir bakış ile ele alınmaktadır. Topluluk içinde dış istihbarat ve iç istihbarat faaliyetlerine aynı teşkilat bünyesindeki unsurlar tarafından bakılmakta olup istihbarat topluluğu görev alanı içindeki teknik ve askeri istihbarat ile alakalı unsurlara hem katkı verilmektedir hem de bünyesinde yer alan birimlerle onlardan yararlanılmaktadır. Daha açıklayıcı bir ifade ile, Türk istihbarat teşkilatlanma anlayışının merkezinde istihbarat faaliyetlerinin bütüncül bir mekanizma içinde ele alınması ve bu argüman doğrultusunda istihbarat politikalarının oluşturulduğu düşüncesi yer alır. Türk istihbarat topluluğunun en önemli özelliği olan, yukarıda da

belirtildiği gibi, dikey genişleme modeli bağlamında teşkilatlanması, stratejik istihbarat ve karşı istihbarat konularını aynı bünyede toplamış olması ile kendini göstermektedir. MİT Başkanlığı özelinde konuya bakıldığında, stratejik istihbarat ve karşı istihbarat unsurlarını, aynı teşkilat içinden çıkan ve yeknesaklığın sağlandığı bir istihbarat bakış açısıyla değerlendirmek mümkündür. MİT Başkanlığı'nın görev alanı içerisinde yer alan stratejik istihbarat faaliyetleri belli başlı unsurları içeren bir yapı içinde varlığını sürdürmektedir. Bu durum belirli noktalarda avantaj sağlamakla birlikte olumsuzluğa evrilebilecek sorunsalları da içerisinde barındırmaktadır.

Doğası gereği, belli başlı sorunsallar stratejik istihbaratın bünyesinde yer almaktadır. Bu sorunsalların en önemlilerini, stratejik istihbaratın sadece bir kurumun bünyesinde olması, istihbarat sorunlarına taktik ve operasyonel istihbarat yoluyla müdahale edilmesi ve sadece dış istihbaratın konusu bağlamında ele alınması şeklinde sıralamak mümkündür.<sup>128</sup> Bu sorunsalların merkezinde yer alan argüman ise stratejik istihbaratın belli başlı dönemlerde yapılması gerektiği yanlıgıdır. Stratejik istihbarat, istihbarat unsurları ve süreçleri içerisinde bilginin toplanması, analiz edilmesi ve değerlendirilmesi safhasına derinlemesine nüfuz ettiğinden dolayı sürekliliği olan bir faaliyet olarak görülmektedir.<sup>129</sup> Bu nedenle, stratejik istihbarat, sona ermeyen bir faaliyet olarak kendini gösterir ve daha önce de üzerinde durulduğu gibi, istihbarat kavramının ve görevinin kapsayıcı tarafına özellikle vurgu yapmaktadır. Dikey genişleme modelinin merkezinde yer alan argüman olan istihbarat unsurlarının belli bir merkezde toplanması gereği, stratejik istihbarat faaliyetlerinin MİT Başkanlığı bünyesinde toplanmasında etkili olmuştur ve böylelikle istihbarat unsurlarının yeknesaklığına işaret etmek mümkündür.

Karşı istihbarat kavramı ise daha çok iç istihbarat ile alakalı bir durum ihtiva etmektedir. Bu kavramı, istihbaratın politika yapım sürecinde etkinliğini arttırmak adına stratejik istihbaratın içinde değerlendirmek de mümkündür. Bu bağlamda, Türk istihbarat topluluğu dikey genişleme modeliyle teşkilatlandığından dolayı stratejik istihbarat ve karşı istihbaratın aynı çatı altında bulunması daha bütüncül bağlamda istihbarat politikalarının ve faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini sağlayabilmektedir. Bu teşkilatlanma şeklinin en önemli özelliği ise istihbarat çatısını oluşturan MİT

---

<sup>128</sup> Halil İbrahim KOCA 2019, agm. s. 2194-2196.

<sup>129</sup> J. Ransom CLARK (2007), *Intelligence and National Security A Reference Handbook*, Praeger Security International, Londra, s. 11

Başkanlığının ihtiyaç ve istihbarat arasındaki dengeyi kurma güdüsüdür. Bunun yanında tek çatı altında teşkilatlanma, uzmanlaşamama konusunu gündeme getirebilmekte ve bu durum ise hem stratejik istihbaratın hem de karşı istihbaratın faaliyetlerinde etkinliğin kazanılamamasına ilişkin eleştirilere sebep olmaktadır. Bu model bağlamında, uzmanlaşamama konusunun ele alınması istihbarat-politika etkinliğinin kazanılması bakımından değerlidir. Uzmanlaşamama sorununun giderilmesi adına dikey genişleme modeli şeklinde teşkilatlanmış istihbarat topluluklarının ana teşkilatının altında yer alan birimlerine teknolojik, personel ve sorumluluk yüklemelerinin/eklemelerinin yapılması önem arz etmektedir.

## BÖLÜM IV

### ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞU

Devletlerin istihbarat topluluklarının hem faaliyetlerinin hem de teşkilatlanmasının uluslararası ilişkiler ile olan zorunlu bağlantısı, politika etkinliğinin sağlanması bağlamında incelenebilmektedir. İstihbarat topluluğu küresel ilişkilerin ve siyasi ihtiyaçların optimum dengesinin sağlanması bağlamında yer alan bir çerçeve içinde kendini göstermektedir. Bu argümanın tezahürünü ABD istihbarat topluluğunun evriminde ve teşkilatlanmasında görmek mümkündür. ABD istihbarat topluluğunun hem teşkilatlanma yapısının hem de geçirdiği tarihsel evrimin politika yapım sürecine önemli etkileri olmuştur. ABD istihbarat topluluğu böylesine bir ilişkiler silsilesi içerisinde varlığını sürdürerek bugünkü görüntüsünü almıştır. ABD istihbarat topluluğunun görev tanımlamasına bakıldığında, ABD’li liderlerin ülkenin güvenliği konusundaki adımlarının olumlu olması adına dış istihbarat ve karşı istihbarat bilgilerinin toplanması, analiz edilmesi ve dağıtımının sağlanması doğrultusunda bir tanımlama bulunmaktadır ve istihbarat tüketicilerinin başında Başkan, politika yapımcılar, kanun koyucular ve ordu gelmektedir.<sup>130</sup> Başka bir söylem ile, istihbarat topluluğunun en önemli görevlerinin başında istihbarat ve siyasi ihtiyaçların örtüşmesinin sağlanması konusu ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, bütün istihbarat topluluklarında olduğu gibi, ABD istihbarat topluluğuna bakıldığında, siyasi çevrenin önemli bir değişken olduğu var sayılmaktadır. Bu çevre dahilinde geliştirilen ve üretilen politikalar anlamında, birbiriyle bağlantılı ve geçmişten daha yoğun bir şekilde ülkeyi tehdit eden unsurların oluşturduğu karmaşık ve belirsiz siyasi ortamda istihbarat topluluğunun kendini sürekli yenilediğinden bahsetmek mümkün olmaktadır.<sup>131</sup> ABD istihbarat topluluğunun şekillenmesinde rol oynayan en önemli

<sup>130</sup> US INTELLIGENCE COMMUNITY (2022), *Mission*, <https://www.intelligence.gov/mission#start>, E.T. 26.07.2022.

<sup>131</sup> DNI (2019), *The National Intelligence Strategy*, s. 4-5, [https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National\\_Intelligence\\_Strategy\\_2019.pdf](https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National_Intelligence_Strategy_2019.pdf), E.T. 18.12.2021.

argüman, istihbarat çıktısının taşımış olduğu önemin ve etkinin kamu bürokrasisi tarafından istihbarat hizmetine atfedilen misyon ile birebir ilişkili olmasıdır.<sup>132</sup> Daha açık bir ifadeyle, istihbarat ve politika yapıcıları arasındaki ilişkinin boyutları ABD istihbarat topluluğunun şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Böylesine bir durum bütün istihbarat topluluklarında görülebilecek durum olmakla birlikte, bu durumun varlığının hissedildiği en önemli istihbarat topluluklarının başında ABD istihbarat topluluğu gelmektedir. Ayrıca, ABD uluslararası siyasal sistemdeki rolü gereği istihbarat ile politika yapıcılarının ilişkisi çoğu zaman üst düzeyde seyretmiştir. ABD örneğinden yola çıkarak söylenebilir ki iyi bir şekilde kurgulanmış istihbarat, yürütme kademesindeki politika yapıcıların akılcı ve siyasal çevreye uygun politika yapması için bir omurga görevi görmektedir.<sup>133</sup>

ABD istihbarat topluluğu, bütün istihbarat topluluklarında görülebileceği gibi uluslararası ilişkiler alanındaki gelişmelerden etkilenmiştir. Bunun sonucunda ise belirli siyasi kırılmalar ve yapısal değişiklikler geçirmiştir. Bu siyasi kırılmaların başında II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte oluşan Soğuk Savaş ve 11 Eylül Saldırıları gelmektedir. 1945'ten önce Federal Araştırma Bürosu (*The Federal Bureau of Investigation, FBI*)'nin kilit rol oynadığı tek merkezden yürütülen istihbarat hizmetlerinin yerini Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte iç-dış istihbarat ayırımına gidilerek yeni bir teşkilatlanma şekli almıştır. 11 Eylül Saldırıları, ABD istihbarat topluluğunun bir başarısızlığı olarak görülmektedir ve istihbaratın koordine edilmesi adına Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (*Office of the Director of National Intelligence, DNI*) ofisi kurulmuştur. DNI sayesinde istihbarat topluluğunun bir bütün halinde düşünülmesi ve istihbarat bütünleşmesinin sağlanması amacının güdüldüğünü söylemek gerekir. 11 Eylül Saldırıları özellikle de karşı istihbarat ve istihbaratın koordinasyonu bağlamında bir yoksunluğun ortaya çıktığı kırılma olayı olarak görülebilir. ABD istihbarat topluluğu istihbarat faaliyetlerini aşağıdaki kurumlara ve kişilere 1947 yılında çıkarılan Ulusal Güvenlik Yasası (*The National Security Act of 1947*)'nda belirtildiği gibi sunmaktadır:<sup>134</sup>

<sup>132</sup> Ohad LESLAU (2010), "The Effect of Intelligence on the Decisionmaking Process", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, C: 23, S: 3, s. 428.

<sup>133</sup> Joe HARRIS (2014) "Intelligence and Policy Making for the 21st Century: A Case-study of the Benghazi Attacks and the Relationship Between Policy Makers and the Intelligence Community", *Small Wars Journal*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/intelligence-and-policy-making-for-the-21st-century>, ET. 01.09.2022.

<sup>134</sup> DNI (2012), *1947 National Security Act*, <https://www.dni.gov/index.php/ic-legal-reference-book/national-security-act-of-1947> ET. 01.09.2022.

- Başkan
- Ulusal Güvenlik Kongresi
- Yürütme Organı Üyeleri
- Genelkurmay Başkanı ve Üst Düzey Askeri Komutanlar
- Kongre

ABD istihbarat topluluğu değerlendirilirken öne çıkan konuların başında topluluğun tarihsel evriminde siyasi olaylar çerçevesinde değişimler gösterdiği ve istihbarat faaliyetlerine etkisi büyük olan iç-dış istihbarat bağlamında ayrılmış teşkilatlanma yapısı gelmektedir. Her iki konunun temelinde yer alan ana unsurun istihbarat ve politika arasındaki etkileşim olduğu görülebilmektedir. Bu etkileşimin sonuçlarını hem istihbarat başarılarında hem de istihbarat başarısızlıklarında görmek mümkündür. Böylelikle ABD istihbarat topluluğunun incelenmesinde tarihsel gelişim süreci ve teşkilatlanma yapısındaki istihbarat unsurları büyük bir yer kaplamaktadır.

#### 4.1. ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişmeler ile ABD istihbarat topluluğu arasında bir ilişki bulunmaktadır. İlk bakışta bu ilişki tek taraflı olarak görülse de bir etkileşimin de olduğu kolaylıkla söylenebilir. Uluslararası gelişmelerin ışığında ABD istihbarat topluluğunun şekillendiğini ve bugünkü teşkilatlanmasına kavuştuğunu vurgulamak mümkündür. II. Dünya Savaşı'na kadar sayı olarak da oldukça az olan istihbarat topluluğunun, Federal Araştırma Bürosu (*The Federal Bureau of Investigation, FBI*)'nin merkezde olduğu istihbarat faaliyetleri çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. FBI'nın yanında, II. Dünya Savaşı'na kadar, deniz istihbarat ve sahil güvenlik istihbaratı bağlamında istihbarat birimlerinin bulunduğunu da vurgulamak gerekir.<sup>135</sup> Her iki dünya savaşında da FBI'nın istihbarat faaliyetleriyle oluşturulan bir politika yapım süreci ve askeri birimlere katkı yapıldığı bir istihbarat çerçevesinden bahsetmek mümkündür. Özellikle de hem II. Dünya Savaşı esnasında oluşan hem de sonrasında oluşan siyasi atmosfer, ABD istihbarat topluluğunun kimyasında, teşkilatlanmasında ve politika-istihbarat etkinliğinin sağlanması bağlamında belli başlı değişikliklere sebep olmuştur. Bu değişikliğin temelinde ise topluluğu oluşturan unsurların ve kuruluşların belli bir merkezde buluşmasından

<sup>135</sup> US INTELLIGENCE COMMUNITY (2021), *History*, <https://www.intelligence.gov/mission#history>, 20.12.2021.

ziyade uzmanlık alanlarına göre ayrışması yer almaktadır. Dış istihbarata adanmış bir istihbarat biriminin teşkil edilmesi, değişikliğin başlangıç noktası olarak vurgulanabilir.

II. Dünya Savaşı'nın ABD istihbarat topluluğuna en önemli getirisi, istihbarat konusunda belirli alanlarda uzmanlaşmaya gidilmesi olmuştur. Bu uzmanlaşmaya gidilmesinin nedenlerinin başında ise FBI'nın yaşadığı istihbarat zafiyetleri, özellikle de karşı-casusluk faaliyetleri kapsamında yaşanan olumsuzluklar ve ABD istihbarat topluluğu üzerindeki İngiliz etkisi yer alır.<sup>136</sup> 1941 yılındaki bir dizi istihbarat operasyonlarındaki başarısızlıklar neticesinde Başkan Franklin Roosevelt'in ABD çıkarlarını dış operasyonlar bağlamında koruyacak ve dış istihbaratta koordinasyonu sağlayacak bir yapıya ihtiyaç duyulduğunu vurgulaması üzerine William Donovan (*Wild Bill*) çalışmaları neticesinde *Office of Strategic Services* (OSS) kurulmuştur. Bunun yanında savaş zamanındaki propaganda faaliyetlerini düzenlemek için US Office of War Information birimi kurulmuştur. Bu yapı sonrasında iç ve dış istihbaratın ayrılmasına doğru evrilecek bir teşkilatlanmaya gidilecektir. OSS, CIA'in kuruluşunda önemli bir yeri olan ABD Genel Kurmay Başkanlığı'na bağlı istihbarat birimi olarak görev yapmıştır. Aynı zamanda, OSS, ABD istihbarat topluluğunun bugünkü yapısını almasının bir başlangıcı olarak kendini göstermektedir. II. Dünya Savaşı'nda İngiliz istihbarat topluluğu ile ortaklaşa birçok faaliyet düzenlenmiştir ve *British Security Co-ordination* ilk OSS bünyesindeki casusların eğitiminde rol oynamıştır.<sup>137</sup> Bu ilişki ağının oluşmasında ve OSS'un kuruluşunda Donovan'ın büyük bir rolü bulunmaktadır. OSS istihbarat biriminin kurulması, ABD istihbarat topluluğu bünyesinde iç ve dış istihbarata adanmış istihbarat birimlerinin özerk biçimde oluşturulmasının yolu açılmıştır ve OSS'un kuruluşundaki en önemli motivasyonun ABD istihbaratındaki başarısızlıklar olduğu görülmektedir. OSS'un, ilk zamanlarında ABD istihbarat topluluğunun içerisinde askeri ve dış istihbarat koordinasyonunu üstlenmesinin en temel nedenlerinin arasında Pearl Harbor baskını gelir.<sup>138</sup> Pearl Harbor baskınının yaşanmasının en temel nedenlerinden bir tanesinin istihbarat başarısızlığı olarak düşünüldüğünden dolayı OSS'un kurulmasına karar verilmiştir.

---

<sup>136</sup> Rhodri JEFFREYS-JONES (2007), *The FBI: A History*, Yale University Press, New Haven, s. 107-108

<sup>137</sup> David LAUTERBORN (2011), *Interview With 'Wild Bill' Donovan Biographer Douglas Waller*, <https://www.historynet.com/interview-with-wild-bill-donovan-biographer-douglas-waller/?f>, ET. 27.07.2022).

<sup>138</sup> İhsan BOZKURT 2021, age. s. 867.

Böylelikle söylenebilir ki, istihbarat koordinasyonunun ve dış istihbarat bağlamında yaşanan aksaklıklar ve başarısızlıklar ABD istihbarat topluluğunda bir dizi değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu değişikliklerin genel yapısına bakıldığında askeri, bağımsız ve bakanlıklar bünyesindeki istihbarat birimlerinin kurulması çerçevesinde geliştiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, dış ilişkilere ve operasyonlara adanmış bir istihbarat birimi olan Merkezi İstihbarat Ajansı (*Central Intelligence Agency, CIA*) Kongre'nin onayı ile kurulmuştur. Bunun yanında, askeri, teknik ve sivil istihbarat bağlamında da birtakım düzenlemeler ve gelişmelerin de olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde *Department of State Bureau of Intelligence And Research* ve Savunma Bakanlığının bünyesinde *Twenty-First Air Force, National Security Agency (NSA), National Reconnaissance Office (NRO), Defense Intelligence Agency (DIA), US Army Intelligence and Security Command, Marine Corp Intelligence ve National Geospatial Intelligence Agency* sırasıyla kurulmuştur. Böylelikle, bugünkü ABD istihbaratının temelleri atılmıştır. Sırasıyla kurulan FBI, CIA, NSA ve DIA ABD istihbarat topluluğunun amiral istihbarat birimleri olarak istihbarat yapım sürecinde varlıklarını göstermektedirler. Çünkü, yukarıda bahsedilen istihbarat birimleri içinde ABD iç ve dış siyasetine etki etmesi bakımından ön plana çıkan istihbarat birimleri olan CIA, FBI, DIA NSA ve DNI ABD istihbaratının temelini oluşturur. İleride detaylarıyla üzerinde durulacak olan bu dört amiral istihbarat birimindeki uzmanlaşmalar sırasıyla iç, dış, teknik, askeri istihbaratı ve istihbaratın koordinasyonu olarak şekillenmiştir. ABD istihbarat topluluğunun bugünkü şeklini almasında Soğuk Savaş döneminde var olan uluslararası ilişkiler atmosferinin temelde bulunduğu istihbarat-politika etkinliğini sağlamaya yönelik gelişmeler yer almaktadır. Bu gelişmelerin temelinde ise teknolojik gelişmelerin istihbarat faaliyetleri ile bütünleştirilmesi argümanı yer alır.<sup>139</sup> Soğuk Savaş tecrübesinden elde edilen argümanların başında teknolojik gelişmelerin istihbarat çarkını oluşturan safhaların tümüne etki ettiği gelmektedir.

Diğer istihbarat birimleri de çeşitli bakanlıklar bünyesinde kurulmuştur ve bakanlıkların ihtiyaç duyduğu istihbarat bilgilerinin sunulmasını sağlamaktadır. ABD

---

<sup>139</sup> Shai BERNSTEIN (2018), "Interaction of Technology and Organization: Case Study of US Military COMINT in World War II", *İçinde, Technology and the Intelligence Community Challenges and Advances for the 21st Century*, Ed. Margaret E. Kosal, s. 17, Springer, İsviçre.

istihbarat topluluğunun tarihsel gelişimine bakıldığında teşkilat yapısının siyasi ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu istihbarat birimlerinin oluşum ve teşkilatlanma sürecinde en çok dikkat çeken argüman ise ABD istihbarat topluluğunun iç ve dış istihbarat şeklinde ayrılmasıdır. 11 Eylül Saldırıları sonrasında istihbarat koordinasyonunun sağlanması adına Ulusal İstihbarat Direktör Ofisi (*Office of the Director of National Intelligence, DNI*) kurulmuştur. Nihayetinde, bütün istihbarat topluluklarının yapılanmasında görülebileceği gibi, bu gelişmelerin merkezinde bulunan argümanın istihbarat çarkının olumlu işlemesi ve istihbarat-politika etkinliğinin kazanılması olduğunu söylemek mümkündür. ABD istihbarat topluluğu da bu argüman gereği belli başlı değişiklikler geçirerek bugünkü teşkilatlanma yapısını almıştır.

ABD istihbarat topluluğunun tarihsel gelişimine ve teşkilatlanmasına önemli etkileri olmuş olayların başında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve 11 Eylül Saldırıları gelmektedir. Bu olayların neden olduğu olaylar silsilesi sonucunda ABD istihbarat topluluğunda köklü değişimler olmuştur. Bu değişimler neticesinde oluşmuş istihbarat topluluğu teşkilatlanmasını üç ana dönemde incelemek mümkündür:<sup>140</sup>

- *Kuruluş Dönemi:* FBI'nın merkezde olduğu ve istihbarat yükünün büyük kısmının bünyesinde bulunduğu bir döneme işaret etmektedir. Bu dönemde FBI'nın yanında askeri istihbarat birimlerinin bulunduğu görülür. 1945'ten önce, her ne kadar OSS'un kuruluşu ile dış operasyonlara adanmış bir istihbarat biriminin varlığı söz konusu olsa da tam anlamıyla dış istihbarata adanmış bir istihbarat biriminin yokluğu söz konusudur. Bundan dolayı, kuruluş dönemi, 1945'e kadar olan dönemi kapsamaktadır.
- *Uzmanlaşma Dönemi:* OSS istihbarat biriminin kurulması uzmanlaşma döneminin bir işareti olarak görülebilmektedir. Bu dönemin başlangıç noktasını CIA'in Başkana bağlı dış istihbarata adanmış bir kurum olarak kurulması olarak göstermek mümkündür. Uzmanlaşma döneminde teknik istihbarattan sorumlu NSA, askeri istihbarattan sorumlu DIA kurulmuştur. FBI ise iç istihbarattan sorumlu bir istihbarat birimi olarak tekrar teşkilatlanmıştır. Dönem, ABD istihbarat topluluğunda yaşanan gelişmeler sonucunda bugünkü istihbarat teşkilatlanmasının temelini oluşturmuştur ve

---

<sup>140</sup> Mehmet ŞENCAN (2019), *İstihbarat ve Dış Politika İlişkisi: ABD İstihbarat Topluluğu İncelemesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 43

dönemin ABD istihbarat kültürünün oluşmasında büyük bir etkisinin olduğunu vurgulamak gerekmektedir. ABD istihbarat teşkilatlanmasının temellerinde Soğuk Savaş döneminde neredeyse her alanda SSCB ile olan mücadele politikası bulunmaktadır.

- *Modern Dönem:* Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte politika yapım sürecine etki eden unsurların değişmesiyle istihbarat ve politika bütünleşmesi büyük bir öneme sahip olmuştur. ABD istihbarat topluluğu içerisindeki koordinasyon eksikliği kendini 11 Eylül Saldırıları ile gösterir. 11 Eylül Saldırıları, istihbarat topluluğunun sistemik bir başarısızlığı olarak görülmüştür.<sup>141</sup> Böylelikle, istihbarat topluluğunda koordinasyonun ve eşgüdüm mekanizmasının işlerliğini sağlayacak olan DNI kurulmuştur. Modern dönemi, istihbarat topluluğunun uzmanlaşma döneminin sunmuş olduğu temel argümanlar çerçevesinde istihbarat çarkındaki unsurların bütünleşik düşünüldüğü bir dönem olarak düşünmek gerekmektedir.

#### 4.2. ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞU TEŞKİLATLANMASI

ABD istihbarat topluluğunun on sekiz tane paydaşı bulunmaktadır. Bunların iki tanesinin bağımsız olduğu ve diğerlerinin de çeşitli bakanlıkların bünyesinde faaliyetlerini yürüttüğü görülmektedir. Özellikle de Savunma Bakanlığı bünyesindeki istihbarat birimleri istihbaratın önemli bir yükünü çekmektedir ve bunların hemen hemen hepsi askeri istihbarat bağlamında faaliyet göstermektedir. Savunma Bakanlığı bünyesinde yer alan NSA istihbarat teşkilatı özellikle de teknik istihbarat konusunda sorumlu olan birimdir. ABD istihbarat topluluğunun istihbarat yükünün sivil, askeri ve bağımsız kuruluşlar bünyesinde paylaşıldığını söylemek gerekir. Bu bilgilerin ışığında ABD istihbarat topluluğu dört ana başlık altında incelenebilmektedir ve bu dört temel istihbarat çeşidinin farklı birimler bünyesinde paylaşıldığı görülür:

- Dış İstihbarat
- Askeri ve Teknik İstihbarat
- İç istihbarat
- Koordinasyon ve Eşgüdüm

---

<sup>141</sup> Douglas GARTHOFF (2005), *Directors of Central Intelligence as Leaders of the U.S. Intelligence Community 1946–2005*, The Center for the Study of Intelligence, Washington, s. 273.

ABD istihbarat topluluğunun teşkilatlanmasındaki istihbarat faaliyetlerinden sorumlu birimlerin iç-dış-askeri olarak uzmanlık alanlarına göre şekillenmiştir. ABD istihbarat topluluğu, teşkilatlanma bağlamında olmasa bile, istihbarat algısı bakımından yabancı ülkelerde genel kabul görmüş istihbarat algısından ayrılmaktadır.<sup>142</sup> Bu ayrımın temelinde yatan düşüncenin istihbarat topluluğunun Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu uluslararası sistemindeki mücadele tecrübesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Böylesine bir durumun en önemli sebeplerinin arasında ise ABD'nin teknolojik gelişmeleri, siyasi tarihsel sürecin her döneminde üst düzeyde kullanması gelmektedir. İstihbarat topluluğunun sınıflandırılmasını yukarıdaki gibi yapmakla birlikte ulusal istihbarat, savunma istihbaratı, askeri faaliyet istihbaratı ve bakanlıkların ihtiyaçları bağlamında oluşturulan istihbarat olarak da yapılabilir. Bunun yanında, 11 Eylül saldırılarındaki istihbarat zafiyetinin sonucunda ortaya çıkan bir kurum olan DNI, ABD istihbarat topluluğunun koordinasyonundan ve istihbarat bilgisinin tek elde toplanmasından Başkanlık makamına karşı sorumlu bir çatı teşkilatıdır. Başkana karşı sorumlu olan diğer istihbarat birimi CIA'in dış istihbarattan ve dış operasyonlardan sorumlu olduğu bir görev alanı vardır. ABD istihbarat topluluğu uluslararası politika ihtiyacına göre şekillenmiş istihbarat topluluğu hüviyetindedir.

ABD istihbarat topluluğundaki iç-dış istihbarat ayrımının istihbarat faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi sürecinde önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Ayrıca, topluluğun istihbarat algısına ve politika yapım sürecine birebir etkisinin olması nedeniyle, bu ayrım fonksiyonel işlevselliğe sahiptir. Kısaca bahsetmek gerekirse, 1981 yılında Başkan Ronald Reagan tarafından çıkarılan 12333 sayılı Başkanlık Kararnamesi (*Executive Order, EO*) ve bu karara ek olarak 2003, 2004 ve 2008 yılında çıkarılan 13284, 13355 ve 13470 sayılı kararlar FBI ve CIA'in görev ve faaliyet alanına işaret etmektedir.<sup>143</sup> Bu çıkarılan kararnamelerin en önemli özelliği ise istihbarat topluluğundaki iç-dış istihbarat ayrımını belirginleştirmesidir. Böylelikle CIA'in FBI'in görev ve faaliyet alanında olan konulara girişinin önü kesilmiştir. Bu kararlar neticesinde, CIA'i dış istihbarata adanmış bir istihbarat birimi olarak görmek

---

<sup>142</sup> Jeffrey T. RICHELSON (2016), *The US Intelligence Community*, 7. Baskı, Westview Press, Philadelphia, s. 25.

<sup>143</sup> FEDERAL REGISTER (2008), *Further Amendments to Executive Order 12333*, United States Intelligence Activities, <https://www.federalregister.gov/documents/2008/08/04/E8-17940/further-amendments-to-executive-order-12333-united-states-intelligence-activities>, ET. 21.11.2021.

mümkünken FBI'ı ise iç istihbarata adanmış bir istihbarat birimi olarak görmek mümkündür. ABD istihbarat topluluğu iç ve dış istihbarata adanmış istihbarat birimlerinin farklı olduğu teşkilatlanma modeline verilecek örneklerin başında gelmektedir.

ABD istihbarat topluluğunun teşkilatlanma yapısına bakıldığında, istihbarat birimlerinin fonksiyonel bir şekilde istihbarat yükünü paylaştığı bir teşkilatlanma yapısında olduğu görülür. Bu teşkilatlanma yapısı iç istihbarat, dış istihbarat, askeri istihbarat, teknik istihbarat ve bakanlıkların ilgi ve yetki alanına göre ayrılan sivil istihbarat şeklinde oluşmaktadır. Bu teşkilatlanma şeklinin çatısında ise Başkan'a bağlı olarak kurulan istihbarat topluluğunun koordinasyon ve eşgüdümünü sağlayacak bir ofis bulunmaktadır. ABD istihbarat topluluğunun istihbarat paydaşları arasında fonksiyonel bir ayrımın varlığı bağlamında istihbarat paydaşları aşağıdaki tablodaki gibi sınıflanmaktadır:

**Tablo 6: ABD İstihbarat Topluluğu Birimleri<sup>144</sup>**

| <b>İSTİHBARAT ÇEŞİDİ</b>                                   | <b>İSTİHBARAT BİRİMİ</b>  |
|--|---|
| <b>Koordinasyon ve Eşgüdüm</b>                             | Office of the Director of National Intelligence (DNI)                                 |
| <b>Dış İstihbarat</b>                                      | Central Intelligence Agency (CIA)   |
| <b>Askeri ve Teknik İstihbarat<br/>(Savunma Bakanlığı)</b> | Defense Intelligence Agency (DIA)   |
|  | National Security Agency (NSA)  |
|  | National Geospatial-Intelligence Agency (NGA)   |
|  | National Reconnaissance Office (NRO)  |
|  | Army Intelligence   |
|  | Navy Intelligence   |
|  | Marine Corps Intelligence   |
|  | Air Force Intelligence  |
| Space Force Intelligence                                   |   |
| <b>İç İstihbarat</b>                                       | Federal Bureau of Investigation (FBI) (Adalet Bakanlığı)                              |
| <b>Sivil İstihbarat<br/>(Bakanlıklar Bünyesinde)</b>       | Office of Intelligence and Counter-Intelligence (Enerji Bakanlığı)                    |
|  | Office of Intelligence and Analysis (İç Güvenlik Bakanlığı)                           |
|  | U.S. Coast Guard Intelligence (İç Güvenlik Bakanlığı)                                 |
|  | Drug Enforcement Agency's Office of National Security Intelligence (Adalet Bakanlığı) |
|  | Bureau of Intelligence and Research (Dışişleri Bakanlığı)                             |
|  | Office of Intelligence and Analysis (Hazine Bakanlığı)                                |

#### **4.2.1. Dış İstihbarat: Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA)**

Önceden değinildiği gibi, CIA, II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde kurulmuş ve dış istihbarata adanmış bir istihbarat birimidir. CIA'in kurulmasındaki İngiliz etkisinin ABD istihbarat topluluğunun gelişmesinde ve evriminde büyük bir rol oynadığından bahsetmek gerekir. 1940 yılı itibarıyla Başkan Roosevelt'in bir tür kulağı gibi olan İngiliz istihbarat topluluğunun ABD politikalarındaki etkisi, ABD istihbarat hizmetlerindeki teşkilatlanma bağlamında yapılan değişimlerin birincil nedeni olarak görülmektedir.<sup>145</sup> Bu ilişkinin somut örneklerini OSS'un kuruluş aşamasında ve II. Dünya Savaşı süresince yapılan istihbarat paylaşımında da görmek mümkündür. Özellikle de II. Dünya Savaşı esnasındaki casusluk ve istihbarat faaliyetleri ABD ve İngiltere arasındaki özel ilişkinin (*special relationship*) bir

<sup>144</sup> DNI (2021), *Members of the IC*, <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, ET. 21.12.2021.

<sup>145</sup> Liam O'BRIEN (2014), *Anglo-American Intelligence Relations 1910-1945: How Spy-fiction, Friendships, Bureaucracy and Espionage Moulded the 'Special Relationship'*, University of Essex Department of History, s. 7.

göstergesi olarak kabul edilebilir. Bunun yanında, İngiltere ve ABD arasındaki özel ilişkinin tarihi on yedinci yüzyıla kadar dayandırılabilir ama belirgin bir şekilde Kore Savaşı'nda, Körfez Savaşı'nda, Irak'a Özgürlük Operasyonu'nda bu ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür.<sup>146</sup> Böylesine bir ilişkiler silsilesinin CIA'in kuruluşunda büyük bir etkisinin olduğunun da vurgulanması ABD istihbarat topluluğunun geçirmiş olduğu teşkilatlanma serüveninin dinamiklerini anlamak açısından değerlidir. Ek olarak, CIA'in kuruluşunda bir motivasyon kaynağı olarak SSCB'nin istihbarat topluluğunun merkezinde yer alan KGB'nin ABD'ye karşı giriştiği istihbarat faaliyetleri dikkate değer bir etkiye sahiptir.<sup>147</sup> Bu bilgiler ile birlikte, CIA'in, kuruluşundan itibaren Başkan'a bağlı bir kuruluş olmasından dolayı politika yapım sürecinde, ilk kurulduğu günden itibaren özellikle uluslararası ilişkileri kapsayan politikalarda, büyük bir etkisi olmuştur.<sup>148</sup> CIA, yabancı unsurlardan casusluk yoluyla istihbarat toplamaya odaklanmış bir teşkilat olarak dikkat çeker. ABD istihbarat topluluğunun en değerli paydaşı olarak görülebilir. Her ne kadar 2004 yılında dönemin Başkanı George W. Bush'un, *Defense HUMINT Service* gibi bazı casusluk görevlerini bünyesinden alma niyeti olsa da CIA, bütün casusluk faaliyetlerinin, özellikle insan istihbaratı (HUMINT), koordinasyonundan sorumludur ve kısa-orta-uzun vadeli istihbarat politikalarının merkezinde yer alır.<sup>149</sup> Bunun yanında CIA, karşı istihbarat faaliyetlerini de FBI ile birlikte yapmaktadır.<sup>150</sup>

Zegart, CIA'in kuruluş aşamasından bahsederken, hükümet tarafından kurulan bütün kuruluşlara faaliyete geçtiklerinden itibaren eşit imkanlar sağlamadığını ve bu eşitsizlikten dolayı politika yapım sürecine müdahil olma anlamında her kurumun etkisinin farklı olduğunu söyler; fakat, CIA'in hem imkanları hem de politika yapım sürecine etki etmesi açısından en üst seviyede etkiye sahip olan bir kurum olarak faaliyetlerini sürdürdüğünün de vurgusunu yapmaktadır.<sup>151</sup> CIA'in kuruluşunun temelinde ise ulusal güvenlik ve ulusal çıkarların kesişmesi argümanı yatmaktadır.

---

<sup>146</sup> US EMBASSY AND CONSULATES IN THE UNITED KINGDOM (2022), *History of the Special Relationship*, <https://uk.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/>, ET. 07.08.2022.

<sup>147</sup> Celina BLEDOWSKA ve Jonathan BLOCH (1987), *KGB-CIA Intelligence and Counterintelligence Operations*, Bison Books, New York, s. 15

<sup>148</sup> Trevor BARNES (1981), "The Secret Cold War: The C.I.A. and American Foreign Policy in Europe, 1946-1956", *The Historical Journal*, C: 24, S: 2, Cambridge, s. 399.

<sup>149</sup> Michael A. TURNER 2006, age. s. 22

<sup>150</sup> age. s. 23

<sup>151</sup> Amy B. ZEGART (1999), *The Evolution of the CIA, JCS, and NSC*, Stanford University Press, Stanford, s. 12.

Başkan Roosevelt'in ölümünün ardından ABD Başkanı olan Harry Truman Başkanlık makamının bünyesinde yer alan Stratejik Hizmetler Dairesi (*The Office of Strategic Services, OSS*)'ni yeniden bir teşkilatlanmaya sokmak yerine benzer fakat daha geniş çapta bir istihbarat hizmeti sunacak CIA'ı kurma yolunu tercih etmiştir.<sup>152</sup> Soğuk Savaş döneminde önemli bir politika üretim aracı olarak kullanılan CIA, gizli operasyonlardan ve kapalı kaynak/insan istihbaratından propagandaya kadar birçok faaliyette bulunmuştur.<sup>153</sup> Bu istihbarat birimi, kendisini kanun uygulayıcısı olan bir kurum olarak göstermez, fakat kendisine istihbarat topluluğunun bünyesinde bulunan karşı istihbarattan terörle mücadeleye kadar birçok görev alanı tanımlamaktadır.<sup>154</sup>

CIA'in teşkilat bünyesinde bulunan birimleri 5 başlık altında incelenebilmektedir. Kuruluş, Analiz Direktörlüğü, Operasyonlar Direktörlüğü, Bilim ve Teknoloji Direktörlüğü, Dijital Yenilik Direktörlüğü ve Destek Direktörlüğü olarak teşkilatlanmıştır.<sup>155</sup> İstihbarat Direktörlüğü olarak da bilinen Analiz Direktörlüğü operasyonlar, kapalı kaynak istihbaratı ve açık kaynak istihbaratı yoluyla elde edilen bilgilerin istihbarat bilgisi haline dönüştürülmesi konusunda faaliyetlerini sürdürmektedir. En önemli özelliklerinden bir tanesini de Başkana bire bir etki edebilecek olan "Başkan'ın Günlük Özeti (*the President's Daily Brief*)" ne doğrudan katkı sunmasıdır.<sup>156</sup> Direktörlüğün içinde Analitik Metodolojist, Hedefleme Analisti, Ekonomik Analist ve Askeri Analist gibi unvanlar bulunmaktadır. Operasyon Müdürlüğü, insan/kapalı kaynak istihbaratı tarafından elde edilen istihbaratın toplanmasını yönetir ve gerekirse tehlikeli ve karmaşık koşullar altında, Başkanın talimatı doğrultusunda gizli faaliyetlerde bulunurlar.<sup>157</sup> Bunun yanında dış istihbarat misyonunun teknik ve mühendislik unsurlarıyla desteklenmesi görevini üstlenen Bilim ve Teknoloji Direktörlüğü, dijital çağın getirileriyle ilgili önemli istihbarat hizmetinin sergilendiği Dijital Yenilik Direktörlüğü ve kurumun güvenlik, tedarik, finans ve tıbbi hizmetler gibi ihtiyaçlarını üstlenen Destek Direktörlüğü diğer alt birimler olarak kendini göstermektedir. Yukarıdaki bilgilerin doğrultusunda ABD istihbarat

<sup>152</sup> Sinan KIYANÇ (2020), "ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) Arşiv Belgelerine Göre Ege Sorunu", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 22, S: 1, s. 14.

<sup>153</sup> Tim WEINER (2007), *Legacy Of Ashes: The History Of The CIA*, Doubleday, Newyork, s. 95-96

<sup>154</sup> CIA (2021), *What We Do*, <https://www.cia.gov/about/>, ET. 21.12.2021.

<sup>155</sup> CIA (2021), *About CIA: Organization*, <https://www.cia.gov/about/organization/> E.T. 21 Aralık 2021.

<sup>156</sup> CIA (2022), *About CIA: Organization*, <https://www.cia.gov/about/organization/> E.T. 10 Ağustos 2022.

<sup>157</sup> CIA (2022), *About CIA: Organization*, <https://www.cia.gov/about/organization/> E.T. 10 Ağustos 2022.

topluluğunun önemli bir istihbarat paydaşı olarak görülen CIA, politika yapım sürecinin önemli bir figürü olarak kendini göstermektedir.

#### 4.2.2. İç İstihbarat: Federal Soruşturma Bürosu (FBI)

ABD istihbarat topluluğunun iç istihbaratından sorumlu olan hem kolluk hem de istihbarat birimidir. Daha önce de belirtildiği gibi, CIA'in kuruluşuna kadar istihbarat yükünün büyük çoğunluğunu üstlenmiş bir kurum olarak dikkat çekmektedir. Kolluk gücünün olmasının yanında, FBI, ABD istihbarat topluluğunun bir üyesi olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Aynı zamanda istihbarat topluluğunun bir çatı organizasyonu olan DNI'e istihbarat çalışmaları hakkında bildirim yapmaktadır. İlgi alanlarını iç istihbarat ve iç güvenlik olarak sıralamak mümkündür. FBI'nın hem teşkilatlanmasında hem de görev alanlarının belirlenmesinde II. Dünya Savaşı ve 11 Eylül Saldırıları önemli etkiye sahiptir. Öncelikle II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte ABD istihbarat topluluğunun en köklü kırılması yaşanmıştır ve CIA kurularak FBI iç istihbarat ile görevlendirilmiştir. Böylelikle, ABD istihbarat topluluğunun iç ve dış istihbarata adanmış kurumların farklı olması bağlamında ayrılmasının ilk adımı atılmıştır. 11 Eylül Saldırıları, dönemin FBI direktörü Robert Mueller'in dile getirdiği gibi, yirmi birinci yüzyıl dinamiklerine uyum sağlamak ve daha olumlu bir faaliyet alanı oluşturmak adına belirleyici bir kırılma oluşturmuştur.<sup>158</sup> FBI ve CIA arasındaki görev bağlamındaki farklılığı ortaya koyan 12333 sayılı karara ek olarak çıkarılan kararlar, ABD istihbaratının şekillenmesini ve teşkilatındaki etkinliğin yörüngesini belirleyen kararlar olarak kendini göstermektedir ki bu kararlar daha önce vurgulanmıştır.

FBI'nın teşkilatlanma yapısına bakıldığında diğer istihbarat birimlerin bünyesindeki alt birimlere benzer başlıklar görülmektedir. Ulusal Güvenlik, Kriminal-Siber-Müdahale ve Hizmetler, İstihbarat, Bilim ve Teknoloji, Bilgi ve Teknoloji ve İnsan Kaynakları şubelerinden oluşmaktadır.<sup>159</sup> Şubelerin görev dağılımının temelinde iç istihbaratı oluşturan konuların olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle de Ulusal Güvenlik Şubesi'nin içerdiği faaliyet konularına bakıldığında karşı istihbarat, terörizm ile mücadele, terörist izleme, kitle imha silahları gibi konuların ön plana çıktığı

<sup>158</sup> FBI (2008), *The FBI A Centennial History 1908-2008*, U.S. Department of Justice Federal Bureau of Investigation, s. 100

<sup>159</sup> FBI (2021), *Leadership and Structure*, <https://www.fbi.gov/about/leadership-and-structure>, ET. 23.12.2021.

görülmektedir.<sup>160</sup> 11 Eylül Saldırıları'ndan dolayı özellikle de FBI'nın zaafının olduğu konular çok fazla dillendirilmiş olsa bile FBI'nın elindeki yetkileri güçlendirmek adına *The Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act (Patriot Act)* başlıkla çıkarılan yasa Başkan Bush tarafından onaylanmıştır. Ayrıca bu yasa, *The Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA)*'in içinde derlenen FBI'nın önceki görevlendirmelerini tekrar ele almaktadır ve buradaki unsurları ya FBI'nın yetkilerini genişletmek ya da FBI'a ek yetkiler vermek suretiyle yeniden düzenlemiştir.<sup>161</sup>

Daha eskiye dönük olarak bir alakalı husus belirtmek gerekirse, 1939'a kadar, ABD istihbarat topluluğunun genel yapısı, iç istihbarat ve suç istihbaratı odaklı bir çerçeve içerisinde varlığını sürdürmüştür ve bu çerçeve içinde Scarface, Babyface ve J. Dillinger gibi sorumlu olduğu kişiler bazındaki tehditlerin muhteviyat değiştirerek saldırgan faşist, militarist ve devrim ihraç eden diktatörlere doğru kayması belli başlı değişikliklere de sebep olmuştur.<sup>162</sup> Hem II. Dünya Savaşı'nın hem de Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla birlikte, 1939-1953 döneminde, FBI'nın yetersiz olduğu güdüsüyle öncelikle OSS kurulması ve ardından CIA'in kurulması ABD istihbarat topluluğu içinde bulunan FBI'nın yeniden şekillenmesinin önünü açmıştır. Bu durumun aynı zamanda ABD istihbarat topluluğunun iç-dış istihbarat olarak ayrılması bağlamında bir milat niteliğindeki gelişmeleri içermesi bakımından önemli bir yeri bulunmaktadır.

#### **4.2.3. Askeri İstihbarat ve Sivil İstihbarat**

ABD askeri istihbarat teşkilatlanması dokuz istihbarat biriminden oluşmaktadır. Askeri istihbaratın merkezinde iki ana birimden bahsetmek mümkündür: DIA ve NSA. Bu iki birim, askeri istihbarat için gerekli olan desteğin ana gövdesini oluşturmaktadır. DIA'nın en belirgin özelliği, NATO üyesi ülkelere sağladığı askeri istihbarat ile diğer ülkelerin oluşturdukları istihbarat politikalarını etkileyebilmesidir. Çöl Fırtınası Operasyonu (*Operation Desert Storm*) ve Irak'a Özgürlük Operasyonu (*Operation Enduring Freedom*) gibi birçok askeri operasyonda

<sup>160</sup> FBI (2021), *Leadership and Structure*, <https://www.fbi.gov/about/leadership-and-structure> ET. 23.12.2021.

<sup>161</sup> Rhodri JEFFREYS-JONES 2007, age. s. 233

<sup>162</sup> US DEPARTMENT OF JUSTICE (2008), *The FBI A Centennial History 1908-2008*, US Government Printing Office, Washington, s. 32

başrolde yer almıştır.<sup>163</sup> NSA'nin kuruluş aşamasında etkili olan olay, Başkan Truman'ın CIA'den gelen sinyal istihbaratı raporlarının yetersiz olduğunu düşünmesidir ve böylelikle 1952 yılında NSA Savunma Bakanlığı'na bağlı bir istihbarat teşkilatı olarak kurulmuştur.<sup>164</sup> NSA, CIA gibi ABD'nin Soğuk Savaş döneminde ulusal güvenlik teorisi/düşüncesi kapsamında kurulan bir kuruluş olarak dikkat çekmektedir. NSA, teknik istihbaratın istihbarat topluluğu bünyesinde önem kazanmasında ve Küba Füze Krizi'nde de görüldüğü üzere belirli kazanımların elde edilmesi bağlamında başrol üstelenebilmektedir.<sup>165</sup> NSA, sadece askeri istihbarat ile alakalı teknik istihbaratın sağlanması sorumluluğunu bünyesinde bulundurmaz; bunun yanında istihbarat topluluğunun ihtiyaç duyduğu istihbarat ihtiyacını da karşılamaya yönelik, özellikle de sinyal istihbaratı konusu ile ilgili, faaliyetlerde bulunmaktadır.<sup>166</sup> Askeri istihbaratın tek elde toplanmasını garanti eden ve askeri görev alanlarının yetkisini elinde bulunduran unsurlardan bir tanesi olan ABD Genelkurmay Başkanlığı (*Joint Chiefs of Staff, JCS*), askeri istihbaratın Başkana ve Ulusal Güvenlik Konseyi'ne iletilmesinden sorumludur. Askeri istihbarat birimlerinin iç ve dış istihbarat unsurları dışında teşkilatlandığı ve bu teşkilatlanmanın Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde yer aldığı görülür. Fakat bu ayrı kurumlar altında teşkilatlanmanın varlığı, ABD istihbarat topluluğunda koordinasyon eksikliğine de sebep olmuş görülmektedir. Bunun en önemli örneklerinin başında 11 Eylül Saldırıları saymak mümkündür; bu saldırılar ulusal güvenlik politikalarını derinden etkilemiştir.<sup>167</sup> Askeri istihbaratın bütünleşik ele alınmasında DIA'nın önemli bir rolü bulunmaktadır.

Sivil istihbarat, çeşitli bakanlıkların bünyesindeki istihbarat birimlerinden oluşmaktadır. Bu istihbarat çeşidi daha çok iç istihbarata destek vermek ile alakalı konuları içermekle birlikte dış istihbaratın da konusu olabilecek bir konu yelpazesine sahiptir. Örneğin, Enerji ve Dışişleri Bakanlıklarının bünyesindeki istihbarat birimleri daha çok dış istihbarat ile alakalı olmakla birlikte özellikle de Enerji Bakanlığı'nın

<sup>163</sup> DIA (2021), *Organizasyon*, <https://www.dia.mil/About/#History>, ET. 23.12.2021.

<sup>164</sup> Amy B. ZEGART 1999, age. s. 192.

<sup>165</sup> NSA (1962), *NSA and the Cuban Missile Crises*, Center for Cryptologic History, Maryland, s. 3 [https://www.nsa.gov/portals/75/documents/about/cryptologic-heritage/historical-figures-publications/publications/coldwar/cuban\\_missile\\_crisis.pdf](https://www.nsa.gov/portals/75/documents/about/cryptologic-heritage/historical-figures-publications/publications/coldwar/cuban_missile_crisis.pdf), ET. 31.08. 2022.

<sup>166</sup> NSA (2022), *Collecting & Analyzing Our Adversaries' Moves*, <https://www.nsa.gov/Signals-Intelligence/> ET. 31.08.2022.

<sup>167</sup> Sean POWER, Calder WALTON VE Michael MINER (2021), *Report- 9/11: Intelligence and National Security Twenty Years Later*, Harvard Kennedy School BELFER Center for Science and International Affairs, <https://www.belfercenter.org/publication/report-911-intelligence-and-national-security-twenty-years-later>, ET. 14.08.2022.

istihbarat birimi iç istihbarata da etki edebilen bir konu derinliğine sahiptir. Ayrıca Hazine, İç Güvenlik ve Adalet Bakanlıkları bünyesindeki sivil istihbarat birimleri iç istihbarata destek sağlayabilecek bir teşkilatlanma ve görev çerçevesi içinde faaliyetlerini icra etmektedir.<sup>168</sup>

#### 4.2.4. Koordinasyon ve Eşgüdüm: Ulusal İstihbarat Direktörlüğü (DNI)

Karar alma mekanizmasında önemli bir yeri olan DNI, istihbarat topluluğu bünyesindeki faaliyetlerin eşgüdümünden ve koordinasyonundan sorumludur. DNI, CIA'in istihbarat topluluğunun teşkilatlanması içerisinde Başkan'a bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. 11 Eylül Saldırıları sonucunda gündeme gelen istihbarat topluluğundaki eşgüdüm ihtiyacı sonucunda *National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*, daha çok *9/11 Commission* olarak da bilinir, tarafından yayınlanan raporda dile getirilerek DNI'in temelleri atılmış bulunmaktadır.<sup>169</sup> İkiz kulelere yapılan saldırılar ABD'nin sadece güvenlik politikalarında derin etkilere sahip olmamıştır; bunun yanında istihbarat topluluğu gibi karar alma mekanizmasında üretilecek ve uygulanacak politikaların kaynağı olan birçok yapıyı da uzun dönemli ve stratejik bağlamda etkilemiştir.<sup>170</sup> Böylelikle, ABD politikalarının kırılma noktalarından biri olan olayın istihbarat topluluğundaki unsurları da önemli derecede etkilediği kolaylıkla söylenebilir.

Aynı zamanda 11 Eylül Saldırıları ABD istihbarat topluluğunun iki zayıf yönünün belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu zayıf yönlerin en önemlisi ABD istihbarat topluluğunun bütüncül bir şekilde hareket edememesidir ve diğeri ise istihbarat topluluğu içerisindeki unsurların karşı terör operasyonlarına dair planlanmış bir mekanizmalarının olmamasıdır.<sup>171</sup> Buradaki en önemli eksikliğin koordinasyon ve eşgüdüm mekanizmasının ve çatı organizasyonun olmaması çerçevesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, ABD istihbarat topluluğundaki DNI gibi koordinasyon ve eşgüdümü sağlayacak kurumun eksikliği her türlü istihbarat operasyonlarının ve politikalarının etkilenmesine sebep olmuştur.

<sup>168</sup> US INTELLIGENCE COMMUNITY (2022), *How The IC Works*, <https://www.intelligence.gov/how-the-ic-works>, ET. 24.08.2022.

<sup>169</sup> DNI (2021), *Who We Are: History*, <https://www.dni.gov/index.php/who-we-are/history>, ET. 26.12.2021.

<sup>170</sup> Erik J. DAHL (2013), *Intelligence and Surprise Attack Failure and Success from Pearl Harbor to 9/11 and Beyond*, Georgetown University Press, Washington, s. 129

<sup>171</sup> Gordon Nathaniel LEDERMAN (2005), "Restructuring the Intelligence Community", *İçinde, The Future of American Intelligence*, Ed. Peter Berkowitz, s. 65, Hoover Institution Press, Stanford.

Böylelikle söylenebilir ki, DNI'nin kurulmasındaki itici faktörlerin başında istihbarat topluluğu bünyesindeki bütünleşik hareket etme eksikliği gelmektedir.

2005 yılında dönemin Başkanı Bush'un John Negroponte'u birimin başına atmasıyla, birim faaliyetlerine tam anlamıyla başlamıştır. Birim içinde iki adet alt direktörlük ve üç adet görev merkezi bulunmaktadır. Alt direktörlüklerin Görev Entegrasyonu (*Mission Integration*) ve Politika ve Kabiliyetler (*Policy and Capabilities*) olarak teşkilatlandığı ve görev merkezlerinin ise Ulusal Karşı-Proliferasyon Merkezi (*National Counterproliferation Center*), Ulusal Karşı İstihbarat ve Güvenlik Merkezi (*National Counterintelligence and Security Center*) ve Ulusal Terörle Mücadele Merkezi (*National Counterterrorism Center*) olarak görev bazında birimlere ayrıldığı görülmektedir.<sup>172</sup> Çatı organizasyon olması sebebiyle, birim teşkilatlarının şekillenmesi, istihbaratın eşgüdüm ve koordinasyon tarafının istihbarat topluluğu içinde performans bağlamında hesap verilebilirlik ve bütünleşik analiz yapabilme argümanlarını ön plana çıkarmıştır.<sup>173</sup> DNI, bir çatı organizasyon olmakla birlikte istihbarat politikalarına ve operasyonlarına bütünleşik bakabilme kabiliyetinin kazanılması açısından ABD istihbarat topluluğu adına önemli bir istihbarat kuruluşudur.

### 4.3. ABD İSTİHBARAT TOPLULUĞU ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

Bu altyapı üzerine, ABD istihbarat topluluğunu beş ana başlık altında incelemek mümkündür. Bu başlıklar dile getirilirken ABD istihbaratının teşkilatlanmasında görevsel bir ayrışmanın olduğunu belirtmek gerekir. Dış istihbarat, iç istihbarat, askeri istihbarat, teknik istihbarat ve koordinasyon-eşgüdüm şeklinde ABD istihbarat topluluğunun incelenmesi mümkündür. ABD istihbarat topluluğundaki istihbarat yükünün topluluk bünyesinde teşkilatların uzmanlık alanlarına göre paylaşıldığı görülmektedir. İstihbarat topluluklarındaki görevsel tanımların farklı kurumlar nezdinde icra ediliyor olması ve istihbarat topluluğu içinde iç-dış-askeri istihbarat bağlamında bir ayrımın olması ABD istihbarat topluluğunun teşkilatlanma şeklinin fonksiyonel görev dağılımı ilkesiyle oluştuğuna vurgu

<sup>172</sup> DNI (2021), *Who We Are*, Organization, <https://www.dni.gov/index.php/who-we-are/organizations>, ET. 26.12.2021.

<sup>173</sup> Charles STIMSON ve Mary HABECK (2016), *Reforming Intelligence: A Proposal for Reorganizing the Intelligence Community and Improving Analysis*, The Heritage Foundation, <https://www.heritage.org/defense/report/reforming-intelligence-proposal-reorganizing-the-intelligence-community-and> ET. 13.08.2022.

yapmaktadır. Bu ilkenin temelinde yer aldığı *yatay genişleme modeli* ABD istihbarat topluluğunun teşkilatlanmasına sirayet etmiştir. Bu model gereği, yukarıdaki bilgilerin ışığında, iç istihbarattan sorumlu birimin FBI, dış istihbarattan sorumlu birimin CIA, askeri istihbarattan sorumlu birimin DIA ve teknik istihbarat görevinin önemli bir kısmının NSA tarafından istihbarat sorumluluğunun paylaşıldığı görülmektedir. Bunlara ek olarak da DNI, istihbarat topluluğunun koordinasyonundan ve eşgüdümünden sorumlu çatı teşkilat olarak ABD istihbarat topluluğunun paydaşlarından bir tanesidir.

İstihbarat teşkilatlanma modelinin temelinde, uzmanlaşma eğilimi yatmaktadır. Fonksiyonel görev dağılımı ilkesiyle birimlere ayrılmış olan istihbarat topluluğundaki paydaşların sorumluluk anlamında özerkliğinden bahsedilebilir. Uzmanlaşma eğiliminin temel motivasyonu istihbaratın iç ve dış istihbarat olarak ayrılması olarak görülür. Böylelikle, ABD istihbarat topluluğu dışı doğru bir uzmanlaşma temelinde teşkilatlanmıştır ve uzmanlık alanına göre farklı kurumların bünyesinde bulunan istihbarat birimleri mevcuttur. ABD istihbarat topluluğunda bu uzmanlaşma eğiliminin ise yasalar ile korunduğu görülmektedir ki, 12333 ve bu yasaya ek düzenlemeler bu ayrımın yapılmasına yasal bir temel oluşturmaktadır. Bunun yanında, ABD istihbarat topluluğu içerisinde, özellikle de dış ilişkiler ile ilgili olduğundan dolayı CIA ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında FBI, DIA ve NSA ABD istihbarat topluluğu içinde önemli istihbarat paydaşlarıdır. Uzmanlaşma eğiliminin merkezinde istihbarat ve politika arasındaki etkinliğin sağlanması adına Soğuk Savaş dönemindeki arayış bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte değişen uluslararası ilişkiler ortamından dolayı tekrar bir arayışa gidildiği görülmektedir. Buradaki ana argüman ise değişen küresel siyasetin istihbarata etki etmesidir. Powers, bu durumu Soğuk Savaş sonrasında Afganistan bölgesine CIA unsurlarının kolayca casuslarını göndererek yerel dili ve kültürü öğrenme ve kavrama açısından başarısız kaldığını vurgular ve bu durumun göstergelerinin başında ABD elçiliklerinin bombalanmasını somut neden olarak göstermektedir.<sup>174</sup> Böylelikle ABD istihbarat topluluğunda bir değişimin yaşandığı görülebilir. Bu değişimin ilk adımı ise 11 Eylül Saldırıları ile yaşanan gelişmeler sonunda DNI'nin kurulması şeklinde gerçekleşmiştir. İstihbarat topluluklarının sürekli bir değişim içinde olmasının

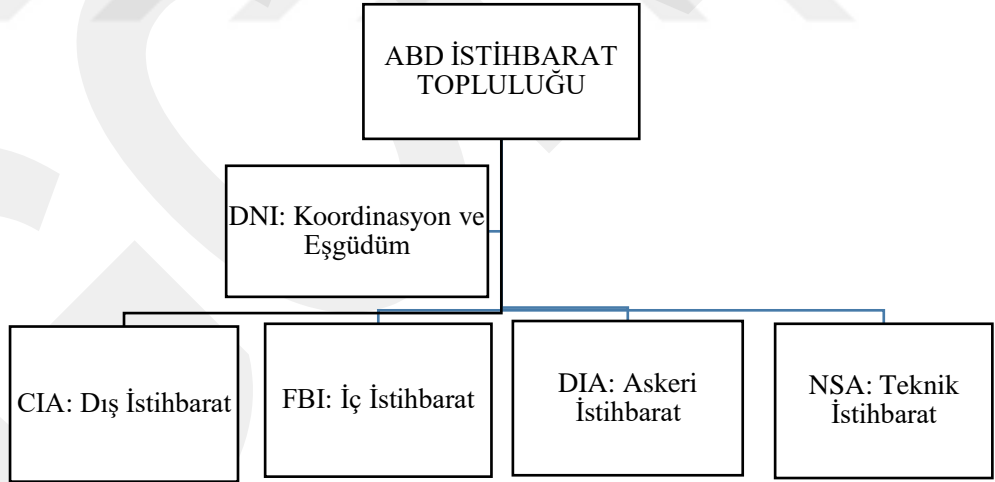
---

<sup>174</sup> Thomas POWERS (2004), *Intelligence Wars: American Secret History from Hitler to al-Qaeda*, Gözden Geçirilmiş Baskı, New York Review Books, New York, s. 395-396

nedenlerinin başında her an kabuk değiştirmeye müsait olan uluslararası ilişkiler gelmektedir ve ABD istihbarat topluluğundaki son zamanlardaki değişim motivasyonunun bu temel üzerinde şekillendiğini söylemek mümkündür.

Yukarıdaki bilgilerin ışığında, sonuç olarak, ABD istihbarat topluluğu içerisinde yer alan birimlerin fonksiyonel görev dağılımı ilkesinin temelde olduğu yatay genişleme modelini temel alarak teşkilatlanması, belirli anlamlarda zorluklar içermesine rağmen uzmanlaşma adına olumlu anlamda istihbarat yükünün paylaşıldığı bir görünüm sergilemektedir. İstihbarat toplama ve en nihayetinde istihbarat bilgisi haline dönüştürme işlemi bağlamında, ABD istihbarat topluluğunun içerisinde CIA, FBI, DIA, NSA, diğer askeri istihbarat paydaşları ve sivil istihbarat birimleri bulunmaktadır. ABD istihbarat topluluğunun şekillenmesinin temel motivasyonu olan yatay genişleme modelinin somutlandırılması adına Şekil 4.2 önemlidir:

**Şekil 3:** ABD İstihbarat Topluluğunun Teşkilatlanma Yapısı



ABD istihbarat topluluğu, yukarıda da görüldüğü üzere iç-dış-teknik-askeri istihbarat bağlamında istihbarat yükünü belirli birimler vasıtasıyla paylaşmaktadır. Topluluğun teşkilat yapısında sırasıyla CIA, FBI, DIA, NSA ve DNI, uzmanlık alanlarına göre, fonksiyonel görev dağılımı ilkesiyle, görev bağlamında ayrıldığı ve

görev bazında özerkleştiği görülmektedir. ABD istihbarat topluluğunun bünyesindeki bütün istihbarat teşkilatları uzmanlık alanları gereği kendilerine verilen istihbarat sorumluluklarını yerine getirmekle görevlendirilmiştir. Ek olarak, askeri istihbarat yükü Savunma Bakanlığı bünyesinde bulunmaktadır ve askeri istihbaratın en önemli teşkilatı olarak DIA dikkat çekmektedir. Teknik istihbarat bağlamında NSA'nın istihbarat yükünü üstlendiği görülür. DNI'nin ise birbirinden görev olarak ayrılmış istihbarat teşkilatları bünyesinde bulunan faaliyetlerin bütün olarak ele alınması görevi bulunmaktadır. Fakat bu teşkilatlarla arasında ast-üst ilişkisinin olduğu söylenemez. Bunun yanında, teknolojik gelişmelerin istihbarat topluluklarının organizasyon yapılarına etkileri olmuştur ve teşkilatların istihbarat faaliyetlerini yerine getirmek adına istihbarat ve teknoloji bütünleşmesi zorunlu bir hal almıştır. Bunların en akılda kalan örneklerini CIA ve FBI'nın bünyelerinde kurulmuş olan siber meselelerle ilgilenen *the Directorate of Digital Innovation* (CIA bünyesinde) ve *Criminal, Cyber, Response, and Services Branch* (FBI bünyesinde) birimleri akla gelmektedir.<sup>175</sup> ABD istihbarat topluluğunun bütün paydaşlarını görev alanları bağlamında hem stratejik hem de karşı istihbarat bağlamında incelemek mümkündür.

Stratejik istihbarattaki istihbarat faaliyetlerini bütüncül olarak ele alma amacı bağlamında 2005 yılında faaliyetlerine başlayan DNI'nin topluluk bünyesine eklenmesi önemli bir gelişme olarak kendini göstermektedir. Her ne kadar stratejik istihbarat konusunda sadece dış istihbarata odaklanma yanılığının varlığı söz konusu olsa dahi, Kent'in de dile getirdiği gibi stratejik istihbarat iç ve dış faktörlerin birleşiminden oluşan çoğunlukla dış istihbarat bağlamında değerlendirilmektedir ve coğrafya, asker, ekonomi, siyaset, toplum, ahlak, teknoloji kavramlarıyla birebir ilişki halindedir.<sup>176</sup> Böylelikle, ABD istihbarat topluluğu adına, DNI gibi bir teşkilatın oluşturulması stratejik istihbarat bağlamında olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Bu sayede, istihbarat politikalarının, operasyonlarının ve politika yapım sürecine katılımın bütüncül ele alınması sağlanmıştır.

Karşı istihbarat konusunda birebir yetkili olan kurumun ise FBI olduğu görülmektedir. FBI, ABD istihbarat topluluğu içinde çok köklü bir kurum olma özelliğine sahip olması ve iki dünya savaşında istihbarat faaliyetlerinde rol oynaması

---

<sup>175</sup> Ahmet ATEŞ (2020), "Current Challenges And Trends In Intelligence", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, C: 9, S: 1, s. 189.

<sup>176</sup> Sherman KENT 1965, age. s. 32-38.

dolayısıyla istihbarat topluluğunun önemli bir üyesidir. Örneğin, 11 Eylül Saldırıları'nın sonrasındaki dönem itibarıyla teröre karşı mücadele konusundaki FBI'nın araştırmalarının ve faaliyetlerinin karar alıcıların politikalarında etkili olduğu da söylenebilir.<sup>177</sup> Karşı istihbarat FBI bünyesinde yer alan istihbarat faaliyeti olmakla birlikte stratejik istihbaratın kapsayıcı özelliği sayesinde CIA bünyesinde de karşı istihbarat faaliyetlerine yer verildiği görülmektedir.<sup>178</sup> ABD istihbaratının en önemli özelliği iç ve dış istihbarat olarak ayrılmasıdır ve bu ayrılmanın temelinde bulunan ve teşkilatlanma şeklini oluşturan argüman ise fonksiyonel görev dağılımı ilkesiyle oluşmuş yatay genişleme modelidir. Bunun yanında, ABD istihbarat topluluğunun her bir paydaşının üstlendiği faaliyetlere birebir etkisi olan olguların başında fonksiyonel görev dağılımı modeline bağlı olarak eşgüdüm ve koordinasyon mekanizmasının kurulmuş olması gelmektedir. Çünkü dış istihbarata adanmış ayrı bir istihbarat teşkilatının varlığına dayanan bu teşkilatlanma modelinde, istihbarat çarkının olumlu işlemesi bağlamında, eşgüdüm ve koordinasyon mekanizmaları hayati bir role sahiptir. Eşgüdüm ve koordinasyon mekanizmaları, bu model dahilinde teşkilatlanan bütün istihbarat topluluklarında görüldüğü üzere istihbarat topluluklarının ana faaliyet alanı olan stratejik istihbarat ve karşı istihbarat unsurlarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını sağlamaktadır.

---

<sup>177</sup> Thomas H. KEAN ve H. Lee HAMILTON (2004), *The 9/11 Commission Report*, <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>, E.T. 24.12. 2021.

<sup>178</sup> CIA (2021), *What We Do*, <https://www.cia.gov/about/>, E.T. 24.12.2021.

## BÖLÜM V

### TÜRK VE ABD İSTİHBARAT TOPLULUKLARININ PROPAGANDA VE İSTİHBARAT TEMELİNDE KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkileri Soğuk Savaş döneminden daha farklı bir görünüme sahiptir. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu dünya düzeninde Batı bloğu ve Doğu bloğu ayrımı uluslararası ilişkiler politikalarının temelini oluşturmuştur. Bu kamplaşmanın baş aktörleri ise ABD ve SSCB'dir. Hem ABD hem de Türk istihbarat topluluğunun tarihsel evrimi bahsedilen uluslararası ilişkiler ortamının da merkezde olduğu bir seyir izlemiştir. Fakat, her iki devletin uluslararası ortamdaki siyasi konumları gereğince farklı hikayelere sahiptir. Böylelikle, mezkûr durum devletlerin siyasi, ekonomik ve askeri alandaki faaliyetlerine yansımakla birlikte istihbarat alanında da derin etkilerini göstermiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte istihbarat faaliyetlerini tekrar biçimlendiren ABD'nin girişimlerinin değerlendirilmesi önemlidir ve bunun yanında CIA, NSA ve DIA gibi istihbarat birimlerini faaliyete geçirerek Soğuk Savaş döneminde politika etkinliğini sağlamak ABD'nin birincil amacı olmuştur. Daha açık bir ifade ile, ABD'nin savaş sonrası istihbarat hamlelerini anlamak için ABD'nin istihbarat kapasitesindeki yetersizlik nedeniyle William J. Donovan'ın sorumluluğunda kurulmuş olan *Office of the Coordinator of Information* (OCI) önemli bir basamak olarak görülmektedir.<sup>179</sup> Böylelikle hem OCI hem de OSS'un kurulumuyla birlikte ABD istihbarat topluluğunun değişimi başlamıştır. Bu değişim hamlelerinin değişik bir görüntüsünü Türk istihbaratında görmek mümkündür ve topluluğun bu anlamdaki en önemli değişikliği ise, yukarıda bahsedildiği gibi, 1965 yılında yapılan değişikliktir. 1965 yılındaki istihbarat ile alakalı kanun ile MİT kurulmuştur ve karşı istihbarat, espionaj/casusluk gibi unsurlarla dönemin siyasi ihtiyacı gereğince donatılmaya

---

<sup>179</sup> Brent DURBIN (2017), *The CIA and the Politics of US Intelligence Reform*, Cambridge University Press, Cambridge, s. 55

çalışılmıştır. Fakat, bütün istihbarat topluluklarında olduğu gibi ABD ve Türk istihbarat toplulukları bütüncül bir tarihsel bakış açısıyla irdelenmesi gerekmektedir ve istihbarat topluluklarının evrim sürecindeki siyasi eğilimler ve motivasyonlar istihbarat gelişim sürecinin analizi açısından önemli girdiler sunabilmektedir.

Soğuk Savaş'ın bitimine kadar CIA'in en önemli görevi casusları kullanarak Sovyet sırlarını ele geçirmek olmuştur ki CIA'in örtülü operasyonları ve propaganda faaliyetleri ABD'nin Soğuk Savaş argümanlarının başında gelmektedir.<sup>180</sup> Öte yandan, Türk istihbarat topluluğunun Soğuk Savaş'taki durumu ise müttefikler ile iş birliğini merkeze alan bir istihbarat oluşumu ve üretimi olarak kendini göstermektedir. ABD için uluslararası ilişkiler politikalarının Soğuk Savaş'tan farklı izlenim almasındaki politika uygulamalarında karmaşık ve çok boyutlu uluslararası ilişkiler düzenine kendini adapte etme zorunluluğu büyük bir etkiye sahipken Türkiye bağlamında 1960'lar ve 1970'lerden farklı olarak strateji planlaması ve müttefiklerle ilişkiler bağlamında Varşova Paktı'ndan sonra oluşan siyasi çerçeveden çok daha farklı uluslararası ilişkiler çerçevesinin olduğu kolaylıkla söylenebilmektedir.<sup>181</sup> Böylesine bir yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler ortamıyla doğrudan bağlantılı bir disiplin olan istihbaratın siyasetten ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Özellikle de çok boyutlu uluslararası ilişkilerin istihbarat topluluklarının faaliyet alanlarında ve teşkilatlanmalarında belli başlı değişikliklere sebep olduğunu görülmüştür. Bu değişiklikler hem Türk hem de ABD istihbarat topluluklarının tarihsel serüveninde görülmektedir.

## 5.1. İSTİHBARAT TOPLULUKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Türk ve ABD istihbarat topluluklarının gelişim ve teşkilatlanma süreçleri, farklı şekillerde kendini göstermiş süreçlerdir. Her iki istihbarat topluluğunun değişimlerinin merkezinde yer alan en önemli saiklerin başında uluslararası politika ve istihbarat arasındaki etkinliğin sağlanması gelir. Politika etkinliğinin sağlanması aşamasında toplulukların istihbarat algıları ile şekillenmiş istihbarat topluluklarının girişimleri büyük rol oynamaktadır. Bahse konu süreçlerin farklı olmasının en temel nedenlerinin başında her iki ülkenin uluslararası ilişkiler ortamını etkileme ve ortamından etkilenme katsayılarının farklı olması gelmektedir. Etkileme ve etkilenme

---

<sup>180</sup> Tim WEINER 2007, age. s. 98

<sup>181</sup> William HALE 2013, age. s. 104

katsayıları ise devletlerin uluslararası ilişkilerdeki yapacakları girişimlerin ve istihbarat politikalarının temelini oluşturmaktadır. ABD ve Türkiye bağlamında, böylesine bir siyasal örüntü dahilinde ülkelerin istihbarat topluluklarının genel yapısı, iç-dış operasyon etkinliği ve tehdit algısı büyük önem arz etmektedir.

İki istihbarat topluluğunun karşılaştırılması noktasında iki ana argüman ile karşılaşılır. Bunlardan bir tanesi istihbarat topluluklarının teşkilatlanmasındaki temel alınan ilkelerdir ki bu durum istihbarat topluluğunun istihbarat üretimine ve çeşitlerine bakış açısını yansıtmaktadır. Diğer argüman ise istihbarat topluluklarının reformlarına ve değişim sürecine etki etmiş eğilimler ve siyasal kırılmalardır. Hem Türk istihbarat topluluğundaki hem de ABD istihbarat topluluğundaki gelişmeler ve değişimler uluslararası ilişkilerden bağımsız/otonom ilerlememektedir. Yukarıda da vurgulandığı gibi, her iki istihbarat topluluğu Soğuk Savaş'ın başlamasından ve bitişinden etkilenmiş görünmektedir. İki argüman temelinde karşılaştırmaya girişildiğinde farklılıkların ortaya konulması, iki istihbarat teşkilatının propaganda olgusuna bakış açısını ve istihbarat ile bütünleşmesine dair belli başlı sonuçları sunacaktır. Fakat bundan önce, istihbarat topluluklarının şekillenmesindeki siyasal kırılmalara ve eğilimlere değinmek gerekmektedir.

### **5.1.1. İstihbarat Topluluklarının Şekillenmesindeki Eğilimler ve Siyasi Kırılmalar**

Her iki istihbarat topluluğunun evrim sürecinde benzer siyasal olayların ve süreçlerin bulunduğu görülmekle birlikte farklı eğilimlerin ve dinamiklerin varlığından da bahsetmek mümkündür. Bu eğilimlerin merkezinde yer alan unsurların başında II. Dünya Savaşı ile başlayan ve iki kutuplu şekilde ilerleyen uluslararası ilişkiler sistemi yer almaktadır. Bu sistemin oluşturduğu siyasal atmosfer ile birlikte ülkelerin yaşamış olduğu tecrübelerin farklı olduğu görülmektedir ki bunun en önemli sebepleri arasında ülkelerin uluslararası ilişkiler ortamından etkilenme ve bu ortamı etkileme katsayıları büyük bir rol oynamaktadır. İstihbarat topluluklarının şekillenmesindeki eğilimlere ve siyasal kırılmalara, bu bağlamda bakmak gerekir.

#### **5.1.1.1. ABD İstihbarat Topluluğunda Eğilimler ve Siyasi Kırılmalar**

ABD istihbarat topluluğunun tecrübe etmiş olduğu siyasal kırılmaların temelinde öncelikle II. Dünya Savaşı'nın bitişiyile oluşan Soğuk Savaş dönemi ve 11

Eylül saldırıları yer almaktadır. ABD istihbarat topluluğu her iki dünya savaşında da FBI'nın istihbarat yükünün büyük bölümünü bünyesinde topladığı ve istihbarat yükünün paylaşılmadığı bir istihbarat topluluğu ile faaliyet göstermiştir. Özellikle de II. Dünya Savaşı'ndaki istihbarat başarısızlıkları ve İngiliz istihbarat topluluğuna mecbur kalma hali ABD istihbarat topluluğunun bir değişim geçirmesinin ana sebebi olarak görünmektedir.<sup>182</sup> SSCB ile girilen etki alanı yarışının ve kurumsallaşmış İngiliz istihbaratının etkisi bu temelin eğilimlerini oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte ABD istihbarat topluluğunun değişim sürecindeki ilk büyük adımlar da atılmaya başlanmıştır.

Yirminci yüzyıl, uluslararası sistemler bağlamında hem çok kutuplu hem de iki kutuplu sistemi bünyesinde barındırmaktadır. John Mearsheimer, Westphalia Barışı ile başlayan 1648 ve II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılları arasındaki uluslararası sistemi çok kutuplu ve II. Dünya Savaşı'nın bitiminden SSCB'nin dağılmasına kadarki zaman dilimini ise iki kutuplu olarak tanımlamaktadır.<sup>183</sup> Uluslararası sistemlerin doğrudan uluslararası ilişkiler ortamına etki ettiği düşünülürse istihbarat algısının bu değişimler bağlamında evrim geçirdiği kolaylıkla söylenebilir. ABD istihbarat topluluğu bu siyasal değişimlerin merkezde olduğu tecrübeler yaşamıştır. Böylelikle, ABD istihbaratının şekillenmesinde rol oynayan siyasi kırılmalar içinde II. Dünya Savaşı'nın bitişi ve Varşova Paktı sonrasındaki küresel ilişkilerin önemli bir yeri vardır. Kronolojik olarak Soğuk Savaş çerçevesinde siyasi ilişkilerin doğuşuna bakıldığında, 1949 yılında NATO'nun kurulması, 1950'de Sovyetler Birliği ve Çin arasında Dostluk Anlaşması'nın imzalanması, 1954'te Paris'te Batılı dışişleri bakanlarının Batı Almanya'yı NATO üyeliği için davet etmesi, 9 Mayıs 1955'te Batı Almanya'nın NATO'ya katılması ve bundan sadece beş gün sonra Varşova Paktı'nın bir sene önce Moskova'da toplanan ve aralarında Doğu Almanya'nın da bulunduğu sekiz komünist ülke tarafından imzalanması ile karşılaşılmaktadır. Bu siyasal gelişmeler ve olaylar silsilesi, Soğuk Savaş döneminin siyasal ve ekonomik kamplaşmasının temelleri sayılmaktadır ve en nihayetinde iki

---

<sup>182</sup> Anmol SONI ve Margaret E. KOSAL (2018), "Conclusions", *İçinde, Technology and the Intelligence Community Challenges and Advances for the 21st Century*, Ed. Margaret E. Kosal, s. 282, Springer, İsviçre.

<sup>183</sup> John J. MEARSHEIMER (2016), "Why We Will Soon Miss The Cold War", *İçinde, Conflict After the Cold War Arguments on Causes of War and Peace*, 4. Baskı, Ed. Richard K. Betts, s. 20, Routledge, New York.

kutuplu bir uluslararası ilişkiler ağının oluşmasına sebep olmuştur.<sup>184</sup> Ayrıca, 1941 yılı itibarıyla ABD istihbaratından memnun olmayan Başkan Roosevelt, istihbarat topluluğundaki değişimin ilk sinyallerini vermiştir ve dış istihbarata adanmış bir birim olan CIA'in kurulması değişimin bir başlangıcı olarak görülmektedir. Bu dönemde ABD istihbarat topluluğunun uzmanlaşmaya önem vererek istihbarat topluluğunda dış istihbarata, teknik istihbarata ve askeri istihbarata adanmış teşkilatlar kurduğu görülmektedir. Bunun yanında iç istihbarat bağlamında da kökten değişiklikler yaşadığı da tecrübe edilmiştir. Özellikle, bu bağlamda, teknik istihbarata adanmış olan NSA ve dış istihbarata adanmış olan CIA'in kurulması dikkatleri çekmektedir. Topluluğun, iç-dış-teknik istihbarat temelinde ayrılmasının temelinde İngiliz etkisinin var olduğunu söyleyen Garthoff, CIA ve NSA'in kuruluş aşamasında ABD ve Birleşik Krallık'ın II. Dünya Savaşı'ndaki istihbarat etkileşimini referans olarak vermektedir.<sup>185</sup> Bu referans bağlamında savaş boyunca istihbarat koordinasyonunun sağlanması amacıyla *Allied Intelligence Bureau (AIB)*'nin<sup>186</sup> çalışmaları önemlidir.

ABD istihbarat topluluğuna etki eden diğer etmenler arasında Soğuk Savaş'ın bitmesi ve 11 Eylül saldırıları yer almaktadır. Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte ABD'nin uluslararası ilişkiler politika denkleminin önemli bir değişkeni olan komünist bloğun etkisini yitirmesiyle birlikte istihbarat topluluğunun da çehresinin değiştiğinden bahsetmek gerekir. Tarihsel, jeopolitik, askeri ve ekonomik zorluklar küresel güç dengesini şekillendirmektedir ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi çok kutuplu bir düzen dahilinde ilerleyen politikalar kümesini oluşturmuştur.<sup>187</sup> ABD istihbarat topluluğu bağlamında, 11 Eylül saldırılarının en değerli göstergeleri arasında FBI ve CIA gibi federal düzeydeki teşkilatların yerel teşkilatlarla karşı istihbarat ve karşı-

---

<sup>184</sup> Malcolm BYRNE ve Magdalena KLOTZBACH (2005), *Cardboard Castle: An Inside History Of The Warsaw Pact, 1955-1991*, CEU Press, Budapeşte, s. 77.

<sup>185</sup> Douglas F. GARTHOFF (2005), *Directors of Central Intelligence as Leaders of the U.S. Intelligence Community, 1946-2005*, CIA Imaging and Publication Support, Washington, s. 80

<sup>186</sup> AIB, Güney Batı Pasifik'teki Japon kuvvetlerine karşı istihbarat toplamak ve gerilla savaşı yürütmek için casus ve komando gruplarının Japon hatlarının gerisinde faaliyet göstermesinden sorumluydu. AIB, Müttefiklerin propaganda ve gerilla örgütlerini koordine etmek için Haziran 1942'de kuruldu. Böylelikle, ABD istihbarat topluluğunun uzmanlaşma sürecine giden yolda önemli girişimlerin arasında yer almaktadır. ABD istihbarat topluluğunun koordinasyon ve eşgüdüm mekanizmasının oluşturulmasında bir geçiş sağlayan birim olarak dikkat çekmektedir.

<sup>187</sup> Meghan A. CHECK (2018), "Augmenting Intelligence: What Augmented Reality Technology Means for the Intelligence Community," *İçinde, Technology and the Intelligence Community Challenges and Advances for the 21st Century*, Ed. Margaret E. Kosal, s. 282, Springer, İsviçre.

terörizm bilgilerini paylaşmadaki isteksizliği yer almaktadır.<sup>188</sup> Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte oluşan yeni uluslararası ilişkiler ortamında ABD istihbarat teşkilatları arasındaki tehditlere bütüncül yaklaşamama sorunu ortaya çıkmıştır. Geçiş dönemi ile birlikte yaşanan 11 Eylül saldırıları, istihbarat topluluğu içindeki koordinasyon ve eşgüdüm eksikliğine işaret etmiştir. Her ne kadar Pearl Harbor'daki başarısızlık ile 11 Eylül'deki başarısızlığı aynı düzlemde inceleme teamülü olsa da, her ikisi de benzer olaylar olmaktan ziyade teşkilatlanma ve karşı istihbarat kabiliyeti bağlamında birbirlerine benzemeyen iki farklı olaylardır.<sup>189</sup> Ek olarak, her iki olayda da benzer istihbarat başarısızlıklarından söz etmek mümkünse de bu iki olayın farklı düzlemde incelenmesini gerektiren en önemli argüman her iki olayın gerçekleştiği dönemdeki topluluğun teşkilatlanma şekillerinin farklı olmasıdır. Özellikle 11 Eylül saldırılarına sebep olan başarısızlığın merkezinde karşı istihbarat bağlamında bir zafiyetin yer aldığını söylemek mümkündür. Böylesine bir durumda istihbarat topluluğunu bütüncül bir şekilde ele alması gereken ve istihbarat topluluğunun içindeki istihbarat teşkilatları arasındaki koordinasyon ve eşgüdümü sağlayan bir teşkilata ihtiyaç duyulmuştur. DNI'in kuruluşundaki temel motivasyonunun stratejik istihbarat, karşı istihbarat ve dış istihbarat bütünleşmesini sağlamak olduğu söylenebilir.

Özetle, ABD istihbarat topluluğunun geçirmiş olduğu değişikliklerin temelinde yer alan eğilim ve kırılmalar uluslararası ilişkiler ortamındaki ihtiyaçlarıyla doğru orantılı bir şekilde kendini göstermiştir. Bu kırılmaların istihbarat topluluğunun teşkilatlanmasında ve değişim girişimlerinde büyük bir yer kapladığı görülmektedir. II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte ABD ve SSCB arasındaki mücadeleden kaynaklı olarak istihbarat topluluğunda değişimler görülmüştür ki bu durum ABD istihbarat topluluğunun evrim sürecindeki ilk siyasi kırılma ve motivasyondur. Bu dönem içinde ABD istihbarat topluluğunda fonksiyonel görev dağılımı bağlamında uzmanlaşma girişimleri görülür. Diğer kırılma noktası ise 11 Eylül saldırıdır. Bu saldırı sonucunda ABD istihbarat topluluğundaki özerk bir şekilde ve kendi alanında

---

<sup>188</sup> Lois M. DAVIS, Michael POLLARD, Kevin WARD, Jeremy M. WILSON, Danielle M. VARDA, Lydia HANSELL ve Paul STEINBERG (2010), *Long-Term Effects of Law Enforcement's Post-9/11 Focus on Counterterrorism and Homeland Security*, RAND Corporation, Santa Monica, s. 2

<sup>189</sup> Frederic L. BORCH (2003), "Comparing Pearl Harbor and '9/11': Intelligence Failure? American Unpreparedness? Military Responsibility?", *The Journal of Military History*, C: 67, S: 3, s. 846-847.

uzmanlaşmış teşkilatların ulusal düzeyde eşgüdümü ve koordinasyonuna ilişkin birtakım düzenlemeler meydana gelmiştir.

### 5.1.1.2. Türk İstihbarat Topluluğunda Eğilimler ve Siyasi Kırılmalar

Türk istihbarat topluluğundaki değişimlerin ana eksenini Soğuk Savaş döneminin başlaması ve bitişi olarak görmek mümkündür. Soğuk Savaş dönemindeki müttefikler ile, özellikle de NATO ülkeleri ile, iş birliğine dayanan bir istihbarat örüntüsü bulunmaktadır. Türk istihbarat topluluğu, 2000'lere gelene kadar askeri argümanların yoğun olarak işlendiği bir teşkilat olma hüviyetindedir. Özellikle de iç politikada cereyan eden 1960, 1971 ve 1980 askeri müdahaleler sivil siyasi düzenin sekteye uğramasına neden olmuştur<sup>190</sup> ve bu durumun istihbarat topluluğuna etki ettiğini de söylemek mümkündür. Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu olan uluslararası ilişkiler ortamındaki uluslararası işbirlikleri, ekonomik ve askeri kutuplaşmalar Türk istihbarat topluluğunun faaliyet ekseninin belirlenmesinde büyük rol oynamıştır. Politika karar alma mekanizması ve istihbarat arasında birbirlerini etkileyen bir ilişkinin varlığından dolayı istihbarat topluluğunun da bu minvalde değişimler gösterdiği söylenebilmektedir. Soğuk Savaş döneminin sona erdiğinin hissedildiği erken yıllar olan 1980'lerde Türk istihbarat topluluğunda da değişim yaşanmıştır. Bu değişimin temel motivasyonunun merkezinde MİT'in eski çalışanı Hiram Abas'ın vurguladığı gibi yabancı istihbarat teşkilatları tarafından düzenlenen espionaj faaliyetlerine kolayca maruz kalınmasını ve ardından meydana gelen ASALA<sup>191</sup> Terör Örgütü'nün eylemlerinin gösterilmesi mümkündür.<sup>192</sup> Ek olarak bu durum, 1980 itibarıyla, Türk istihbarat topluluğunun politikalarını ve girişimlerini artık NATO müttefiklerinin istihbarat sağlamalarına dayandırmaması gerektiğinin bir tezahürü olarak görülebilir. Türk istihbarat topluluğunun değişim motivasyonun temelinde küresel ilişkilerin yanında iç siyasi ilişkilerde meydana gelen olayların da büyük rol oynadığı söylenebilir. Özellikle çeşitli terör örgütlerinin faaliyetleri Türk istihbarat topluluğunun şekillenmesinde ve evrilmesinde büyük rol oynamıştır.

<sup>190</sup> Hasan KÖSEBALABAN (2011), *Turkish Foreign Policy Islam, Nationalism, and Globalization*, Palgrave Macmillan, New York, s. 88

<sup>191</sup> Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia

<sup>192</sup> Ali Osman POLAT (2021), "Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e, MİT'in 56 Yıllık Tarihçesi", <https://www.tgrthaber.com.tr/aktuel/teskilat-i-mahsusadan-mite-mitin-56-yillik-tarihcesi-2763725>, ET. 01.01.2022.

Karataş'ın belirttiği gibi, Soğuk Savaş döneminde Türk istihbarat topluluğunun özellikle de ABD, İngiliz ve Alman istihbarat topluluklarından aldığı bilgilerin doğrulamasına ihtiyaç duymadan politika yapım sürecinde kullanması<sup>193</sup> bir tür *istihbarat tembelliğine* sebep olmuştur. Türk istihbarat topluluğunun Soğuk Savaş dönemindeki bu durumunun değerlendirilmesi adına istihbarat tembelliği kavramının açıklanması yerinde olacaktır. İstihbarat tembelliği (*indolence of intelligence*) kavramı bir tür bilişsel algı yoluyla oluşan bir sonuç niteliğinde kendini göstermektedir. İnsanların çoğu algıyı edilgen faaliyetler bütünü olarak tanımlamaktadır. Fakat, bilişsel algı; farkındalık, anlayış ve kavrayışı aynı merkezde tutan bir olgu olarak görülmektedir.<sup>194</sup> Bilişsel algının merkezinde ise *stratejik aldatma (strategic deception)* metaforunun yer aldığına da dikkat çekmek gerekir. Stratejik aldatma, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmak adına sağlamlaşmış algıları manipüle etme bağlamında kendisini gösterir.<sup>195</sup> *Karşı-aldatma (counterdeception)* ise algı olgusu içerisinde olan gri alana işaret eden bir tür belirsizlik ortamının savuşturulması ile alakalı bir unsur olarak kendisine tanım bulmaktadır. İstihbarat tembelliği, bu durum bağlamında, stratejik aldatma ve karşı-aldatma faaliyetlerinin bir tür iz düşümü olarak kendisini göstermektedir. Böylelikle, istihbarat tembelliği konusu iki durumu sonuç olarak sunmaktadır: *istihbarat verilerinin yığınsal aktarımı (çokluğu)* ve *peşinen kabulü* durumları. Herbig ve Daniel, bu iki unsuru destekler bir şekilde, istihbaratta aldatmayı incelerken iki motivasyondan bahsetmektedir ki, bunlar belirsizlik artışı ve karşı tarafın aldatıcı veya eksik hedef gösterme güdüsüdür.<sup>196</sup> Bu bilgilerin oluşturduğu çerçevenin ışığında, Soğuk Savaş döneminde Türk istihbarat topluluğunun istihbarat faaliyetlerinin muhteviyatının değerlendirilmesinde istihbarat tembelliği kavramının irdelenmesi Türk istihbarat topluluğundaki değişimin ana nedenlerinin ortaya konulması bakımından da değerli bir kavramdır. Çünkü, karşı istihbarat konusunda da işlendiği üzere, istihbarat teşkilatları her zaman birbirleriyle mücadele ve yarış halindedir ve gerekli bilginin tümünü aktarmama eğilimdedir. Bunun yanında istihbarat tembelliği sadece Türk istihbarat topluluğu ile ilgili bir

---

<sup>193</sup> Kenan KARATAŞ 2017, age. s. 357

<sup>194</sup> Richards K. HEUER Jr. (1999), *Psychology of Intelligence Analysis*, CIA Center for the Study of Intelligence, Washington, s. 8

<sup>195</sup> Richards K. HEUER Jr. (1981), "Strategic Deception and Counterdeception: A Cognitive Process Approach." *International Studies Quarterly*, C: 25, S: 2, International Studies Association, Wiley, s. 294.

<sup>196</sup> Donald C. DANIEL ve Katherine L. HERBIG (1981), *Strategic Military Deception*, Pergamon Press, New York, s. 5-6.

kavram olmamakla birlikte bütün istihbarat topluluklarının belirli dönemlerinde görülebilmek hüviyetine sahiptir. Örneğin, 1962 Küba Füze Krizi'ndeki ABD'nin istihbarat faaliyetlerinin istihbarat tembelliği bağlamında incelenmesi mümkündür ki ABD sınırına çok yakın bir yere SSCB'nin füze başlıklarını konuşlandırılması ABD siyaseti ve istihbaratı için kabul edilebilir bir durum değildir.

Türk istihbarat topluluğunun 1990'ların sonunda ve 2000'lerin başındaki değişimlerinin merkezinde Soğuk Savaş dönemindeki siyasi, ekonomik ve askeri dinamiklerle hareket edilememesi bulunmaktadır. Bu değişimin temel motivasyonunun temelinde ise uluslararası ilişkilerin çok boyutlu bir hal alması ve karmaşık küresel ilişkilerin siyasetten ekonomiye kadar birçok alanda kendini göstermesi yer almaktadır. Özellikle de 2008 yılında Türkiye'nin birebir muhatap olduğu ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan tarihi miras olan yerlerdeki gelişmelerin cereyan etmesiyle istihbarat faaliyetlerinin değişimi kaçınılmaz olmuştur. Bu değişime sebep olan olaylara örnek olarak Kosova'nın bağımsızlık ilan etmesi ve altı ay sonra Rusya'nın cevaben Güney Osetya'ya saldırı başlatması verilebilir. Güney Osetya'da yaşayan nüfusun yetmiş bin olduğu düşünüldüğünde, savaşın böylesine bir uluslararası etkiye sahip olmasının en önemli sebebi ABD'nin tek güç olmadığı, çok kutuplu ve karmaşık bir uluslararası ilişkilerin inşası olarak görülmektedir.<sup>197</sup> Böylesine oluşan bir uluslararası ilişkiler ortamında MİT'in gelenekselleşmiş askeri ağırlıklı yapısına sivil unsurların da eklenmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. MİT'in teşkilatlanma geçmişine bakıldığında, özellikle de MİT yirmi birinci yüzyılın başlarına kadar ordu yönetiminin bir kuruluşu veya yardımcı birimi olarak algılanmış ve bu doğrultuda faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Bundan dolayı belirli anlamlarda Türk istihbarat topluluğunun değişimler geçirdiğini söylemek mümkündür. Bu değişimlerin en belirgin olanlarının başında ise hükümet sisteminin değişmesi ve MİT'in teşkilat şemasındaki değişimler gelmektedir. MİT'in Cumhurbaşkanlığına bağlanması ve teşkilatı altındaki başkanlıkların altıya bölünmesi ve aynı zamanda iç-dış-teknik istihbarat bağlamında görevlerin dağıtılması Türk istihbarat topluluğundaki dikkate değer değişimler olarak görülmektedir. Yukarıdaki bilgilerin ışığında, bu değişimlerin temelinde ise Soğuk Savaş'ın başlaması ve bitmesinin önemli etkileri bulunmaktadır. Böylelikle söylenebilir ki değişimlerin ana teması istihbarat üreticileri ve tüketicileri

---

<sup>197</sup> Süleyman ERKAN (2016), "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, S: 17, s. 59.

arasındaki politika ve ihtiyaç eşleşmesinin sağlanması etrafında şekillenmiştir. Türk istihbarat topluluğu açısından hem uluslararası ilişkiler bağlamında hem de istihbarat topluluğu bağlamındaki değişikliklerin en başında Soğuk Savaş ortamının küresel ilişkiler dinamikleri gelmektedir. Şüphesiz, söz konusu husus, istihbarat topluluklarının teşkilatlanması incelendiğinde daha anlaşılır hale gelmektedir.

### **5.1.2. İstihbarat Topluluklarının Teşkilatlanması**

İstihbarat kavramının ve çeşitlerinin istihbarat politikalarının merkezinde kendilerine yer bulması adına istihbarat topluluklarının teşkilat şemalarının büyük bir yeri bulunmaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere, ülkelerin teşkilatlanma şemalarında iki ana modelin varlığından söz etmek mümkündür. Dikey genişleme modeli ve yatay genişleme modeli, istihbarat topluluklarının teşkilatlanmasında temel modeller olarak kendilerini göstermiştir. Bu iki model çerçevesinde oluşmuş olan teşkilatlanma şekillerinin birbirinden ayrılmasına sebep olabilecek ana argüman istihbarat yükünün farklı kurumların sorumluluğunda olup olmaması olarak kendini gösterir ve buradaki temel argüman istihbarat sorumluluğunun paylaşılması ile alakalıdır. Bunun yanında, istihbarat topluluklarının çoğunda gözlemlenen diğer değişkenin dış istihbarata adanmış istihbarat teşkilatının bulunması da önemli bir değişken olarak görülmektedir.

Yatay genişleme modelinin temelinde yatan argüman fonksiyonel görev dağılımı ilkesidir. Bu model ve ilke bağlamında istihbarat yükünün çeşitli kurumlar bağlamında paylaşıldığı görülmektedir. ABD istihbarat topluluğu yatay genişleme modeli ile teşkilatlanmıştır. Bunun yanında, daha önce de üzerinde durulduğu gibi, Birleşik Krallık ve Rusya Federasyonu'nda da iç-dış-teknik istihbarat bağlamında istihbarat sorumluluğunun paylaştırıldığını görmek mümkündür. Bu model dahilindeki istihbarat topluluklarının dış istihbarata adanmış istihbarat toplulukları bulunmaktadır. Dikey genişleme modeli ise yatay genişleme modelinden farklı olarak istihbarat sorumluluğunun paylaşılmadığı ve bir kuruluş/teşkilat üzerinden iç, dış ve teknik istihbarat faaliyetlerinin yürütüldüğü görülmektedir. Türk istihbarat topluluğunun teşkilatlanması dikey genişleme modeli dahilindedir ve iç, dış ve teknik istihbarat unsurları MİT çatısı altında toplanmıştır. Aşağıdaki tablo, ABD ve Türk istihbarat topluluklarının karşılaştırılmasının somutlandırılması açısından değerlidir.

**Tablo 7: İstihbarat Topluluklarının Karşılaştırılması**

|                          | <b>TÜRKİYE</b>                 | <b>ABD</b> |
|--------------------------|--------------------------------|------------|
| <b>İç istihbarat</b>     | MİT                            | FBI        |
| <b>Dış istihbarat</b>    | MİT                            | CIA        |
| <b>Teknik istihbarat</b> | MİT                            | NSA        |
| <b>Askeri istihbarat</b> | MİT ve Millî Savunma Bakanlığı | DIA        |

Tablodan da görüldüğü gibi iki ülkenin teşkilatlanma yapısı birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Bu durumun farklılaşmasındaki temel motivasyonun ülkelerin siyasi ve askeri ihtiyaçlarıyla alakalı olduğunu söylemek doğru olacaktır. Özellikle de Türk istihbarat topluluğunda istihbarat paylaşımının olmamasını, daha açık bir ifade ile iç ve dış istihbarat olarak ayrılmamasını, ülkenin siyasi, ekonomik, askeri ve siyasi ilişkilerinin iç içe geçmesinden dolayı istihbarat faaliyetlerine bir bütün olarak bakmanın zorunluluğu şeklinde açıklamak mümkündür.<sup>198</sup> ABD istihbarat topluluğunun teşkilatlanmasının fonksiyonel görev dağılımı ilkesi temelinde yatay genişleme modeline dayalı olmasının nedeni ise ulusal güvenlik teorisi temel olarak teşkilatlanmanın şekillendirilmesi ve uzmanlaşma yoluyla uluslararası ilişkiler düzlemindeki zorluklara hızlı cevap üretebilme amacıyla saklıdır ve ayrıca ABD istihbarat topluluğunun kendine özgü bir yapıda şekillendiğini de vurgulamak mümkündür.<sup>199</sup>

## **5.2. PROPAGANDANIN İSTİHBARAT TOPLULUĞUNDAKİ YERİ**

Propaganda ve istihbarat faaliyetleri birbiriyle bağlantılı bir şekilde ilerleyen unsurlar olması açısından bağlantılı ilişki temelinde incelenebilmektedir. Bağlantılı ilişkinin merkezinde yer alan temel argüman, Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin yerine uluslararası politika denklemindeki değişkenlerin çokluğu ve çok boyutlu, başka bir anlamda karmaşık, ilişkilerin belirgin olmasıdır. Böylelikle, bağlantılı ilişkinin merkezinde yer alan uluslararası ilişkiler, güvenlik ve istihbarat unsurlarının oluşturduğu üçlü etkileşim, propaganda ve istihbarat arasındaki ilişkinin zorunluluğunu gösterir. İstihbarat ve propaganda

<sup>198</sup>MİT BAŞKANLIĞI (2022), *Merak Edilenler – Diğer*, [https://www.mit.gov.tr/me\\_diger.html](https://www.mit.gov.tr/me_diger.html), ET. 05.01.2022.

<sup>199</sup> Jeffrey RICHELSON 2016, age. s. 26-27

arasındaki mezkûr ilişki, istihbarat çarkının temel fonksiyonu olan istihbarat üreticileri ve tüketicileri arasındaki hattın sağlıklı işlerliğine de işaret edebilmektedir ki bu noktada bilginin güvenliği konusu ile karşılaşılır. İstihbarat sürecini oluşturan değişkenlere birebir etki eden aşamaların ise, daha önce üzerinde durulduğu gibi, *karmaşık karşılıklı bağlılık (complex interconnectedness)* kavramının unsurlarını hesaba katarak ilerlediği söylenebilir. Bu kavram özellikle de propaganda ve istihbarat arasındaki bağlantılı ilişki argümanının temelini oluşturan üçlü etkileşim metaforunun içeriğine hitap etmektedir. İstihbarat ve propaganda arasında var olan bağlantılı ilişki argümanını çeşitli siyasi olaylar, siyasi politikalar ve istihbarat operasyonlarında görmek mümkündür. Özellikle de ABD'nin Asya ve Ortadoğu ilişkilerinde istihbarat-propaganda ilişkisi antikomünist operasyonların ve Ortadoğu'da siyasi bağlamda etkin olma faaliyetlerinin merkezinde yer almıştır. ABD'nin Doğu Asya bölgesindeki siyasi ve ekonomik belirsizliklerin açık bir şekilde var olmasından dolayı bu ilişkiyi ön plana çıkardığı görülmektedir.<sup>200</sup> Ayrıca, Türk istihbarat topluluğunun tarihinde önemli bir kuruluş olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın I. Dünya Savaşı'ndaki faaliyetlerinde ve Kıbrıs Barış Harekatı'na giden süreçte istihbarat ve propaganda birlikteliğine belirgin bir şekilde işaret etmek mümkündür. Böylelikle propagandanın stratejik istihbarat ve karşı istihbarat bağlamında değerlendirilmesinin somutlandırılması sağlanabilecektir.

Öte yandan, ABD politikaları bağlamında, ilişkinin temel amacının küresel ilişkilerin ABD çıkarları çerçevesinde organize edilmesi olarak görülür. Bu bağlamda incelenebilecek örnek olayları şu şekilde sıralamak mümkündür: ABD'nin Hong Kong (1950-1964), Tayvan (1954-1958) ve Kore Savaşı (1950-1953) faaliyetlerinde ve Türk istihbarat topluluğunun modern anlamdaki teşkilatlanma tarihi içinde müstesna bir yer edinmiş olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın I. Dünya Savaşı sırasında Kafkasya Cephesi ve Afrika faaliyetleri ile Kıbrıs faaliyetleri. Bahsi geçen örnek olayların incelenmesi, istihbarat-propaganda arasındaki ilişkinin somutlandırılması adına bir girişim olmakla birlikte yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler dinamiklerinde politika üretimi ve uygulanması için değerli argümanlar da sunmaktadır.

---

<sup>200</sup> DNI (2021), *Five-Year Regional Outlook: East Asia and the Pasific, Global Trends 2040*, s. 5, <https://www.dni.gov/index.php/gt2040-home/gt2040-5-year-regional-outlooks/e-asia>, ET. 28.09.2022.

### 5.2.1. ABD İstihbaratının Hong Kong (1950-1964) ve Tayvan (1954-1958) Faaliyetleri

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte uluslararası ilişkiler düzleminin yapısında değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Bu değişiklikler iki kutuplu küresel ilişkilere giden yapının ilk kıvılcımları olarak kendini gösterir. ABD ve SSCB'nin baş rollerinde olduğu iki kutuplu küresel ilişkilerin en yoğun yaşandığı bölgelerin başında Avrupa ve Asya gelmektedir ki bu iki bölgenin kendilerine has Soğuk Savaş hikayeleri ve tecrübeleri bulunmaktadır. Soğuk Savaş'ın etkileri Avrupa'ya göre Asya'da daha fazla alevli bir hal almıştır. Bunun temel sebeplerinin arasında Asya'nın siyasi, ekonomik ve demografik alt yapısının SSCB'nin ve Çin'in birincil ilgi alanında olmasından ve aynı zamanda ABD'nin çevreleme politikasının uygulama alanına girmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Özellikle de propaganda bağlamında Avrupa'dan farklılaşan bir özellikler silsilesi sergilemektedir. Avrupa açısından düşünüldüğünde Berlin Duvarı'nın yıkılması Avrupa adına bir çözülme olurken Asya açısından keskin bir çözülme olayının olmadığı açıkça görülmektedir. Soğuk Savaş dönemindeki Avrupa'da olduğu gibi Asya'daki siyasi mücadelenin istihbarat, propaganda ve özel operasyonlar temelinde şekillendiği görülmektedir.<sup>201</sup> Hatta Soğuk Savaş döneminde iki kutup olan ABD ve SSCB'nin birbirleriyle sıcak savaş yerine sürekli dolaylı bir savaş halinde olduğu düşünülürse propaganda faaliyetleri Soğuk Savaş politikalarında önemli bir yer edinmiştir. Bu kapsamda, ABD'nin Asya'daki faaliyetlerini bağlantılı ilişki argümanı çerçevesinde irdelemek mümkün hale gelmektedir.

1949 sonlarına doğru Çin'de komünizmin egemen olmasıyla birlikte Soğuk Savaş döneminin Asya bölgesinde ABD-Çin çekişmesinin filizlendiği görülmüştür. Hong Kong, bu çekişmenin yaşandığı bölgelerden bir tanesi olarak dikkat çeker. Eylül 1950'de CIA tarafından hazırlanmış gizli belge niteliğindeki raporda Çin'in ideolojik bağlamda Hong Kong'a propaganda faaliyetleri ile etki etmek istediği ve Hong Kong'u kendisinin bir parçası olarak düşündüğü belirtilmektedir.<sup>202</sup> Hong Kong'daki ABD'nin istihbarat operasyonlarının merkezi Amerikan Başkonsolosluğu'dur ve bu

<sup>201</sup> Richard J. ALDRICH (2000), "Introduction: The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65", *İçinde, The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65 Western Intelligence, Propaganda and Special Operations*, Ed. Richard J. Aldrich, Gary D. Rawnsley ve Ming-Yeh Rawnsley, s. 12, Frank Cass, Londra.

<sup>202</sup> CIA (2022), *Factors Affecting The Status Of Hong Kong (To September 1950)*, s. 1-2, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01617A003700060003-2.pdf>, ET. 07.01.2022.

merkez özellikle de insani istihbaratın (HUMINT) şekillendiği yer olarak görülmektedir.<sup>203</sup> Ayrıca, bu bağlamda, Hong Kong'un Çin'e karşı girişilecek istihbarat operasyonları bakımından en uygun yer ve merkez istihbarat karargahı olduğunun söylenmesi de gerekmektedir. Hong Kong özelinde, istihbarat faaliyetlerini içeren bir anlaşmanın varlığından da söz etmek de mümkündür. 1948 yılındaki UKUSA Anlaşması'nı bölgeyi ABD etkisi altına alma bağlamında değerlendirmek gerekir. Bu anlaşmanın paydaşları genişleyerek 1949 yılında Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada bu birlikteliğe eklenmiştir ki geniş çaplı bir sinyal istihbaratı ağı oluşturulmuştur.<sup>204</sup> Böylesine bir istihbarat altyapısının sağlanmasının ardından sıra propaganda araçlarının bölgedeki politikaları desteklemesi için konuşlandırılmasına gelmiştir. Amerika'nın Sesi (*the Voice of America, VOA*), *American Today* ve *America Today Pictorial* yayınlarından ve ABD'nin kütüphaneciliğinden yararlandığı söylenebilmektedir. Günlük ve periyodik yayınların propaganda hedeflerinin Hong Kong'un geneline yayılması açısından önemli bir yeri vardır. 1950'lere gelindiğinde USIS (*The United States Information Service*)'in Ülke Planı (*Country Plan*) başlığı ile yayınladığı Hong Kong politikasında üç psikolojik amaca önem vermektedir ki bunlar Çin'in komünist gücünün küçümsenmesi ve baltalanması, antikomünist unsurların desteklenmesi ve özgür dünya argümanlarının bölgeye hâkim olmasıdır.<sup>205</sup> USIS ve CIA arasındaki ilişki hem bilginin aktarılması hem de açık kaynak istihbaratı (OSINT) bağlamında ABD'nin Hong Kong politikalarında etkili olmuştur. İstihbarat üreticisi olan CIA'in ürettiği bilgilerin güvenliğinin ve işlerliğinin sağlanması adına propaganda faaliyetleri hayati bir öneme sahiptir. Bu iki birim, USIS ve CIA, arasındaki akışın ana görevlerinin başında komünizm ile alakalı mesajların Hong Kong'un geneline yayılmasını engellemek ve bazı noktalarda bu mesajları ulaşmadan yok etmek yer almaktaydı.<sup>206</sup> Böylelikle söylenebilir ki, Hong Kong ABD Başkonsolosluğu Çin'e karşı casusluk, propaganda ve gayri nizami harp unsurlarıyla mücadelenin bir üssü olma niteliğini kazanmıştır.

---

<sup>203</sup> Johannes R. LOMBARDO (2000), "A Mission of Espionage, Intelligence and Psychological Operations: The American Consulate in Hong Kong 1949-64", *İçinde, The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65 Western Intelligence, Propaganda and Special Operations*, Ed. Richard J. Aldrich, Gary D. Rawnsley ve Ming-Yeh Rawnsley, Frank Cass, Londra, 2000, s. 64.

<sup>204</sup> age s. 66

<sup>205</sup> Lillian D. ANDERTON (1967), "U.S.I.S. Libraries: A Branch of U.S.I.A.", *Peabody Journal of Education*, Taylor & Francis Ltd, C: 45, S: 2, s. 114.

<sup>206</sup> Wang MEIHSIANG (2017), "Images of Free World Made in Hong Kong The Case of the Four Seas Pictorial (1951-1956)", *Journal of Chinese Studies*, S: 64, s. 257

Keza, Tayvan da 1954-1958 yılları arasında ABD'nin Asya politikası kapsamında önemli bir yere sahiptir. ABD istihbarat topluluğunun Tayvan faaliyetleri bağlamında, Offshore Adaları Krizi, propaganda ve istihbarat etkileşiminin görüldüğü bir yer olarak kendini gösterir. Bunun en önemli sebeplerinin arasında komünizmin Çin'de zafer kazanması ve Kuzey Kore'nin güneyi işgal etmesi, ABD dış politikasında sürekli gündemde olan bir mesele olmuştur.<sup>207</sup> ABD'nin SSCB ile olan mücadelesinde Çin'i SSCB'nin kancasından uzaklaştırmak için Tayvan, insan gücü, yardım ve istihbarat faaliyetlerinin bir durağı sayılmıştır. CIA'in 1951 tarihli yayınlanan gizli kodlu belgelerinin birinde ABD'nin adanın siyasi işlerine karışmaması durumunda Tayvan'ın Çin tarafından işgalinin muhtemel olduğu belirtilmektedir.<sup>208</sup> ABD'nin Doğu Asya politikalarının temelinde komünizme karşı girişilen propagandalar bulunmaktadır ve bu propagandaların Tayvanlılaşmanın sağlanması bağlamında önemli argümanlar içerdiğini de söylemek mümkündür.<sup>209</sup> ABD'nin desteğiyle kurulan *Free China*'nın yayınlarında daha çok Çin kültürünün, erdemlerinin ve eğitim felsefesinin kurucusunun eski adı Çin Cumhuriyeti olan Tayvan başlığı altında müteşekkil olduğu imaları bulunmaktadır ki bu durum dahilinde CIA'in en önemli kazancının Çin'in ABD'nin aleyhine istihbarat faaliyet yürütmesinin önüne geçildiğini söylemek mümkündür. CIA'in propaganda desteğinin merkezinde ise *Western Enterprises Incorporation*'ın bulunduğu söylenebilmektedir.<sup>210</sup> CIA'in Uzak Doğu Şubesi, Tayvan'dan Çin anakarasına propaganda broşürleri ve gazetelerle dolu balonların yollanması girişimine başvurmuştur ve bunun amacı Çin'in uygulamaya aldığı "Kültürel Devrim" propagandasına cevap niteliğinde olabilecek karşı propaganda üretmektir.<sup>211</sup> ABD istihbarat topluluğunun Tayvan faaliyetlerinin merkezinde propaganda ile istihbaratın birleştirilmesinin sağlanıp bilginin elde edilmesi ve üretilmesi bağlamında güvenli bir ortamın oluşturulması yer almaktadır.

<sup>207</sup> Thomas W. ROBINSON (1996), "America in Taiwan's Post Cold-War Foreign Relations", *The China Quarterly*, Cambridge University Press, S: 148 (Özel Sayı), s. 1341-1342.

<sup>208</sup> CIA (2016), *NIE-27: Chinese Communist Capabilities And Intentions With Respect To Taiwan (Discussion As Revised At Iac Representatives Meeting On 27 March.)*, s. 9, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79r01012a000700010014-7>, ET. 05.01.2022.

<sup>209</sup> CIA (2010), *The Political Succession on Taiwan*, s. 6, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP86T00590R000100010001-3.pdf>, ET. 05.01.2022.

<sup>210</sup> Gary D. RAWNSLEY (2000), "Taiwan's Propaganda Cold War: The Offshore Islands Crises of 1954 and 1958", *İçinde, The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65 Western Intelligence, Propaganda and Special Operations*, Ed. Richard J. Aldrich, Gary D. Rawnsley ve Ming-Yeh Rawnsley, s. 88, Frank Cass, Londra.

<sup>211</sup> age. s. 97

ABD'nin Tayvan faaliyetleri, bağlantılı ilişki açısından incelenebilen örneklerin başında gelmektedir. Tayvan tecrübesi (1954-1958) propaganda faaliyetlerinin tek başına yeterli olamayacağını<sup>212</sup> ve istihbarat bilgi akışına ve sürecine bağlı olarak her iki faaliyetin bütünleşik ve koordineli hareket etmesi gerektiğini göstermiştir.

Sonuç itibarıyla, İngiliz kolonisi olan Hong Kong ve komünist Çin'in üzerinde egemen olmak istediği Tayvan, ABD'nin istihbarat ve propaganda faaliyetlerinin Asya'daki merkezlerinin başında gelmektedir. Hong Kong ve Tayvan tecrübesi, ABD istihbarat topluluğu açısından istihbarat operasyonlarının içinde propaganda unsurlarının etkili çalıştığını göstermesi bağlamında önemlidir. Örneğin, ABD istihbarat topluluğu yetkililerine göre, Çin'den Hong Kong'a gelmesi muhtemel bir askeri saldırının alt yapısının oluşturulmasında askeri hazırlık kadar iç dinamiklerin antikomünist propaganda ile hazırlanmasının da önemli olduğu düşünülmektedir.<sup>213</sup> Bu bilginin sağlamış olduğu zemin ile birlikte, Hong Kong ve Tayvan politikasının temelinde yatan bu durumun propaganda bağlamında incelenmesi ve propaganda-istihbarat bütünleşmesinin sağlanması politika etkinliği adına zorunlu bir adım olarak görülmüştür. Ek olarak, Birleşik Krallık ve ABD arasındaki özel ilişkinin 1960 ve 1970'lerde de devam etmesi sebebiyle Hong Kong ve Tayvan'daki ABD'nin istihbarat ve propaganda operasyonlarının özgül ağırlığı hissedilebilir seviyelerde seyretmiştir.<sup>214</sup> Bağlantılı ilişki bağlamında incelenen istihbarat ve propaganda arasındaki birliktelikte Hong Kong ve Tayvan tecrübesi, istihbarat operasyonlarının olumlu sonuçlar verilebilmesi adına propaganda unsurlarının hedef kitlenin algısına hükmederek toplumsal bir alt yapı hazırlanması ve karşı casusluk faaliyetlerinde etkinlik kazanılması bakımından önemlidir. Aynı zamanda, propaganda ve istihbarat unsurlarının birlikteliği karşı istihbarat ve stratejik istihbarat hamlelerinin istihbarat çarkındaki sürecin olumlu işlerliğine işaret eder. ABD istihbaratının Kore Savaşı dönemindeki faaliyetlerine de bu kapsamda kısaca yer vermek faydalı olacaktır.

---

<sup>212</sup> age. s. 98-99

<sup>213</sup> CIA (2007), *General*, s. 1, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01617A006000010027-2.pdf>, ET. 07.01.2022.

<sup>214</sup> Johannes R. LOMBARDO 2000, age. s. 78.

### 5.2.2. ABD İstihbaratının Kore Savaşı Faaliyetleri (1950-1953)

Soğuk Savaş döneminin ilk sıcak çatışma alanlarının başında gelen olay olarak dikkat çeken Kore Savaşı 1950-1953 yılları arasında gerçekleşmiştir. Kore, 1953 yılında sona eren savaşa dair taraflar arasında bir barış anlaşması imzalanmadığından dolayı çatışma bölgesi olarak dikkat çekmektedir ve ayrıca Soğuk Savaş'ın bitmesi dahi bölgeye barışı getirmemiştir ki Kuzey Kore tarafından kaynaklı yaşanan nükleer kriz bölgenin tansiyonunu her zaman belirli bir seviyede tutmaktadır.<sup>215</sup> Savaşın sonundaki tek çözüm sadece 38'inci enlemden sınır çizmek olmuştur. Bu savaş, Soğuk Savaş dönemindeki Doğu ve Batı bloğunun ilk defa karşı karşıya geldiği sıcak olaydır. Çin destekli Kuzey Kore'nin sınır enlemini geçmesi sonucunda başlayan savaş, komünizm tarafından batı bloğuna karşı kazanılan psikolojik bir galibiyet anlamına da gelmekteydi. Kuzey Kore, SSCB ve Çin tarafından; Güney Kore ise ABD tarafından desteklenmiştir.

Kore Savaşı tecrübesi, ABD istihbarat topluluğu bağlamında, bir dönüşümün ve fonksiyonel görev dağılımı ilkesi temelinde yatay bağlamda uzmanlaşmanın olacağı bir işareti olarak görülebilir. Washington'daki dış politika yapıcılar için her ne kadar savaşın eli kulağında olduğu konusunda yeterince istihbarat bilgisine sahip olduğundan söz etmek gerekse de itiraf edildiği gibi yetkililerce saldırının gerçekleşmesi beklenmiyordu.<sup>216</sup> Beklenmedik bu durumun temelinde yatan en önemli sebebinin ise istihbarat üreticileri ve tüketicileri arasındaki bağlantısızlık olduğu belirtilmelidir. Savaşta istihbarat toplama merkezi, Tokyo'daki FECOM ofisidir. Bütün istihbarat faaliyetleri *the Joint Special Operations Branch (JSOB)*'in bünyesinde toplanmıştır. Kore Savaşı'ndaki propaganda faaliyetleri, özellikle de komünizm girişimlerine karşı kullanılmıştır ve özellikle kuzey ve güneyin birleştirilmesi çalışmalarında önemli bir yer kaplamıştır. FECOM'un bünyesinde Koreli çevirmenler ve dil bilimciler istihdam edilerek propaganda faaliyetleri için bir adım atılmıştır ve aynı zamanda dil bilimciler ABD'nin istihbarat politikaları için şifre çözümlemesine de yardımcı olmuştur.<sup>217</sup> Savaşın komünist blok ve batı bloğu arasında

<sup>215</sup> Kai HE ve Huiyun FENG (2013), *Prospect Theory and Foreign Policy Analysis in the Asia Pacific: Rational Leaders and Risky Behavior*, Routledge, New York, s. 50

<sup>216</sup> Matthew M. AID (2000), "US Humint and Comint in the Korean War: From the Approach of War to the Chinese Intervention", *İçinde, The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65 Western Intelligence, Propaganda and Special Operations*, Ed. Richard J. Aldrich, Gary D. Rawnsley ve Ming-Yeh Rawnsley, s. 17, Frank Cass, Londra.

<sup>217</sup> age. s. 43.

geçtiği düşünüldüğünde, propaganda faaliyetlerinin önemi yine büyüktür. Savaş öncesinde, esnasında ve sonrasında anti-komünist mücadele kapsamında ulusal kimliğin inşası büyük bir yer edinmekteydi ve Lasswell'e göre de çatışma halindeki taraflar özellikle de birbirlerinin kimliklerini kötüleme yolunu seçmektedirler.<sup>218</sup> Bu bilginin ışığında, böylesine bir kimlik oluşturma çabalarının yanında, CIA'in propaganda çalışmalarında askeri unsurlar da hedef kitlenin psikolojik durumlarını etkilemek için kullanılmıştır. Bu faaliyetlerin başında ABD hava kuvvetleri gelmektedir ve savaştaki komünist bloğu anlaşma aşamasına getirmek için kullanılmıştır.<sup>219</sup> Özellikle, savaşın ilk zamanlarında uluslararası medyada, *New York Times* ve *Manchester Guardian* gibi, şiddete başvurma yerine demokrasi, uluslararası işbirliği ve diplomatik mekanizma vurguları geniş yer kaplamıştır.<sup>220</sup>

Bütün bunların yanında, Kore, tarafların silahlı mücadelelerinin yanında psikolojik bağlamda propaganda faaliyetlerinin de üst düzeyde seyrettiği bir çatışma alanı olarak dikkat çekmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi, Tokyo'da yer alan FECOM istihbarat karargâhı propaganda ve istihbarat faaliyetlerinin önemli bir merkezi olarak görev yapmaktadır ki, bu karargâhın kontrolündeki propaganda bildirimleri Kuzey'in Güney'e saldırısından 24 saat sonra ve radyo yayınları ise 48 saat sonra hedef kitlenin etkilenmesi adına kullanılmaya başlanmıştır.<sup>221</sup> Ayrıca, II. Dünya Savaşı sırasında kullanılmış olan Uzak Doğu Komuta Merkezindeki (*Far East Command*) Psikolojik Harp Birimi (*Psychological Warfare Branch*) tekrar canlandırılmıştır ve bu defa komünizm ile mücadele için faaliyetlerini sürdürmüştür.<sup>222</sup>

Bu birimin yaptığı radyo yayını ve bildiri unsurlarını kapsayan propaganda faaliyetlerinin nihai amacı, Kore'nin tümüyle komünizmin etki alanından çıkarılması ve kuzey-güney birleşmesinin sağlanmasıdır. Ayrıca birimin teşkilatlanma yapısına bakıldığında operasyon düzenleme, planlama ve istihbarat bölümlerinin olduğu dikkat

---

<sup>218</sup> Harold LASSWELL (1977), *Propaganda Technique in World War I*, MIT Press, Cambridge, s. 77-78

<sup>219</sup> CIA (2000), *The Korean Air War-Lessons for Vietnam*, s. 34-35, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78S02149R000100040006-0.pdf> (E.T. 9 Ekim 2022)

<sup>220</sup> Oliver ELLIOT (2016), *The American Press and the Rise of Authoritarianism in South Korea 1945-1954* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), *London School of Economics and Political Science*, Londra, s. 127-128.

<sup>221</sup> Erdem GÜVEN (2020), "Kore Yarımadasında Propaganda Savaşları: İki Kore Arasında Radyo Yayınları", *TRT Akademi*, C: 5, S: 9, s. 233.

<sup>222</sup> agm. s. 233-234

çekmektedir.<sup>223</sup> Propaganda faaliyetlerinin doğru bilginin hedef kitleye iletilmesinin yanında hedef kitleyi etkileyen bir amacı da bünyesinde barındırmasından dolayı karşılıklı propaganda savaşının meydana geldiğini söylemek mümkündür. Kore Savaşı sürecinde ABD, Japonya ve BM radyo yayınları vasıtasıyla etki alanını genişletmeye çalışmıştır ve Kuzey tarafı da buna cevap verme faaliyetleri içinde yer almıştır. Komünist tarafın teknoloji yetersizliğinden dolayı yerel düzeyde kalan propaganda çalışmalarına ABD tarafı uluslararası propaganda faaliyetleriyle cevap vermiştir.<sup>224</sup> Her iki tarafın da propaganda faaliyetlerinde karşı tarafı kötüleme yoluna gittiği görülmektedir. Bu bağlamda, propaganda faaliyetlerinin etkisini pekiştirmek adına ABD ordusunun içinde *1st Radio Broadcast and Loudspeaker Group* kurulmuştur.<sup>225</sup> Kore tecrübesinin en değerli getirilerinin arasında propaganda faaliyetlerinin istihbaratın doğru ve zamanında yapılmasına ihtiyaç duyduğu yer almaktadır. Böylelikle, propaganda faaliyetlerinin savaş zamanında önemli çıktılar sağladığını söylemek gerekir ve istihbarat faaliyetleriyle birlikte yürümesi bilgi akışının istihbarat üreticileri ve tüketicileri arasında sağlıklı bir şekilde hareket etmesi anlamında önemlidir.

### 5.2.3. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya ve Afrika'daki Faaliyetleri

Benzer bağlamda, Teşkilat-ı Mahsusa istihbarat ve propagandanın bütünleşik hareket ettiğine dair olan bir örnek olarak gösterilebilir. Safi'ye göre Teşkilat-ı Mahsusa bir istihbarat örgütü olarak değerlendirilemeyeceği<sup>226</sup> gibi istihbarat marifetinden de yoksun olmayacağı aşıkardır ki istihbarat faaliyetlerini Erkan-ı Harbiye Nezareti bünyesinde bulunan II. Şube ile olan koordineli işbirliği sınırlandırmaktadır.<sup>227</sup> Bu ilişki bağlamında teşkilata bakılacak olunursa hem bugünkü anlamda hem de istihbaratın temel unsurlarını yerine getirme anlamında sadece bir istihbarat teşkilatı olmadığı açıktır. Dolayısıyla, teşkilatın faaliyetleri istihbarat ve propaganda faaliyetlerini bütünleşik temelde ele alabilmek için bir örnek teşkil eder.

<sup>223</sup> Mark R. JACOBSON (2005), *Minds Then Hearts: U.S. Political and Psychological Warfare During The Korean War* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Graduate School of The Ohio State University, Ohio, s.72

<sup>224</sup> Mustafa KARACA, Mehmet Ali GAZİ ve Caner ÇAKI (2020), "Kore Savaşı Ekseninde ABD-Çin İlişkilerinin Çin Propaganda Posterleri Üzerinden Analizi", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 9, S: 2, s. 1145.

<sup>225</sup> Mark R. JACOBSON 2005, agt s. 57.

<sup>226</sup> Polat SAFİ 2021, age., s. 218

<sup>227</sup> age. s. 223

Teşkilatın Kafkasya ve Afrika'daki faaliyetleri bu örneklendirme bağlamında incelenebilecek örnekler olarak kendini göstermektedir. İstihbarat ve propaganda birlikteliği sayesinde savaş dönemindeki faaliyetlere yerel unsurların da katılmasıyla çok aktörlü ve bilgi akışının yoğun olduğu bir çatışma alanından bahsetmek mümkündür. Savaş sırasında kullanılan istihbarat bilgisi, hedef kitleyi manipüle etmek ve psikolojik üstünlük sağlamak bağlamında tarafların kullandığı silahlar kadar etkili olabilmektedir.<sup>228</sup> Bu bakış açısıyla, teşkilatın Kafkasya ve Afrika faaliyetlerinin merkezinde istihbarat ve propaganda faaliyetlerinde uyum ve birliktelik olduğu görülmektedir.

Kafkasya bölgesi tarih boyunca jeostratejik önemi dolayısıyla dikkat çeken bir bölge olarak görülmektedir. Bu ilginin özellikle de doğu-batı doğrultusunda gerçekleşen ulaşım ve ticaret faaliyetleriyle alakalı olduğunu söylemek mümkündür. I. Dünya Savaşı'ndaki dönemin Türk istihbarat topluluğu açısından önemi ise bölgenin uzun yıllar boyunca Türk egemenliğinde kalması dolayısıyla bölgenin inanç ve kültür bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfuz edebilme alanlarının arasında olmasıdır. Bölgede düzenlenecek faaliyetlerin merkezinde Türk ve İslam kültürünün yoğunlaşmasıyla planlanacak faaliyetlerin Osmanlı İmparatorluğu'na destek vermesini sağlamak yer almaktaydı<sup>229</sup> ve bunun gerçekleştirilmesi adına istihbarat-propaganda bütünleşmesiyle oluşacak bir faaliyetler zinciri kolayca görülmektedir. Bu bağlamda atılacak ilk adımın gerilla faaliyetleri yürütmek için Rusya kıyılarını iyi bilen, askerliklerini sahil muhafızı veya akıncı olarak yapmış kişilerden müteşekkil birliklerden oluşturmak olduğu görülmüştür.<sup>230</sup> Bu birliklerin içine az sayıda da olsa Gürcü gruplar da eklenmiştir. Birliklerin asli görevlerinin başında cephe gerisindeki milli duyarlılığı korumak ve cephe hattına gerektiğinde destek vermek olarak tasarlanmıştır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Cephesindeki teşkilatlanmasını üç ana misyon hattında görmek mümkündür: Van (İran), Erzurum ve Trabzon. Bu misyonların faaliyetlerinin toplandığı konular ele alındığında casusluk, Çarlık Rusya'sına karşı bölge halkını ayaklandırmak ve sabotajlar ile karşılaşmaktadır.<sup>231</sup>

<sup>228</sup> Servet AVŞAR (2020), "Birinci Dünya Savaşı Propaganda Beyannameleri ve Afişlerinde İyilik ve Kötülük Kavramları", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 1, S: 21, 2020, s. 27.

<sup>229</sup> Kübranur ÖZTÜRK ve Nurhan AYDIN (2019), "İttihat ve Terakki'nin Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Kafkasya Politikası", *Tarih ve Günce*, C: 2, S: 5, s. 478.

<sup>230</sup> Ahmet TETİK (2017), *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi Cilt 1 (1914-1916)*, 3. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 269-270

<sup>231</sup> Mehmet BİLGİN (2017), *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 28.

Bu faaliyetlerin temelinde yatan öne çıkan motivasyon olarak hedef kitlenin manipülasyonu yer almaktadır. Aynı şekilde bu birliklerin birer rakibi olarak Ermeni çetelerin varlığından söz etmek mümkündür. Süleyman Askeri, girişilecek gayri nizami harp içerisinde yer alan propaganda faaliyetlerinin amacına ulaşması için Rusların İran'dan çıkarılması amacıyla bölgedeki halkın ve İran aşiretlerinin Ruslara karşı beslediği kinden yararlanmanın mümkün olduğundan bahsetmektedir.<sup>232</sup> Bundan dolayı istihbarat faaliyetleri içinde propaganda unsurlarının önemli etkileri vardır. Propagandanın asli unsurları arasında yer alan gazete yazılarının da varlığından bahsetmek mümkündür ki *Anadolu'da Bir Nazar, Kafkasyalı Kardeşlerimizin Şecaati* ve *Kafkasya'da Çar* başlıklı yazılar en önde gelenleri arasında yer almaktadır.<sup>233</sup>

Teşkilat-ı Mahsusa açısından Birinci Dünya Savaşı'nın önemli bölgelerinin arasında yer alan Afrika, İtalya, İngiliz ve Fransızlarla mücadelelere sahne olmuştur. Birçok devletin istihbarat ve askeri unsurlarıyla karşı karşıya kalınmasının en temel nedenlerinin arasında Afrika'nın sömürgecilik tarihiyle alakalı olduğunun söylenmesi gerekir.<sup>234</sup> Bu mücadelelerin büyük bir çoğunluğu sıcak savaş faaliyetlerinden ziyade gayrinizami savaş unsurlarının kullanıldığı faaliyetler olarak dikkat çekmektedir. Bölgedeki faaliyetlerin kontrol edilmesi bağlamında Afrika Gruplar Komutanlığı kurulmuştur ve bu komutanlık Osmanlı subaylarından ve yerel direnişçilerden oluşan bir örgütlenmeye sahiptir.<sup>235</sup> Teşkilatın Afrika faaliyetlerinde üzerinde durduğu düşüncelerin başında Panislamizm politikası gelmektedir. Bu politikanın merkezinde bulunan cihat politikasının Müslümanlar arasındaki etkisi kullanılarak Osmanlı-Alman paktının desteklenmesi sağlanmaya çalışılmıştır.<sup>236</sup> Özellikle de Trablusgarp'ın İtalyanlar tarafından işgalinden itibaren iç bölgelerde bulunan Bedeviler, Sunisiler ve Arap topluluklar birleşmişler ve bölgedeki bahsi geçen unsurların İtalyanlara karşı örgütlenmesi sağlanarak direniş sahası genişlemiştir.<sup>237</sup> Bu direnişler sayesinde

<sup>232</sup> Ahmet TETİK 2017, age. s. 296

<sup>233</sup> Selçuk URAL (2005), "1914-1915 Yıllarında Kafkas Cephesi'nde Yaşanan Askeri Olayların Türk Basınındaki Yankıları", *Atatürk Dergisi*, C: 4, S: 4, s. 81-84.

<sup>234</sup> Tuğrul Oğuzhan YILMAZ (2021), *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Doğu Afrika Faaliyetleri Birinci Dünya Savaşında Sudan, Habeşistan, Somali*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 27

<sup>235</sup> age. s. 23

<sup>236</sup> Polat SAFİ (2006), *The Ottoman Special Organization- Teşkilat-ı Mahsusa: A Historical Assessment With Particular Reference To Its Operations Against British Occupied Egypt (1914-1916)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, Ankara, s. 64

<sup>237</sup> Gönül GÜNEŞ (2013), *Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri*, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: 29, S: 85, s. 115-116.

şehbenderlerin<sup>238</sup> İstanbul'a istihbarat bilgisini göndermesi daha da kolaylaşmıştır. Şehbenderlerin bazılarının Teşkilat-ı Mahsusa mensubu olması hedef kitlenin etkilenmesi ile manipülasyonunun sağlanması yoluyla istihbarat ve propaganda birlikteliğine işaret etmektedir. Örneğin, Habeşistan Başşehbenderi Mazhar Bey gibi Johannesburg Başşehbenderi Remzi Bey de Teşkilat-ı Mahsusa üyesidir ve bölgedeki Zulu kabilesinin İngilizlere isyan etmesinde büyük rol oynamıştır.<sup>239</sup> Teşkilatın Mısır'daki misyonunun en önemli başlıklarının arasında istihbarat ve propaganda faaliyetleri bulunmaktadır.<sup>240</sup> Böylelikle, teşkilatın Afrika'daki faaliyetlerini, istihbarat ve propaganda unsurları marifetiyle bölgedeki yerel unsurların duygusal mekanizmalarının düşman tarafına doğru yöneltilmesi ve düşman unsurlarının Afrika'da daha fazla zaman harcamasına yönelik faaliyetler olarak değerlendirmek mümkündür. Kıbrıs faaliyetleri de benzer kapsamda somutlaştırmada yararlı olacaktır.

#### **5.2.4. Türk İstihbarat Topluluğunun Kıbrıs Faaliyetleri (1955-1974)**

Kıbrıs faaliyetleri uzun bir dönemi kapsayan olaylar silsilesi olarak dikkat çekmektedir. Kıbrıs faaliyetlerine Doğu Akdeniz politikası bağlamında bakıldığında, jeopolitik bağlamda önemli bir yere sahiptir ki Kara Hakimiyeti Teorisi'nde<sup>241</sup> Doğu Akdeniz bölgesi hayati bir odak noktasına sahiptir.<sup>242</sup> Böylelikle Kıbrıs konusu Türk dış politika denkleminin önemli bir ilgi alanı olarak yerini her zaman korumuştur. 1955 yılından 1974 yılının temmuz ayında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatı'na kadar süren olaylar silsilesinde dönemin Türk istihbarat topluluğunun önemli bir yeri bulunmaktadır.

---

<sup>238</sup> İlk zamanlarda, şehbenderler, Osmanlı İmparatorluğu'nda yurtdışında meydana gelen ticari anlaşmazlıkları çözme konusundaki dış temsilcilik hüviyetindeyken, sonraları konsolosluga doğru evrilen bir dış temsilcilik idaresi olarak kendini göstermektedir. Şehbenderliklerin en önemli görevlerinin arasında istihbarat raporlamaları, görev yapılan bölgelerdeki basın-yayın organlarının takip edilmesi ve raporlanması yer almaktadır. Özellikle de basın-yayın organlarının faaliyetleri bağlamında sorumluluğu olması dolayısıyla karşı-propaganda faaliyetleri ile alakalı oldukları da söylenebilir.

<sup>239</sup> Tuğrul Oğuzhan YILMAZ 2021, age. s. 24

<sup>240</sup> Polat SAFİ 2006, agt. s. 62

<sup>241</sup> Kara Hakimiyeti teorisi jeopolitik teoriler bağlamında ilk ortaya atılan teori olarak dikkat çekmektedir. Bu teoriyi ortaya atan Halford Mackinder'a göre heathland (can damarı) olarak adlandırılan merkezi bir bölge bulunmaktadır. Bu merkezi bölge Baltık Denizi, Orta Asya, Karadeniz, İran, Moğolistan gibi yerleri kapsamaktadır ve Doğu Akdeniz hearthland'e giden ticaretinin önemli bir bölgesi olarak görülmektedir.

<sup>242</sup> Fatoş ÇAKIRCA (2022), *Doğu Akdeniz Meselesinde Türk Dış Politikası ve Türk Dışişleri Bakanlığı Söylem Analizi: Etki Alanı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 12-13.

Türk istihbarat topluluğunun Kıbrıs faaliyetlerinin en önemli merkezlerinin başında Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) gelmektedir. TMT'nin kurulma amaçlarının başında Kıbrıs Rumları tarafından kurulan ve ana idealinin Yunanistan ile birleşme olduğu (Enosis) EOKA terör örgütünün faaliyetlerine karşı bir savunma mekanizması oluşturma yer almaktadır ve bunun yanında TMT'nin kurulmasını hızlandıran olay, Kıbrıslı Türk polis müfettişinin öldürülmesidir.<sup>243</sup> İlk kurulduğu zamanlarda teşkilatın silahlı mücadele gibi bir amacı yoktur ve bunun yerine pasif direnişler ve bildiri yoluyla Türk halkı içinde olumlu bir algı oluşturma amacı hakimdir. Türk istihbarat topluluğunun önemli faaliyetlerinden bir tanesini oluşturan Kıbrıs faaliyetleri uzun bir dönemi kapsayan olaylar silsilesi olarak dikkat çekmektedir. Türk istihbarat topluluğunun Kıbrıs faaliyetleri, 1974 Barış Harekâtı'na kadar Rum terör örgütü olan EOKA ile hem istihbarat hem de silahlı çatışma bakımından bir mücadele alanı dahilinde kendini göstermektedir. Ayrıca, Rum tarafının faaliyet alanına yerel dinamiklerin de eklenmesiyle birlikte propaganda ve istihbarat birlikteliğinin zorunluluğundan bahsetmek mümkündür. Buna örnek olarak, Kıbrıs'taki Ortodoks Kilisesi'nin mensuplarının faaliyetleri Girit ve Balkanlar'da yapılan çalışmaların motivasyonu ile gerçekleştirilmesi bu bağlamda incelenebilir.<sup>244</sup> 1955-1974 döneminde Türk istihbarat topluluğunun istihbarat faaliyetlerinin merkezinde karşı istihbarat ve casusluk faaliyetleri büyük yer edinmektedir. TMT'nin kurulma ve örgütlenme sürecine bakıldığında bu faaliyetleri gerçekleştirmek adına çeşitli kurum ve kuruluşlarla da bağlantı kurduğu görülmüştür.<sup>245</sup> Bu kurumlar vasıtasıyla savunma hattının hem psikolojik hem de personel anlamında sağlamlaşması mümkün hale gelmiştir.

1960 yılında Türkiye'deki askeri darbe sonucunda Türkiye belirli bir süre Kıbrıs'a eskisi kadar odaklanamamıştır ve oluşan siyasi boşluktan faydalanmaya çalışan Rum tarafının faaliyetlerine karşı TMT'ye ulaşan istihbarat sayesinde önlemler alınmaya çalışılmıştır.<sup>246</sup> Kıbrıs'taki propaganda faaliyetlerinde 1963 yılından itibaren Rumların saldırılarının şiddetinin artması ve dönemin Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ait olan

---

<sup>243</sup> Emrah BALIKÇIOĞLU (2021), "İngiliz Emniyet Raporu Işığında Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) Örgütsel Nitelik ve Yapısının Değerlendirilmesi (1957-1958)", *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, C: 6, S: Prof. Dr. Süleyman Büyükkaracı Özel Sayısı, s. 122.

<sup>244</sup> Abdulkadir SEÇMEN (2017), *1955-1974 Sürecinde Kıbrıs'ta İstihbarat Faaliyetleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 38-39.

<sup>245</sup> Ulvi Keser, *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde İletişim 1955-1974*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, s. 41

<sup>246</sup> Abdullah SEÇMEN 2017, agt. s. 101

ve her iki toplumun da kullandığı radyoyu basarak Türk karşıtı propagandaya başlaması büyük bir rol oynamıştır. Bu tarihten sonra Bayrak Radyosu'nun kurulması ve yayınlarına başlaması propaganda bağlamında işlevsel bir araç olmuştur ve bu radyo Kıbrıslı Türk mücahitlerinin sesi olmuştur.<sup>247</sup> Bunun yanında, Kıbrıslı Türklerin sesini duyurmak amacıyla Türkiye merkezli Anamur Radyosu kurulmuştur ve daha güvenli bir yayın yapılması sağlanmıştır; ayrıca, radyoya gelen bütün istihbarat bilgilerinin kaynağı Türk Genel Kurmay Başkanlığı'dır.<sup>248</sup> Rum tarafında ise Atina Radyosu'ndan sürekli çatışmaları kışkırtmak adına yayınlar yapılmaktadır ve EOKA'nın bünyesinde ve komutasında hareket eden grupların motivasyonunu artırıcı konuşmalar yapılmıştır.<sup>249</sup> TMT'nin yönetim organizasyonunda bayraktar olarak adlandırılan Türk subayları görev yapmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadarki dönemin Türk istihbarat topluluğu düşünüldüğünde askeri unsurların ağırlıkta olduğu bir teşkilattan bahsetmek mümkündür ki, bu durum istihbarat faaliyetlerinin Kıbrıs faaliyetlerindeki merkezi hakkında bilgi vermektedir. Bunun yanında dönemin Genelkurmay Başkanlığı'nın bünyesinde bulunan Özel Harp Dairesi'nin kontrolünde faaliyet gösteren Ankara-Sincan'daki Zir kampı, Kıbrıs'tan gelen Kıbrıslı Türklerin eğitimleri için kullanılmıştır ve bu kamptaki eğitimlerin başında düşman tarafından gelebilecek sabotaj ve gerilla faaliyetlerine karşı koyma eğitimleri gelmektedir.<sup>250</sup> TMT'nin kuruluş anayasasında belirtilen hükümlere göre faaliyetlerinin kapsamı bağlamında propaganda faaliyetlerine büyük önem veriliyordu ve propaganda aracı olarak radyonun kullanılmasının yanında bildiri de kullanılmaktaydı.<sup>251</sup> Türk istihbarat topluluğu bağlamında Kıbrıs faaliyetleri silahlı çalışma ve hem yerel hem de uluslararası propaganda faaliyetlerinin birlikte olduğu bir saha olarak değerlendirilebilir. Döneminin önemli propaganda araçları arasında yer alan radyo ve bildiri gibi araçların kullanılması ve bu istasyonların istihbarat ile alakaları bağlantılı ilişki bağlamında değerlendirilen konulardır.

---

<sup>247</sup> Ulvi KESER 2019, age. s. 44

<sup>248</sup> İltaç ASLİM ve Ulvi KESER (2017), "Etkili Bir Propaganda Aracı Olarak Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Anamur ve Anamur'un Sesi Radyosu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C: 17, S: 34, s. 403

<sup>249</sup> Ulvi KESER (2016), "Strateji ve Güvenlik Bağlamında CIA ve Yunan İstihbarat Belgelerinde Kıbrıs", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C: 1, S: 1, s. 8.

<sup>250</sup> Abdulkadir SEÇMEN 2017, agt. s. 54

<sup>251</sup> Emrah BALIKÇIOĞLU 2021, agm. s. 129-130.

## SONUÇ

Westphalia'dan II. Dünya Savaşının sonuna kadar uluslararası ilişkilerde güçler dengesi ilkesi merkezde yer alırken savaşın bitimiyle birlikte ABD ve SSCB'nin oluşturduğu iki kutuplu dünya sistemi uluslararası ilişkiler paradigmasını belirlemiştir. Uluslararası ilişkiler Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte tekrar bir değişikliğe uğramıştır. Diplomatik ilişkilerin, uluslararası işbirliklerin ve bilginin kullanılması bağlamında uluslararası ilişkiler, Soğuk Savaş dönemindeki durumunun aksine çok boyutlu ve karmaşık bir hal almakla birlikte kabuk değiştirmeye müsait bir düzlem üzerinde ilerlemektedir. Böylesine bir siyasi ortam içerisinde istihbarat ve propaganda kavramlarının yeniden tanımlanması önem arz eder. Çalışmanın merkezinde yer alan yegâne argüman, yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkiler sisteminin çabuk kabuk değiştirmeye müsait, çok boyutlu ve karmaşık bir düzlem üzerinde hareket ettiği ve bu durumun istihbarat-propaganda arasındaki bağlantıyı belirgin hale getirdiğidir. Mezkûr argüman çerçevesinde şekillenen çalışma, bu argümanı destekleyici üst ve alt başlıklardan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk dört bölümü betimleyici unsurların bulunduğu bir çerçeve ortaya çıkarmaktayken son bölümü ise karşılaştırma ve olay incelemelerine dayalı bir somutlandırma ortaya koymaktadır.

Çalışmanın ilk bölümü olan “Propaganda ve İstihbarat Kavramlarının Kapsamı” başlıklı kısımda propaganda ve istihbarat kavramlarının yenilenen tanımsal argümanlarına ve çeşitlerine yer verilmiştir. Tanımsal argümanlar ele alırken değişen ve yenilenen uluslararası ilişkilerin dinamikleri bağlamında bir çerçeve ortaya atılmıştır. Özellikle de propaganda bağlamında duygu ve eylem kavramlarının hedef kitlenin etkilenmesi amacıyla hareket ettirildiği ve toplumsal hareket esnekliği kavramının ise propaganda faaliyetlerinin etkinliği bağlamında bir temel oluşturduğu görülmüştür. İstihbarat ise yirmi birinci yüzyıl uluslararası ilişkileri açısından yenilenen bir tanıma ihtiyaç duymaktadır. Bölümün temel çerçevesinde ele alınan unsurlar doğrultusunda istihbarat hakkındaki argümanların ısrarla vurguladığı ortak

nokta bilgiyi elde etmenin öneminin yanında bilgiyi kullanmanın değeridir. İstihbarat çeşitleri anlatılırken de bu ortak noktaya atıflar yapılmaktadır. Ayrıca, istihbarat topluluklarının teşkilatlanma modellerine yer verilen bölümde iki ana akım üzerinde durulmaktadır: yatay genişleme modeli ve dikey genişleme modeli. Bu iki modeli birbirinden ayıran en temel argüman ise dış istihbarata adanmış bir istihbarat biriminin bulunup bulunulmamasıdır. Daha açık bir ifade ile istihbarat yükünün farklı kurumlar bünyesinde paylaşılmasıdır. Böylelikle, bölüm dahilinde propaganda ve istihbarat kavramları özellikle de değişen uluslararası ilişkiler ve bilgi konusunda kesişimleri görülmektedir.

“Propagandanın Stratejik İstihbarat ve Karşı İstihbarat Bağlamında İncelenmesi” başlıklı ikinci bölümde propaganda ve istihbarat ilişkisinin temel unsurları üzerinde durulmuştur. Öncelikle stratejik istihbarat ve karşı istihbarat kavramlarının tanımlanması yapılmıştır. Bu bilgiler ışığında, stratejik istihbarat daha geniş bir bakış açısı ile istihbarat faaliyetlerine bakarken karşı istihbarat ise belirli bir alana hitap etmektedir. Propaganda ve istihbarat ilişkisi stratejik istihbarat ve karşı istihbarat argümanları ile ele alındığında bağlantılı ilişki temelinde propaganda ve istihbarat arasındaki zorunlu bir ilişkinin bulunduğu söylenebilmektedir. Bağlantılı ilişkinin temelinde yatan unsurlar değişen uluslararası ilişkiler, yumuşak güç ve bilgi güvenliğidir. Böylelikle istihbarat ve propagandanın birbirini desteklemesi hali istihbarat çarkının işlevselliği bağlamında zorunlu bir duruma işaret etmektedir. Klasik istihbarat anlayışından yeni istihbarat anlayışına geçişin zorunlu olduğu yeni uluslararası ilişkiler ortamında, istihbarat ve propaganda arasındaki bağlantılı ilişkinin temelinde istihbarat faaliyetlerinin rakip istihbarat faaliyetlerini manipüle edebilme ve etkileme mekanizması yer almaktadır. Bağlantılı ilişkinin varlığı örnek olaylarda da anlatıldığı gibi, propaganda faaliyetleri, istihbarat algısının içinde yer alan bir olgu olmakla birlikte uluslararası dinamiklerin değişimi ile önemi daha fazla hissedilebilir bir duruma doğru evrilmiştir. Daha açık bir ifade ile, propaganda faaliyetlerinin hem stratejik istihbarat ile hem de karşı istihbarat ile ilişkilendirilmesi mümkündür.

Çalışmanın üçüncü ve dördüncü bölümlerinde sırasıyla Türk ve ABD istihbarat topluluklarının betimlemesi yapılmaktadır. Her iki istihbarat topluluğunun geçirmiş olduğu tarihsel süreç ve evrim, teşkilatlanma yapısı ve topluluklarının sahip olduğu istihbarat algısının üzerinde durulmuştur. Bahsi geçen iki istihbarat topluluğunun olaylar bazındaki cevaplarının, uluslararası ilişkilerin siyasal evrimine bağlı kalınarak

ve uluslararası ilişkiler bazındaki devletlerin kendi konumlarını düşünerek şekillendiği görülmüştür. Böylelikle istihbarat topluluklarının betimlenmesi ve temel niteliklerinin ortaya konulması, çalışmanın somutlandırılması adına değerli bir katkı sağlamıştır.

Çalışmanın “Türk ve ABD İstihbarat Topluluklarının Propaganda ve İstihbarat Temelinde Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi” başlıklı son bölümünde her iki istihbarat topluluğunun karşılaştırılmasına ve olay incelemelerine yer verilmiştir. Karşılaştırma anlamında ilk göze çarpan özellik teşkilatlanma modelleridir. Bu bağlamda ABD istihbarat topluluğu istihbarat yükünü belirli istihbarat birimlerine dağıtarak fonksiyonel görev dağılımı ilkesi temelinde yatay genişleme modeli ile teşkilatlanmıştır ve dış istihbarat faaliyetlerine odaklanmış olan CIA en dikkat çeken istihbarat teşkilatıdır. Türk istihbarat topluluğunda ise istihbarat yükünün büyük bir bölümünün bir istihbarat teşkilatı, MİT Başkanlığı, bünyesinde toplandığı görülmektedir ve dikey genişleme modeli ile teşkilatlanmıştır. Her iki istihbarat topluluğunun bugünkü halini almasında etkili olan eğilimler ve siyasi kırımlara konu olan olaylar benzer olmakla birlikte değişim hikayelerinin farklı olduğu ortaya konulmuştur. Farklı hikayelere sahip olmasındaki en önemli argüman ülkelerin uluslararası ilişkiler ortamından etkilenme ve bu ortamı etkileme katsayılarının farklı olmasıdır. Bunun yanında, ABD'nin Hong Kong (1950-1964), Tayvan (1954-1958) ve Kore Savaşı (1950-1953) faaliyetleri ile Türk İstihbarat Topluluğu açısından önemli tecrübeler sunan Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya- Afrika faaliyetleri ve dönemin Türk istihbaratının Kıbrıs (1954-1974) faaliyetleri propagandanın stratejik istihbarat ve karşı istihbarat bağlamında incelenmesine örnekler teşkil etmektedir. Böylelikle propaganda ve istihbarat arasındaki bağlantılı ilişki unsurunun somutlandırılması sağlanmıştır.

Böylesine bir ilişki düzleminde hem örnek olaylar hem de değişen uluslararası ilişkiler hakkındaki bilgiler ışığında, bütünüyle on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların bakış açısından istihbarat ve propaganda faaliyetlerine bakılamayacağı düşüncesi çalışmanın muhteviyatında yer almaktadır. Çünkü istihbarat, uluslararası ilişkiler alanındaki değişimlerden en çok etkilenen alanların başında gelmektedir. Özellikle de Kovid-19 pandemisinin deneyimlerine dayanarak, küresel ilişkilerde meydana gelen değişimlerin akabinde, tıbbi istihbarat gibi, yeni istihbarat yönelimleri

olabilmektedir.<sup>252</sup> İstihbarat topluluklarının geçmişinde olduğu gibi bugünün ilişkilerinde de kendini her an yenileyebilen ve günün şartlarına cevap verebilecek bir esnekliğe sahip olması zorunluluk halini almıştır. Bağlantılı ilişki argümanının temelinde yer alan unsurlar bu zorunluluk haline işaret etmektedir. Bunun yanında, bahsi geçen iki istihbarat topluluğunun olaylar bazındaki cevaplarının uluslararası ilişkilerin siyasal evrimine bağlı kalınarak ve uluslararası ilişkiler bazındaki devletlerin kendi konumlarını düşünerek şekillendiği görülmüştür. Böylelikle istihbarat topluluklarının karşılaştırılması çalışmanın somutlandırılması adına değerli bir katkı sağlamıştır.

Türk ve ABD istihbarat topluluklarının karşılaştırılmasında ilk göze çarpan argüman teşkilatlanmalarında kendini göstermektedir. Türk istihbarat topluluğunda istihbarat yükünün çeşitli birimler tarafından paylaşılmadığı ve iç istihbarat, dış istihbarat ve teknik istihbarat birimlerinin MİT Başkanlığı çatısı altında toplandığı görülmektedir. Bu teşkilatlanma modeli dikey genişleme modeli ile anlatılmıştır ve Türk istihbarat topluluğunun en göze çarpan özelliği dış istihbarata adanmış bir istihbarat teşkilatının olmadığıdır. ABD istihbarat topluluğu ise istihbarat yükünü çeşitli kurumlara paylaşmıştır ve iç istihbarat, dış istihbarat ve teknik istihbarat görevlerinin sırasıyla FBI, CIA ve NSA teşkilatlarıyla sağlandığı görülmektedir. Bu teşkilatlanma modelini fonksiyonel görev dağılımı ilkesinin temelinde olduğu yatay genişleme modeli olarak adlandırmak mümkündür. İki istihbarat topluluğunun bu şekilde farklılaşmasındaki temel motivasyonun belirli siyasi kırılmalar ve eğilimler çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Her iki topluluk için II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ortak siyasi kırılmalar olarak görünmektedir, fakat uluslararası ilişkiler arenasında cereyan eden gelişmelerden farklı şekilde etkilendiklerinden dolayı istihbarat teşkilatlanmaları ve algıları da farklı seyretmiştir. Farklı etkilenmenin ortaya çıkmasının ana sebeplerinin başında her iki devletin uluslararası ilişkiler arenasındaki siyasi konumu ve etkinliği gelmektedir. Örneğin, Soğuk Savaş döneminde Türk istihbarat topluluğuna sirayet etmiş istihbarat tembelliği unsurunun varlığından söz etmek mümkün iken yirmi birinci yüzyıl

---

<sup>252</sup> Kacper GRADON ve Wesley R. MOY (2021), "COVID-19 Response – Lessons from Secret Intelligence Failures", *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, Cilt: 23, Sayı:3, s. 164.

uluslararası ilişkiler dinamiklerinin bu durumu kaldıramayacağı açık olduğundan dolayı teşkilatlanmasında belli başlı değişikliklere gitmiştir.

Çalışmada incelenen ABD'nin Hong Kong (1950-1964), Tayvan (1954-1958) ve Kore Savaşı faaliyetleri ile Türk istihbarat topluluğunun Kafkasya Cephesi, Afrika Cephesi ve Kıbrıs faaliyetlerinin (1955-1974) bütününde istihbarat ve propaganda bütünleşmesi bulunmaktadır. Propaganda faaliyetlerinin içinde yer alan temel amacı istihbarat ve uluslararası ilişkiler dinamikleriyle ilişkilendirmek mümkündür. Stratejik istihbarat bütün istihbarat çeşitlerinin bir bütünü olarak ortaya çıkarken karşı istihbarat bir tür rakip istihbarat teşkilatlarının engellenmesi bağlamında kendini gösteren bir istihbarat çeşidi olarak dikkat çeker. Propagandanın istihbarat ile ilişkilendirilmesi ise, bilginin akışı ve politika yapımı bağlamında, karşı istihbarat ve stratejik istihbarat yoluyla uluslararası ilişkiler alanında ele alınabilecek bir olgu olarak görülebilmektedir. Bu nedenle, iki istihbarat topluluğu değerlendirmesinden çıkarılacak en değerli argüman, propaganda ve istihbarat bütünleşmesinin uluslararası ilişkiler, istihbarat algısı ve politika yapım süreci için zorunlu olduğudur. Ayrıca, istihbarat ve propaganda birlikteliği istihbarat üreticileri ve tüketicileri arasındaki iletişim hattının daha sağlıklı işlerliğine işaret etmektedir. Propaganda faaliyetlerinin istihbarat çarkının işleyişinde önemli etkileri bulunmaktadır ve bu etkilerin örnekleri işlenen olayların içeriğine sirayet etmiştir. Hem Türk istihbarat topluluğunun Kafkasya, Afrika ve Kıbrıs faaliyetlerinin hem de ABD istihbarat topluluğunun Hong Kong, Tayvan ve Kore faaliyetlerinin temel amacının hedef kitleyi etkilemek bağlamında, kendini gösterdiği görülürken bu faaliyetlerinin istihbarat birimleri tarafından desteklendiği ve aralarındaki istihbarat-propaganda birlikteliğinin zorunluluğu görülmüştür. Bahsedilen bilgilerin ve analizi yapılan olayların ışığında, uluslararası ilişkilerin kabuk değiştirmeye müsait düzlemi ve bilginin çokluğundan kaynaklanan karmaşık ve belirsiz ortamdan dolayı, istihbarat topluluğunun çok boyutlu ve fonksiyonlu düşünülmesi bir zorunluluk halini almıştır. Böylelikle propaganda ve istihbarat faaliyetlerinin birlikte incelenmesi stratejik istihbarat ve karşı istihbarat adına çıktılar sunmaktadır. Hem stratejik istihbarat hem de karşı istihbarat açısından propaganda argümanına bakıldığında çok boyutlu bir senaryo ile karşılaşılır. Bağlantılı ilişki argümanı istihbaratın çok boyutlu bir fonksiyon olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, ABD ve Türk istihbarat topluluklarının genel yapısından ve yenilenen uluslararası ilişkiler düzleminde hareket ederek Türk istihbaratı topluluğu bağlamında içsel reformun gerekliliğinden bahsetmek mümkündür. Türk istihbarat topluluğu, yukarıda üzerinde durulduğu gibi, bölgesel ve küresel siyasi nedenlerden dolayı teşkilatlanma modelinde değişiklik yapmadan iç mekanizmasının fonksiyonel genişlemesine ihtiyaç duymaktadır. Başka bir deyişle, Türk istihbarat topluluğunun dikey genişleme modeline uygun olacak bir şekilde alt başkanlıklarının reformu ve fonksiyonel etkinliğinin artırılması yirmi birinci yüzyıl uluslararası siyasi, askeri ve ekonomik gelişmelerine cevap verebilme adına zorunluluktur. Türk istihbarat topluluğunun bünyesinde ekonomik, medikal/tıbbi ve biyografik istihbarat birimlerinin oluşturulması ve stratejik istihbarat ile karşı istihbarat ile ilgili birimlerin propaganda ağına önem vermesi gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

- AGRELL Wilhelm ve TREVERTON Gregory F. (2015), *National Intelligence and Science Beyond the Great Divide in Analysis and Policy*, Oxford University Press, Oxford.
- AID Matthew M. (2000), "US Humint and Comint in the Korean War: From the Approach of War to the Chinese Intervention", *İçinde, The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65 Western Intelligence, Propaganda and Special Operations*, Ed. Richard J. Aldrich, Gary D. Rawnsley ve Ming-Yeh Rawnsley, ss. 17-63, Frank Cass, Londra.
- AKRAP Gordan ve BULHAK Wladyslaw (2022), "Agent of Influence and Disinformation: Five Lives of Ante Jerkov", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Cilt:35, Sayı:2, ss. 240-264.
- ALDRICH, Richard J. (2000), "Introduction: The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65", *İçinde, The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65 Western Intelligence, Propaganda and Special Operations*, Ed. Richard J. Aldrich, Gary D. Rawnsley ve Ming-Yeh Rawnsley, ss. 1-16, Frank Cass, Londra.
- ANDERTON Lillian D. (1967), "U.S.I.S. Libraries: A Branch of U.S.I.A.", *Peabody Journal of Education*, Taylor & Francis Ltd, Cilt: 45, No: 2, ss. 114-120.
- ARENDRT Hannah, DWORKIN Ronald, HABERMAS Jürgen, GALTUNG Johan, KING Martin Luther, RAWLS John, SANER Hans ve THOREAU Henry David (2018), *Kamu Vicdanına Çağrı: Sivil İtaatsizlik*, 5. Baskı, Çev. COŞAR Yakup, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ASLIM İltaç ve KESER Ulvi (2017), "Etkili Bir Propaganda Aracı Olarak Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde Anamur ve Anamur'un Sesi Radyosu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 34, ss. 395-429.
- ATEŞ Ahmet (2020), "Current Challenges and Trends in Intelligence", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss. 177-204.
- AVŞAR Servet (2020), "Birinci Dünya Savaşı Propaganda Beyannameleri ve Afişlerinde İyilik ve Kötülük Kavramları", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 21, ss. 26-46.

- BALIKÇIOĞLU Emrah (2021), “İngiliz Emniyet Raporu Işığında Türk Mukavemet Teşkilâtı’nın (TMT) Örgütsel Nitelik ve Yapısının Değerlendirilmesi (1957-1958)”, *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches*, Cilt: 6, Sayı: Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı, ss. 116-144.
- BARNEA Avner (2017), “Counterintelligence: Stepson of the Intelligence Discipline”, *Israel Affairs*, Cilt: 23, Sayı: 4, ss. 715-726.
- BARNES Trevor (1981), “The Secret Cold War: The C.I.A. and American Foreign Policy in Europe, 1946-1956”, *The Historical Journal*, Cilt: 24, Sayı: 2, ss. 399-415.
- BERKOWITZ Bruce D. ve GOODMAN Allan E. (1991), *Strategic Intelligence for American National Security: With New Afterword*, Princeton University Press, Princeton.
- BERNAYS Edward (1965), *Propaganda*, Liveraigh, New York.
- BERNHARDT Douglas (2003), *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*, Prentice Hall, Edinburg.
- BERNSTEIN Shai (2018), “Interaction of Technology and Organization: Case Study of US Military COMINT in World War II”, *İçinde, Technology and the Intelligence Community Challenges and Advances for the 21st Century*, Ed. Margaret E. Kosal ss. 15-39, Springer, İsviçre.
- BEZCİ Egemen (2020), *Turkish Intelligence and the Cold War The Turkish Secret Service, the US and the UK*, Bloomsbury Publishing, New York.
- BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE İLETİŞİM KURUMU (2022), *Siber Güvenlik Kurulu*, <https://www.btk.gov.tr/siber-guvenlik-kurulu>, ET. 17.07.2022.
- BİLGİN Mehmet (2017), *Teşkilat-ı Mahsusa’nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BLEDOWSKA, Celina ve BLOCH Jonathan (1987), *KGB-CIA Intelligence and Counterintelligence Operations*, Bison Books, New York.
- BORCH Frederic L. (2003), “Comparing Pearl Harbor and ‘9/11’: Intelligence Failure? American Unpreparedness? Military Responsibility?”, *The Journal of Military History*, Cilt: 67, Sayı: 3, ss. 845-860.

- BOZKURT İhsan (2021), “Dünyadaki Bazı İstihbarat Teşkilatlarının Kısa Tarihçesi”, *İçinde, Türk İstihbarat Tarihi*, Ed. İsmail Demircioğlu, Ahmet ÖZCAN, Namık ÇENCEN ve Yücel Yiğit, ss. 859-888, Yeditepe Kitapevi, İstanbul.
- BRITTEN Shane (2018), “Intelligence Failures Are Analytical Failures”, *Counter Terrorist Trends and Analyses*, Cilt: 10, Sayı: 7, ss. 12-18
- BULUT Murat (2017), “İstihbarat Başarısızlığına Analitik Bir Yaklaşım: Tanımı, Sebepleri ve Çözüm Önerileri”, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, ss. 67-90.
- BYRNE Malcolm ve KLOTZBACH Magdalena (2005), *Cardboard Castle: An Inside History Of The Warsaw Pact, 1955-1991*, CEU Press, Budapeşte.
- CANÖZ Kadir (2010), “Seçmen Tercihinde Aday İmajının Rolü: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Öncesinde Konya Seçmeni Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk İletişim*, Cilt: 2010, Sayı:2, ss. 95-114.
- CANTRIL Hadley (1938), “Propaganda Analysis”, *The English Journal*, Cilt; 27, Sayı: 3, ss. 217-221.
- CHECK, Meghan A. (2018), “Augmenting Intelligence: What Augmented Reality Technology Means for the Intelligence Community,” *İçinde, Technology and the Intelligence Community Challenges and Advances for the 21st Century*, Ed. Margaret E. Kosal, ss. 237-250, Springer, İsviçre.
- CIA (2000), Rhe Korean Air War-Lessons for Vietnam, s. 34-35, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78S02149R000100040006-0.pdf>, ET. 09.09.2022.
- CIA (2007), *General*, s. 1, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01617A006000010027-2.pdf>, ET. 07.01.2022.
- CIA (2010), *The Political Succession on Taiwan*, s. 6, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP86T00590R000100010001-3.pdf>, ET. 05.01.2022.
- CIA (2016), *NIE-27: Chinese Communist Capabilities and Intentions With Respect To Taiwan (Discussion As Revised At Iac Representatives Meeting On 27 March.)*, s. 9, <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp79r01012a000700010014-7>, ET. 05.01.2022.
- CIA (2021), *About CIA: Organization*, <https://www.cia.gov/about/organization/>, ET. 21.12.2021).

- CIA (2021), *What We Do*, <https://www.cia.gov/about/> (E.T. 21 Aralık 2021).
- CIA (2022), *About CIA: Organization*, <https://www.cia.gov/about/organization/>, ET. 10.08.2022.
- CIA (2022), *Factors Affecting The Status Of Hong Kong (To September 1950)*, s. 1-2, <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP78-01617A003700060003-2.pdf> (E.T. 7 Ocak 2022).
- CLARK J. Ransom (2007), *Intelligence and National Security A Reference Handbook*, Praeger Security International, Londra.
- CLARK J. Ransom (2007), *Intelligence and National Security: A Reference Handbook*, Praeger Security International, Contemporary Military, Strategic, and Security Issues, Londra.
- CLAUSEWITZ Carl Von (2003), *Savaş Üzerine*, Çev. YALÇIN Şiar, Eriş Yayınları, İstanbul.
- CNI (2022), *Objectives and Values*, <https://www.cni.es/en/about-the-cni/objectives-and-values>, E.T. 31.08.2022.
- ÇAĞLAK Aykut (2021), “Türk İstihbaratının Modern İstihbarata Geçiş Sürecindeki Uygulamalarının Türkiye’de Demokrasinin Gelişimine Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 68, ss. 259-282.
- ÇAKIRCA Fatoş (2022), *Doğu Akdeniz Meselesinde Türk Dış Politikası ve Türk Dışişleri Bakanlığı Söylem Analizi: Etki Alanı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- ÇETİN Beyzade Nadir (2014), “Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı 2, 2014, ss. 239-265.
- DAHL Erik J. (2013), *Intelligence and Surprise Attack Failure and Success from Pearl Harbor to 9/11 and Beyond*, Georgetown University Press, Washington.
- DANIEL Donald C. ve HERBIG Katherine L. (1981), *Strategic Military Deception*, Pergamon Press, New York.

- DAVIS Lois M., POLLARD Michael, WARD Kevin, WILSON Jeremy M., VARDA Danielle M., HANSELL Lydia ve STEINBERG Paul (2010), *Long-Term Effects of Law Enforcement's Post-9/11 Focus on Counterterrorism and Homeland Security*, RAND Corporation, Santa Monica.
- DEDEOĞLU Beril (2018), *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 4. Baskı, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul.
- DEFTY Andrew (2004), *Britain, America and Anti-Communist Propaganda 1945–53: The Information Research Department*, Routledge, London and New York.
- DEMİRKOL Ceyhun Taha (2020), *Dünya Savaşlarının Etkisi ile Propaganda Faaliyetlerinin Sistemli Hale Getirilme Süreci ve Bu Süreçte Propaganda Uygulamaları: Nazi Almanya'sı Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DIA (2021), *Organization*, <https://www.dia.mil/About/#History>, ET. 23.12.2021.
- DNI (2012), *1947 National Security Act*, <https://www.dni.gov/index.php/ic-legal-reference-book/national-security-act-of-1947> ET. 01.09.2022.
- DNI (2019), *The National Intelligence Strategy*, s. 4-5, [https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National\\_Intelligence\\_Strategy\\_2019.pdf](https://www.dni.gov/files/ODNI/documents/National_Intelligence_Strategy_2019.pdf) ET. 18.12.2021.
- DNI (2021), *Five-Year Regional Outlook: East Asia and the Pasific, Global Trends 2040*, <https://www.dni.gov/index.php/gt2040-home/gt2040-5-year-regional-outlooks/e-asia>, ET. 28.09.2022.
- DNI (2021), *Members of the IC*, <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/members-of-the-ic>, ET. 21.12.2021.
- DNI (2021), *Who We Are: History*, <https://www.dni.gov/index.php/who-we-are/history>, ET. 26.12.2021.
- DOBB Leonard W. (1968), “Goebbels’in Propaganda İlkeleri”, Çev. OSKAY Ünsal, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 3, Ankara, ss. 337-366.
- DURBIN Brent (2017), *The CIA and the Politics of US Intelligence Reform*, Cambridge University Press, Cambridge.
- DURBIN Brent (2017), *The CIA and the Politics of US Intelligence Reform*, Cambridge University Press, Cambridge.

- EDİN İbrahim (2008), “Rekabet İstihbaratı Sürecinde Anahtar İstihbarat Konularının Belirlenmesi”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, ss. 589-600.
- EDWARDS Chris (2014), *Novum Organum II: Going beyond the Scientific Research Model*, Rowman & Littlefield, Lanham ve New York.
- EFTIMIADES Nicholas (1992), *China’s Ministry of State Security: Coming of Age in the International Arena*, Occasional Papers/Reprint Series in Contemporary Asian Studies, Maryland.
- ELLIOT Oliver (2016), *The American Press and the Rise of Authoritarianism in South Korea 1945-1954* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), London School of Economics and Political Science, Londra.
- ELLUL Jacques (1965), *Propaganda: The Formation of Men’s Attitudes*, Vintage Books, Newyork.
- ERKAN, Süleyman (2016), “2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Sayı: 17, ss. 41-64.
- ETZIONI Amitzi (2004), *From Empire to Community*, Palgrave Macmillan, New York.
- EYP (2022), *Our Mission and Competences*, <https://www.nis.gr/en/agency/mission-and-responsibilities>, ET. 31.08.2022.
- FBI (2021), *Leadership and Structure*, <https://www.fbi.gov/about/leadership-and-structure>, ET. 23.12.2021.
- FEDERAL REGISTER (2004), *Further Amendments to Executive Order 12333, United States Intelligence Activities*, <https://www.federalregister.gov/documents/2008/08/04/E8-17940/further-amendments-to-executive-order-12333-united-states-intelligence-activities>, ET. 21.12.2021.
- FRIEDMAN George (2013), *Beyond the Post-Cold War World*, <https://worldview.stratfor.com/article/beyond-post-cold-war-world>, ET. 04.07.2022.
- GARTHOFF Douglas (2005), *Directors of Central Intelligence as Leaders of the U.S. Intelligence Community 1946–2005*, The Center for the Study of Intelligence, Washington.

- GARTHOFF, Douglas F. (2005), *Directors of Central Intelligence as Leaders of the U.S. Intelligence Community, 1946–2005*, CIA Imaging and Publication Support, Washington.
- GILL Peter ve PHYTHIAN Mark (2013), “From Intelligence Cycle to Web of Intelligence: Complexity and the Conceptualisation of Intelligence”, *İçinde, Understanding the Intelligence Cycle*, Ed. Mark Phythian, ss.19-38, Routledge, New York.
- GOODMAN Melvin (2000), “Espionage and Covert Action”, *İçinde, National Insecurity: US Intelligence After the Cold War*, Ed. Craig Eisendrath, ss. 23-44, Temple University Press, Philadelphia.
- GRADON Kacper ve MOY Wesley R. (2021), “COVID-19 Response – Lessons from Secret Intelligence Failures”, *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, Cilt: 23, Sayı:3, ss. 161-179.
- GRIFFITHS Martin (2007), “Worldviews and IR theory: Conquest or coexistence?”, *İçinde, International Relations Theory for the Twenty-First Century An Introduction*, Ed. Martin Griffiths, ss. 1-11, Routledge, Londra ve New York.
- GULL Nicolas, CULBERT David ve WELCH David (2003), *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 To The Present*, ABC-Clio Inc, Santa Barbara, Kaliforniya.
- GÜNEŞ Gönül (2013), “Teşkilat-ı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 29, Sayı: 85, ss. 101-130.
- GÜRGEN Haluk (1990), “Propaganda”, *Kurgu*, Cilt: 8, Sayı: 2, ss. 135-157.
- GÜVEN Erdem (2020), “Kore Yarımadasında Propaganda Savaşları: İki Kore Arasında Radyo Yayınları”, *TRT Akademi*, Cilt: 5, Sayı: 9, ss. 222-249.
- HALE William (2013), *Turkish Foreign Policy since 1774*, 3. Baskı, Routledge, Newyork.
- HARRIS Joe (2014), “Intelligence and Policy Making for the 21st Century: A Case-study of the Benghazi Attacks and the Relationship Between Policy Makers and the Intelligence Community”, *Small Wars Journal*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/intelligence-and-policy-making-for-the-21st-century> ET. 01.09. 2022.

- HE Kai ve FENG Huiyun (2013), *Prospect Theory and Foreign Policy Analysis in the Asia Pacific: Rational Leaders and Risky Behavior*, Routledge, New York.
- HERMAN Edward (2013), “Medya Terör İmgesi”, *Güçlünün Silahı: Amerikan Devlet Terörü Üzerine Söyleşiler*, Ed. Cihan Aksan ve Jon Bailes, ss. 111-125, Metis Yayınları, İstanbul.
- HEUER Richards K. Jr (1999), *Psychology of Intelligence Analysis*, CIA Center for the Study of Intelligence, Washington.
- HEUER Richards K. Jr. (1981), “Strategic Deception and Counterdeception: A Cognitive Process Approach.” *International Studies Quarterly*, Cilt: 25, Sayı: 2, International Studies Association, Wiley, ss. 294–327.
- HOWARD Lise Morjé ve STARK, Alexandra (2018), “How Civil Wars End: The International System, Norms, and the Role of External Actors”, *International Security*, Cilt 42, Sayı: 3, ss. 127-171.
- İLTER, Erdal (2002), *Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi*, MİT Basımevi, Ankara.
- JACOBSON Mark R., *Minds Then Hearts: U.S. Political and Psychological Warfare During The Korean War* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Graduate School of The Ohio State University, Ohio.
- JEFFREYS-JONES Rhodri (2007), *The FBI: A History*, Yale University Press, New Haven.
- JOHNSTON Rob (2005), *Analytic Culture in the US Intelligence Community*, Center for the Study of Intelligence Central Intelligence Agency, Washington DC.
- JOWETT Garth S. ve O’DONNELL Victoria (2011), *Propaganda and Persuasion*, 5. Baskı, SAGE Publications Inc, New York.
- KACHIGA Jean (2021), *The Rise of China and International Relations Theory*, Peter Lang, New York.
- KARACA Mustafa, GAZİ Mehmet Ali ve ÇAKI Caner (2020), “Kore Savaşı Ekseninde ABD-Çin İlişkilerinin Çin Propaganda Posterleri Üzerinden Analizi”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 2, ss. 1142-1156.
- KARAKUŞ Melis (2021), “Gelenekselden Dijitale Propaganda ve Araçlarının Dönüşümü”, *Selçuk İletişim Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, ss. 462-491
- KARATAŞ Kenan (2017), *Dünyanın Yörüngesini Değiştiren Güçler: İstihbarat Örgütleri*, En-Lades Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- KARPAT Kemal H. (2015), *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

- KEAN Thomas H. ve HAMILTON H. Lee (2004), *The 9/11 Commission Report*, National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>, ET. 24.12.2021.
- KENT Sherman (1965), *Strategic Intelligence for American World Policy*, Archon Books, Connecticut.
- KESER Ulvi (2016), “Strateji ve Güvenlik Bağlamında CIA ve Yunan İstihbarat Belgelerinde Kıbrıs”, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 3-34.
- KESER Ulvi (2019), *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihinde İletişim 1955-1974*, Yalın Yayıncılık, İstanbul.
- KIYAŇ Sinan (2020), “ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) Arşiv Belgelerine Göre Ege Sorunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 1, ss. 11-32.
- KOCA Halil İbrahim (2019), “Stratejik İstihbarat”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 2187-2198.
- KÖSEBALABAN Hasan (2011), *Turkish Foreign Policy Islam, Nationalism, and Globalization*, Palgrave Macmillan, New York.
- KÜÇÜKYILMAZ Orçun (2019), “Ulusal Güvenlik Bağlamında İstihbarata Karşı Koymanın Önemi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 8, ss. 89-105.
- LASSWELL Harold (1977), *Propaganda Technique in World War I*, MIT Press, Cambridge.
- LAUTERBORN David (2011), *Interview With ‘Wild Bill’ Donovan Biographer Douglas Waller*, <https://www.historynet.com/interview-with-wild-bill-donovan-biographer-douglas-waller/?f> E.T. 27.07.2022.
- LESLAU Ohad (2010), “The Effect of Intelligence on the Decisionmaking Process”, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Cilt: 23, Sayı: 3, ss. 426-448.
- LEWIS Adrian R. (2007), *The American Culture of War: The History of US Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom*, Routledge, Newyork.

- LOMBARDO Johannes R. (2000), “A Mission of Espionage, Intelligence and Psychological Operations: The American Consulate in Hong Kong 1949-64”, *İçinde, The Clandestine Cold War in Asaa, 1945-65 Western Intelligence, Propaganda and Special Operations*, Ed. Richard J. Aldrich, Gary D. Rawnsley ve Ming-Yeh Rawnsley, ss. 63-81, Frank Cass, Londra.
- M5 SAVUNMA STRATEJİ (2019), *İstihbarat ve Teknoloji*, <https://m5dergi.com/son-sayi/makaleler/istihbarat-ve-teknoloji/>, ET. 05.07.2022.
- MACİT M. Hanifi (2007), “Şiddet İçermeyen Bir Eylem: John Rawls’da Sivil İtaatsizlik”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 16, ss. 134-146.
- MACLEOD Alan ve CHOMSKY Noam (2019), “Still Manufacturing Consent: An Interview With Naom Chomsky”, *İçinde, Propaganda in the Information Age*, Ed. Alan MacLeod, ss. 19-27, Routledge, New York.
- MASAK (2022), *Görev ve Yetkiler*, <https://masak.hmb.gov.tr/gorev-ve-yetkiler> E.T. 17 Temmuz 2022).
- MCDOWELL Don (2009), *Strategic Intelligence: A Handbook for Practitioners, Managers, and Users*, The Scarecrow Press, Maryland.
- MCGRATH Jenna K. (2018), “Exploring the Contributing Factors Associated with Intelligence Failures During the Cold War”, *İçinde, Technology and the Intelligence Community Challenges and Advances for the 21st Century*, Ed. Margaret E. Kosal, ss. 69-83, Springer, İsviçre.
- MEARSHEIMER John J. (2016), “Why We Will Soon Miss The Cold War”, *İçinde, Conflict After the Cold War Arguments on Causes of War and Peace*, 4. Baskı, Ed. Richard K. Betts, ss. 18-34, Routledge, New York.
- MEIHSIANG Wang (2017), “Images of a Free World Made in Hong Kong: The Case of the Four Seas Pictorial (1951–1956)”, *Journal of Chinese Studies*, Sayı: 64, ss. 255-285.
- MILLER David (2004), “Information Dominance: The Philosophy of Total Propaganda Control?”, *İçinde, War, Media, and Propaganda: A Global Perspective*, Ed. Yahya R. Kamalipour ve Nancy Snow, ss. 1-19, Rowman and Littlefield Publishers, Oxford.
- MİLLİ GÜVENLİK KURULU SEKRETERLİĞİ (2022), *Hakkımızda*, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>, ET. 16.07.2022.

- MİT BAŞKANLIĞI (2021), *İç ve Dış İstihbaratın Ayrılması Ne Anlama Gelmektedir?*  
[https://www.mit.gov.tr/me\\_diger.html](https://www.mit.gov.tr/me_diger.html), ET. 12.12.2021.
- MİT BAŞKANLIĞI (2022), İstihbarat Çarkı, <https://www.mit.gov.tr/t-cark.html>, ET. 05.05.2022.
- MİT BAŞKANLIĞI (2022), *Merak Edilenler – Diğer*,  
[https://www.mit.gov.tr/me\\_diger.html](https://www.mit.gov.tr/me_diger.html), ET. 05.01.2022.
- MİT BAŞKANLIĞI (2022), *Milli Emniyet Hizmeti Riyaseti*,  
[https://www.mit.gov.tr/ikinci\\_bolum\\_D4.html](https://www.mit.gov.tr/ikinci_bolum_D4.html), ET. 05.07.2022.
- MİT BAŞKANLIĞI (2022), *MİT Başkanlığı Teşkilat Yapılanması*,  
<https://www.mit.gov.tr/teskilat.html>, ET. 14.07.2022.
- MİT BAŞKANLIĞI (2022), *Teşkilat-1 Mahsusa*,  
<https://www.mit.gov.tr/emuze/tarihboyunca.html>, ET. 05.07.2022.
- MOBLEY Blake W. (2012), *Terrorism and Counterintelligence: How Terrorist Groups Elude Detection*, Columbia University Press, New York.
- MOSER, Paul K. (2003), “Epistemology”, *İçinde, Philosophy of Meaning, Knowledge and Value in the Twentieth Century*, 10. Cilt, Ed. John V. Canfield, ss. 133-167, Routledge, New York.
- MUELLER Robert, Miller John J. ve KORTAN Michael P. (2008), *The FBI A Centennial History 1908-2008*, U.S. Department of Justice Federal Bureau of Investigation Office of the Public Affairs, Washington DC.
- MUNOZ Arturo (2012), *“U.S. Military Information Operations in Afghanistan: Effectiveness of Psychological Operations 2001-2010*, RAND Corporation, Santa Monica.
- NATHANIEL Lederman Gordon (2005), “Restructuring the Intelligence Community”, *İçinde, The Future of American Intelligence*, Ed. Peter Berkowitz, ss. 65-102, Hoover Institution Press, Stanford.
- NATIONAL INTELLIGENCE MACHINERY (2010), “The Legislative Framework for the Agencies”, s. 6-15,  
[https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/61808/nim-november2010.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61808/nim-november2010.pdf), ET. 31.08.2022.

- NSA (1962), *NSA and the Cuban Missile Crisses*, Center for Cryptologic History, Maryland, s. 3 [https://www.nsa.gov/portals/75/documents/about/cryptologic-heritage/historical-figures-publications/publications/coldwar/cuban\\_missile\\_crisis.pdf](https://www.nsa.gov/portals/75/documents/about/cryptologic-heritage/historical-figures-publications/publications/coldwar/cuban_missile_crisis.pdf), ET. 31.08.2022.
- NSA (2022), *Collecting & Analyzing our Adversaries' Moves*, <https://www.nsa.gov/Signals-Intelligence/>, ET. 31.08.2022.
- NYE Joseph S. Jr. (2004), *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.
- NYE Joseph S. ve WELCH David A. (2018), *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, 8. Baskı, Çev. AKMAN Renan, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- O'BRIEN Liam (2014), *Anglo-American Intelligence Relations 1910-1945*, University of Essex Department of History, Essex.
- OLSON James M. (2021), *Casusu Yakalamak: Karşı İstihbarat Sanatı*, Çev. YILMAZLI Gökçen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- ONLINE ETYMOLOGY DICTIONARY (2022), *Propaganda*, [https://www.etymonline.com/search?q=propaganda&ref=searchbar\\_searchhint](https://www.etymonline.com/search?q=propaganda&ref=searchbar_searchhint), ET. 21.03.2022.
- OOSTHOEK Kris ve DOERR Christian (2020), "Cyber Threat Intelligence: A Product Without a Process?", *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, Cilt: 34, Sayı:2, ss. 300-315
- ÖZBUDUN Ergun (1975), *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılım*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN Gökhan (2008), "Unipolar, Bipolar or Multipolar International System? The Defense Industry Factor", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 10, ss. 104-123.
- ÖZTÜRK Kübranur ve AYDIN Nurhan (2019), "İttihat ve Terakki'nin Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Kafkasya Politikası", *Tarih ve Günce*, Cilt: 2, Sayı: 5, ss. 469-504.
- PETERSON Steven (2009), *US Intelligence Support to Decision Making*, Harvard University Press, Massachusetts.

- POKU Nana K. ve THERKELSEN Jacqueline (2017), “Küreselleşme, Kalkınma ve Güvenlik”, *İçinde, Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, 3. Baskı, Çev. USLU Nasuh, Ed. Alan Collins, ss. 222-236, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul.
- POLANYI, Karl (2001), *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon Press, Boston.
- POLAT Ali Osman (2021), *Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e, MİT'in 56 Yıllık Tarihçesi*, <https://www.tgrthaber.com.tr/aktuel/teskilat-i-mahsusadan-mite-mitin-56-yillik-tarihcesi-2763725>, ET. 01.01.2022.
- PORTA Donatella Della ve DIANI Mario (2020), *Toplumsal Hareketler*, Çev. ÇAKIR Pelin ve GÜLBUDAK Ceren, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- POWER Sean, WALTON Calder ve MINER Michael (2021), *Report- 9/11: Intelligence and National Security Twenty Years Later*, Harvard Kennedy School BELFER Center for Science and International Affairs, 2021, <https://www.belfercenter.org/publication/report-911-intelligence-and-national-security-twenty-years-later> (E.T. 14 Ağustos 2022).
- POWERS Thomas (2004), *Intelligence Wars: American Secret History from Hitler to al-Qaeda*, Gözden Geçirilmiş Baskı, New York Review Books, New York.
- PREMIER MINISTRE ACADEMIE DU RENSEIGNEMENT (2021), La Communauté Française du Renseignement, s. 3, <http://www.academie-renseignement.gouv.fr/files/plaquette-presentation-comrens.pdf>, ET. 31.08.2022.
- RAWLS John (1999), *A Theory of Justice*, The Belknap Press of Harvard University Press, Massachusetts.
- RAWNSLEY Gary D. (2000), “Taiwan’s Propaganda Cold War: The Offshore Islands Crises of 1954 and 1958”, *İçinde, The Clandestine Cold War in Asia, 1945-65 Western Intelligence, Propaganda and Special Operations*, Ed. Richard J. Aldrich, Gary D. Rawnsley ve Ming-Yeh Rawnsley, ss. 82-104, Frank Cass, Londra.
- RESMÎ GAZETE (1965), *Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu*, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12055.pdf>, ET. 12.05.2022.
- RICHELSON Jeffrey T. (2016), *The US Intelligence Community*, 7. Baskı, Westview Press, Philadelphia.

- RISSO Linda (2014), *Propaganda and Intelligence in the Cold War: The NATO Information Service*, Routledge, New York.
- ROSKIN Michael, CORD Robert L., MEDEIROS James A. ve JONES Walter S. (2012), *Political Science: An Introduction*, 12. Baskı, Pearson Education, Londra.
- SAFİ Polat (2006), *The Ottoman Special Organization- Teşkilat-ı Mahsusa: A Historical Assessment With Particular Reference to Its Operations Against British Occupied Egypt (1914-1916)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, Ankara.
- SAFİ Polat (2021), Teşkilat-ı Mahsusa ve İstihbarat, *İçinde, Türk İstihbarat Tarihi*, Ed. İsmail Demircioğlu, Ahmet ÖZCAN, Namık ÇENCEN ve Yücel Yiğit, ss. 217-228, Yeditepe Kitapevi, İstanbul.
- SANDER Oral (2003), *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, 12. Baskı, İmge Kitapevi, İstanbul.
- SAUNDERS Frances Stonor (2000), *Who Paid the Piper? The CIA and the Cultural Cold War*, Granta Books, Londra.
- SCOTT Len ve HUGHES, Gerald (2007), "Intelligence, Crises and Security: Lessons From History?", *Intelligence and National Security*, Cilt: 21, Sayı: 5, ss. 653-674.
- SEÇMEN Abdulkadir (2017), *1955-1974 Sürecinde Kıbrıs'ta İstihbarat Faaliyetleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SEREN Merve (2020), "Medikal İstihbaratın Yükselişi", *İçinde, Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, Ed. T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, ss. 86-92, SAM Yayınları, MATSA Basımevi, Ankara.
- SONI Anmol ve KOSAL Margaret E. (2018), "Conclusions", *İçinde, Technology and the Intelligence Community Challenges and Advances for the 21st Century*, Ed. Margaret E. Kosal, ss. 281-288, Springer, İsviçre.
- SÖNMEZOĞLU Faruk (2014), *Dış Politika: Karşılaştırmalı Bir Bakış*, Der Yayınları, İstanbul.

- STIMSON Charles ve HABECK Mary (2016), *Reforming Intelligence: A Proposal for Reorganizing the Intelligence Community and Improving Analysis*, The Heritage Foundation, <https://www.heritage.org/defense/report/reforming-intelligence-proposal-reorganizing-the-intelligence-community-and>, ET. 13.08.2022.
- ŞENCAN Mehmet (2019), *İstihbarat ve Dış Politika İlişkisi: ABD İstihbarat Topluluğu İncelemesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI MEVZUAT BİLGİ SİSTEMİ (1983), *Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, ET.14.12.2021.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI MEVZUAT BİLGİ SİSTEMİ (1983), *Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu*, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>, ET. 17.07.2022.
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2022), *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi*, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanligi-tarihcesi.tr.mfa>, ET. 17.07.2022.
- T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2022), *Misyon Vizyon Temel Değerler*, <https://www.icisleri.gov.tr/kihbi/misyon-vizyon-temel-degerler>, ET. 17.07.2022.
- T.C. TİCARET BAKANLIĞI (2022), *Kaçakçılık ve İstihbarat Müdürü*, <https://muhafaza.ticaret.gov.tr/gumruk-muhafaza/kacakcilik-ve-istihbarat-muduru>, ET. 17.07.2022.
- TETİK Ahmet (2017), *Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıyye Dairesi) Tarihi Cilt 1 (1914-1916)*, 3. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- THE RUSSIAN GOVERNMENT (2020), *Ministries and Agencies*, [http://government.ru/en/ministries/#federal\\_services](http://government.ru/en/ministries/#federal_services) (ET. 31.08.2022).
- THOMAS W. Robinson (1996), “America in Taiwan’s Post Cold-War Foreign Relations”, *The China Quarterly*, Cambridge University Press, Sayı: 148 (Özel Sayı), ss. 1340-1361.
- THOREAU Henry David (2021), *Sivil İtaatsizlik*, Çev. TOPÇU Kerem Burhan, Çınar Yayınları, İstanbul.

- TURNER Michael A. (2006), *Historical Dictionary of United States Intelligence*, Scarecrow Press Inc., Maryland.
- TZU Sun (2008), *Savaş Sanatı*, 3. Baskı, Çev. DEMİR Adil, Kastaş Yayınları, İstanbul.
- URAL Selçuk (2005), “1914-1915 Yıllarında Kafkas Cephesi’nde Yaşanan Askeri Olayların Türk Basınındaki Yankıları”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, ss. 65-89.
- US DEPARTMENT of JUSTICE (2008), *The FBI A Centennial History 1908-2008*, US Government Printing Office, Washington.
- US EMBASSY and CONSULATES in THE UNITED KINGDOM (2022), *History of the Special Relationship*, <https://uk.usembassy.gov/our-relationship/policy-history/>, ET. 07.08.2022.
- US INTELLIGENCE COMMUNITY (2021), *History*, <https://www.intelligence.gov/mission#history>, ET. 20.12.2021.
- US INTELLIGENCE COMMUNITY (2022), *How Intelligence Works*, <https://www.intelligencecareers.gov/icintelligence.html>, ET. 17.04.2022.
- US INTELLIGENCE COMMUNITY (2022), *How The IC Works*, <https://www.intelligence.gov/how-the-ic-works>, ET. 24.09.2022.
- US INTELLIGENCE COMMUNITY (2022), *Mission*, <https://www.intelligence.gov/mission#start>, ET. 26.07.2022.
- ÜNVER Hamid Akın (2018), “Digital Open Source Intelligence and International Security: A Primer”, *Centre for Economics and Foreign Policy Studies- Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi*, Sayı: 8, ss. 1-28
- WALLERSTEIN Immanuel (1974), *The Modern World System Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, Academic Press, New York.
- WARNER Michael (2013), “The Past and Future of the Intelligence Cycle”, *İçinde, Understanding the Intelligence Cycle*, Ed. Mark Phythian, ss. 8-18, Routledge, New York.
- WEINER Tim (2007), *Legacy Of Ashes: The History Of The CIA*, Doubleday, Newyork.

WILSON Laure ve OGDEN Joseph (2008), *Strategic Communication Planning For Effective Public Relations and Marketing*, 5. Baskı, Kendall Hunt Publishing, Iowa.

YILMAZ Birkan Anıl (2020), “Siber İstihbarat ve Değişen İstihbarat Anlayışı”, *Anadolu Strateji Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 65, ss. 65-82.

YILMAZ Tuğrul Oğuzhan (2021), *Teşkilat-ı Mahsusa'nın Doğu Afrika Faaliyetleri Birinci Dünya Savaşında Sudan, Habeşistan, Somali*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

ZEGART Amy B. (1999), *The Evolution of the CIA, JCS, and NSC*, Stanford University Press, Stanford.